

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

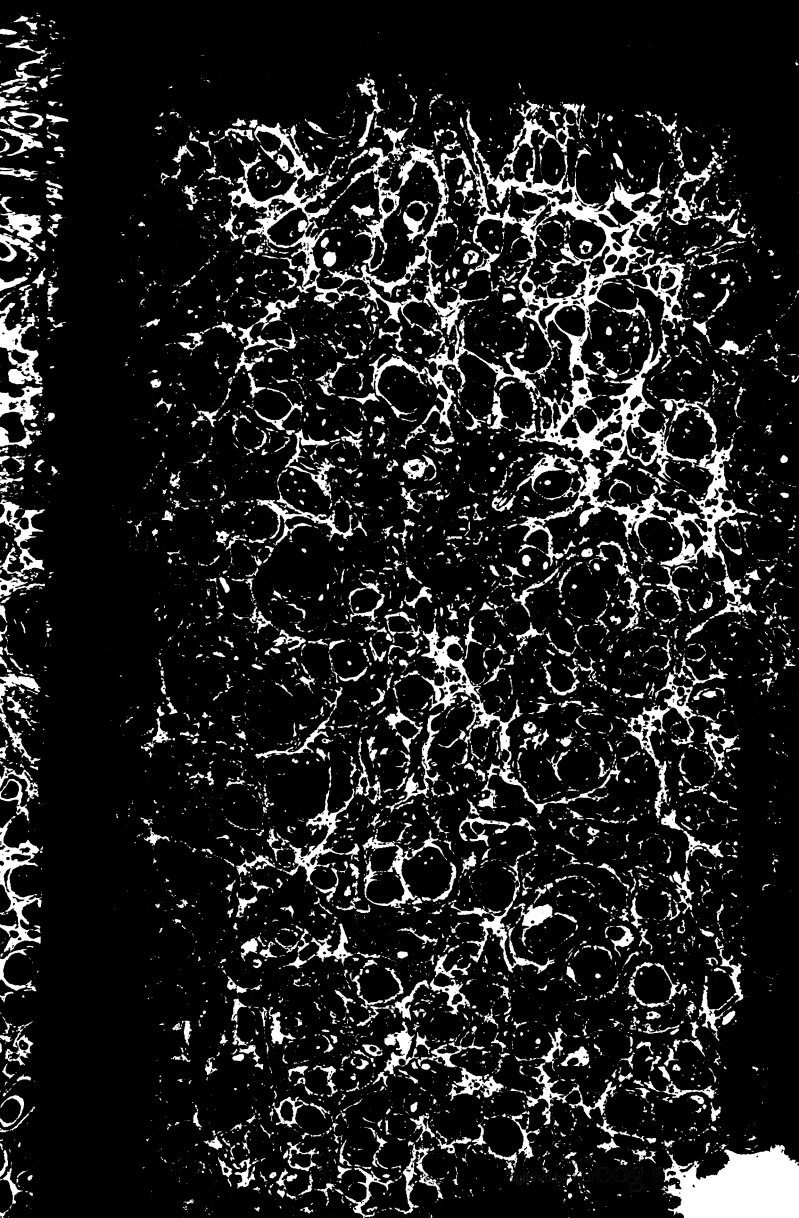

N. 61.

Avvocato

BUBANI

FRANCESCO

47648

B.L. 2208

Nif a l alpha

47648
Mr ANTONII

349407

MAIORA.

GII

ANTIPARADO.

XON LIBRI

SEX.

*In quibus M. Tullij Ciceronis omnia
Paradoxa refelluntur.*

VIRTVTE DVCE,

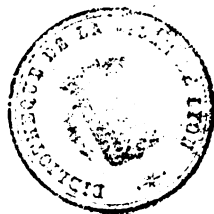

COMITE FORTVNA.

APVD SEB. GRYPHIUM
LVGDVNI,
1546.

Collegij Societatis Jesu Laminensis

Catalogo Inscripti 1639

M. A N T O N I V S ³

MAIORAGIVS, AL.

CIATO MAGNO,

S. P. D.

*

ARRO tibi Alciate. Mihi cer-
tè proximè quadam in re videor
insanisse: quæ fortasse tibi prorsus
incredibilis & falsa videbitur,
cùm tamen omnino vera sit: in
qua, si tibi otium est, & si placet,

suauiter licet, & incundè rideas. Nam ego ille, quem
noſti, tantus Ciceronis amator, qui Calios, Merulas,
Lucilios, non ita pridem magna in concione Medio-
lani de loco superiore condemnare non dubitavi, pro-
pterea quòd in Ciceronem meum hiſcere nescio quid
auſi fuerant, cùm otio nuper abundarem, quia Barto-
los tuos, & Baldos, ut pote Barbaros homines, &
litium tantum amatores, nescio quàm sapienter con-
tempſeram, etiam ipſe ſcribere tandem in Ciceronem
aggreſſus, eius omnia Paradoxa, quæ pleriq; , ut ſa-
croſancta venerantur, & religioni noſtræ maximè
conſentanea exiſtimât, ſubuertere conatus ſum. Quid
credis? hac mea quaſi luſione quadam, experiri vo-
lui, quid poſſit hominum contradicendi cupidorum im-
proba loquacitas, & præclarè ſanè intellexi, nihil eſſe

a 2

tam

tam verè, nihil tam sanctè dictum, quod non dicendo conuelli, labefactariq; possit. Hoc planè modo Callicles in Gorgia Platonis multis verbis Philosophiam accusat: hoc modo apud eundem Platonem primo de Repub. Thrasymachus, secundo autem, & quidem multò fortius, Glauco iustitiam improbat, & iniustitiam ad cælum laudibus effert. Hoc illud esse crediderim, quod in Progymnasmatibus suis Theon ait à Simonide præceptum, ut in rebus omnibus ludamus, nihil autem in vita seriò agamus. Quamuis hoc (ut verum fatear) non consultò planè, ac dedita opera, sed casu potius quodā effecisse videri possim. Cùm enim iampridem, nihil omnino scripsissem, & aliqua in re me hoc tempore exercere statuissem: ne quod in me facultatis est, si modò quid est, in dicèdo penitus exaresceret. Eo animo quasi ludibundus disputationem hanc contra Ciceronis Paradoxa conscribere cœperā, ut exponendis rationibus, quæ contra dici posse viderentur, eas postea refellerem. Sed dicam verè. Simile quiddam mihi euenit, quod plerisq; Philosophis, ac Theologis accidere solet: qui cùm arduas de Deo, ac de Animorum immortalitate quæstiones proposuerint, quas deinde soluere nesciant, incerti quò ferantur: tandem in Diagora Melij, & Theodori Cyrenaici opinionem delabuntur. Eodem ego ferè modo cùm adductas in Ciceronem à me rationes refellere

non

non possem, in eam statim discessi sententiam (vide quò nos cæcus rerum nostrarum amor trahat) ut meas rationes veras, Paradoxa verò Ciceronis falsa crederem. Quapropter hac opinione ductus, quòd audacià admireris, & præterea alicuius gloriolæ studio (cur enim vera non fatear?) etiam de edendis his ineptiis meis cogitare cœpi. Hæc enim veram esse nostri temporis Philosophiam video, ut quoniam nova fingere non possumus, vetera diruamus. Et cum per nostra non possimus opera caput altius à terra tollere, saltem per aliorum ruinam emergamus. Quin etiam audacior eo factus sum, quoniam vir ingenio, doctrina, iudicio præstantissimus Bartolomeus Terrinus, itemq; maximus ille Ciceronis observator Riccius, meas has nugas nò omnino malas esse pronuntiarunt: quas tum demum aliquid esse existimaba, si tu vir omnium, qui post homines natos florere, præclarissimus, non dico id quod sperare fortassis iniquissimum est, approbaris. Sed quod, ut spero & opto, facies, non improbaris. ut enim nihil aliud hoc in opere assequar, ingenia certè multorum, ad hæc, quæ pulcherrima sunt, discutienda concitabo. Nam ex illa sacratissima Platonis officina multa sanè deprompsi, quæ non omnino legentibus ingrata fore confido. Totam autem disputationem, in trium dierum scholas, (ut Græci appellant) atq; in sex paruos libros quasi ludens in Dialogo conieci. Quod

a 3 opuscul

opusculum sub tuo potissimum, Alciate, nomine apparere volui, non alia sanè de causa, nisi quia certum habeo, si vnum illud immortale nomen, quod apud eos etiam, qui procul ab omni literarum cognitione remoti sunt, celeberrimum ac sanctissimū est, huic meae lucubrationi praefulserit: fore, ut tunc demum ea gratior in hominū manus perueniat. Quis enim magnum aliquid in eo libro non contineri putet, qui Alciato sit inscriptus? Quòd si deinde legentium spei, atq; expectationi non responderit, nihil inde nomini tuo detrimenti futurum est, sed erit quod ipsi potius se legentes accusare debeant, qui tam praeclari nominis inscriptione capti, Ciceronem à me refelli posse temerè crediderint. Te verò, certò scio, quae tua in me singularis est humanitas, atq; beneuolentia, & libentissimè haec nostra perlecturum, & in locis etiam multis suauissimè risurum. Erunt etiam fortasse quaedam, quae tibi satis acutè disputata videbūtur. Quibus ex rebus fore spero, ut et totum volumen euoluendum tibi censeas, nec omnino id imperitiæ condemnes. Vale: meq; ut facis, ama. Ferraria, Idibus Maijs. M. D. XLV.

M. AN

M. ANTONII

MAIORAGII AN.

TIPARADOXON, SI

VE SVBVRBANARVM

QVAESTIONVM

LIBRI

SEX,

*

*In quibus M. Tullij Ciceronis omnia
Paradoxa refelluntur.*

ETVS illa, atq; So-
cratica ratio, Alcia-
te, cōtra alterius opi-
nionem differendi,
maximè mihi sem-
per placuit: semperq;
digna uisa est, in qua
se quisque plurimum
exerceret. Ita enim

facillimè quod verissimillimum esset, inueniri posse So-
crates arbitrabatur. Quæ post eum Academicorum
omnium, atq; etiam Peripateticorum consuetudo fuit,
ut omnibus de rebus in vtrinq; partem copiosè dispu-
tarent. Itaq; veterem hanc doctissimorum hominum

4 4 con

consuetudinem secutus, rem quidem arduam atq; difficilem, sed tamen dignam, in qua nervos omnes, atq; aciem mentis intenderem, nuper tentare non dubitavi: ut ea, quæ Græco nomine Paradoxa Ciceroni libuit inscribere, quæ de Stoicorum disciplina sumpta, Cicero ipse voluit, oratorij ornamentis adhibitis, pertractare: ego multis sanè rationibus, atq; argumentis cùm à Platone, tum etiam ab Aristotele sumptis, refutare contenderem, quæ in re nō omnino lussisse operam videri possem, nisi gravissimum nobis Ciceronis nomen obijceretur. Sed hoc sanè neq; contra Ciceronem esse, neq; eius gravitati quicquam detrahere, facile quivis intelligere potest, si quæ ipse de Stoicorum sententia vera esse docere voluit, ego contra de sententia Platonis, non esse vera docuero. Tu igitur hoc tempore, cùm publicis negotijs vacuus sis, audies (ut opinor) libentissimè, quæ duos abhinc annos omnium ingeniosissimi adolescentes, me præsentē de Ciceronis Paradoxis disputarint. Cùm enim ex veteri, atq; usitata, consuetudine quietem tandem, & vocationē à publico docēdi munere, quod annos quatuor Mediolani, non parva sanè cum auditorum frequentia sustinui, Calendis Sextilibus impetrassem: eo ipso die, dimissa concione, cùm hora diei fere secunda esset, relaxandi animi gratia cum tribus concordissimis fratribus, ex Comitū familia, consobrinis meis, me in amœ-
nissim

niſſimum quoddam ſuburbanū conferre ſtatui: cumq;
 nos in viam omnes vnà dediſſemus, nuntiatum eſt no-
 bis ab Adoleſcente quodam, ex auditorum numero,
 veniſſe eodem paulò antè diſcipulum meum M. Fan-
 nianum cum Lancilloto patre ſuo, clariſſimo atq; ho-
 neſtiſſimo viro: nam prædium illud Donatus Fan-
 nianus, Lancilloti frater, non ita pridem magno ſanè
 pretio coëmerat, & iam magnificis atq; pulcherri-
 mis edificijs exornarat. Mihi autè propter ſummam
 neceſſitudinem, quæ cum tota illa honeſtiſſima Fannia-
 norū familia ab ineunte atate interceſſerat, ſiue præ-
 ſentes ipſi adeſſent, ſiue abeſſent, liberè ſemper omnia
 patebant. Itaq; licet in eum locum, non vt Fanniano-
 rum aliquem inuiſerem, ſed eo tantum animo conce-
 dere ſtuiſſem, vt ex maximis caloribus, non enim
 maiores memini, ſumma cum amœnitate loci me reſi-
 cerem. Tamen vt primùm Marcum meum ibi eſſe
 audiui, quem multis iam diebus propter eius ruſtica-
 tiones non videram, equidem maiorem in modum læ-
 tatus ſum, vt omnem ſtatim moleſtiam, quam ex an-
 ni grauiſſimo tempore, atq; ex diutino labore contra-
 xeram, ille mihi nuntius ademèrit. Etenim iſ eſt ado-
 leſcens, & omnium ingenuarū artium ſtudijs mirifi-
 cè deditus, & oratione maximè ſuauiſ, & præterea
 ita moratus, vt præ ſe probitatem quandam, & inge-
 nuitatem ferat: quem quidem ego propter maximas

a s eius

eius ingenij suauitates, à prima pueritia mirandum
 semper in modum amaui. Is igitur ut primum me ad-
 uenisse cum Primo, Antonio, Francisco, consobrinis
 meis audiuit: confestim quasi prae letitia gestiens, ad
 me ire perrexit. Qui cum maximè hilari vultu me,
 atq; socios consalutasset, atq; , ut amicorum mos est,
 complexus fuisset, in proximam cœnationem disces-
 simus. Tūc ego, Quam me iuuat, inquam, Marce sua-
 uissime, huc hodie venisse, postquam te, quem omnium
 maximè diligo, prater spem, atq; opinionem hoc in
 regno vestro reperi: putabam enim te hoc tempore in
 Cerriano tuo, aut canibus lepores atq; capreolos, aut
 accipitre perdicū pullos atq; coturnices insectari. Ut
 vero tam propè ad urbem, his praesertim diebus, ac-
 cederes, nunquam omnino fore credidissem. Quid, in-
 quit ille, an me consuetudinis tuae oblitum putas? qui
 cum primum publici muneris vacationem habere po-
 tes, in aliquam te villam procul ab urbe cum amicis
 ad te colligendum conferre soles, qua in rusticatione
 semper aliquod tuis studijs dignissimum elucubraris:
 sicut anno superiore, cum in Carellianum huius Primi
 tui, atq; fratrum, te contulisses, quinq; & viginti die-
 bus (ut mihi Antonius iste consobrinus tuus iuratus
 dixit) quinque & viginti decisiones illas perfecisti,
 quibus Ciceronem à Calij Calcagnini criminationi-
 bus liberaſti. Quod quidem opusculum tuum cum
 proxi

proximè perlegissem, & vehementer mihi placuisset, statim venit in mentem quiddam hoc tempore à te petere, quod mihi te non denegaturum confido. Atq; hoc sanè potissimum in causa fuit, ut ad urbem propius accederem, (nam hodie vesperi in urbem ad te venire decreueram) ut te, si quo modo fieri posset, in Cerrianum meum adducerem, & ociosè, de quibus vellem, tecum ibi colloquerer. Nam si aduentum ad te meum distulissem, verebar, ne aliquò prius profiscereris, quàm ego voti mei compos fierem. Bene, inquam ego, narras Marce: cras enim unà omnes in Carellianum discedere cōstituimus. Quare siquid est, quod me velis, hodie tibi operam meam polliceor, & defero. Minimè verò, inquit ille: nam si me tātum amas, quantum aut certè amas, aut perbelle simulas, vel in Cerrianum meum cum socijs istis tuis venies: vel si id per aliqua tibi negotia nō licet, hoc in nostro suburbano triduum saltem nobiscum moraberis: neq; enim citius possum, quod à te volo, percipere: nec si possem, citius vellem. Nam tua mihi certè iucundissima consuetudine frui, tres saltem hosce dies, magnopere desydero. Age age, inquit Primus, cōcede hoc Maioragi Fanniano tuo, quod & ipse non sine causa, ut videtur, exoptat: & tu non satis iustè, cum negotijs vacuus sis, recusare potes: sed ea lege, ut cum primum in Cerrianum suum ad venationes redierit, te præda

præda participem faciat. Et libentissimè quidem, inquit Marcus, ita mihi Delia faveat, ut Minerva tibi Prime, quæ te omnes ingenuas artes edocuit. Hic omnes ad hilaritatem conuersi subridere cœperunt, et merogare, ut Marco meo, præsertim in petitione tam honesta, obsequi vellem. Itaq; cùm me nihil recusando proficere posse intelligerem, nisi parum comis atq; humanus videri vellem, dixi me in eorum potestate futurum, modò statim Marcus id explicaret, quod à me se tantopere desyderare prius dixerat.

Quid credis, inquit Marcus, res quædam inanis tibi fortasse videbitur, quippe qui Ciceronem magis quam te ipsum amas, et ab eo ne latum quidem (ut aiunt) unguem in re ulla discedere potes: dicam tamen quid sit id, de quo dubitem, ut aliquid ex te more solito discam. Proximis diebus eas Ciceronis declamatiunculas legi, quæ Græco uocabulo Paradoxa inscribuntur, quæ quidem Cicero se ait eò libentius scripsisse, quòd sibi uiderentur esse maximè Socratica, longeq; verissima. Nam pluribus in locis horum Paradoxorum Socratem laudat autorem, vultq; ea Stoicos à Socrate accepisse, ut in tertio Tusculanarum ait, Socratem existimasse, Omnem animi commotionem esse insaniam. Et non ita multò post ait, quòd à Socrate acceptum diligenter stoici retinuerunt, Omnes insipientes esse non sanos. Et in quarto Tuscul. ait Stoicos

cos

cos idem dicere quod Socrates, sed alio modo. Et in quinto ait, apud Platonem à Socrate nihil præter virtutem bonum iudicari, & Vitam beatam in una virtute poni. Mihi autem hæc, ut ingenuè fatear, neq; vera, neq; Socratica videntur: & quod maius est, etiam à Socratis atque Platonis disciplina plurimum abhorrere, neq; cum religione nostra ullo modo posse convenire. Velim igitur, ut his diebus hoc me errore, si modo error est, liberares: & Ciceronem Socratico more, atq; verè disputasse ostenderes. Quod te facile facere posse existimo: quippe qui & Platonis studiosus sis, & verum à falso distinguere scias, quoniam Dialecticam profiteris. Quo tandem hos inquam, modo fieri potest, ut aliquid à Socratica disciplina atq; à veritate alienū Cicero docuerit? cum & unum ex omnibus Philosophis Platonem, quod satis ex eius scriptis apparet, plurimi fecerit: ut verisimile sit, ipsum & Platonis, & Socratis sententias quàm optimè tenuisse, & res illa, quæ in Paradoxis disputantur, verissima mihi videantur. Quòd autem à nostra religione dissideant, quamvis hoc minimè mirum videri deberet, quia Cicero Christianus esse non potuit: tamen ego, quomodo discrepent, non sanè video: quin potius interdum Ethnicum (ut nostri vocant) hominem tam Christianè locutum fuisse, mirari magnopere solco. Quomodocunque hoc sit, inquit ille,

nihil

nihil de nostra religione meminero, quoniam ab hoc vinculo Ciceronem absoluis. Tu, quaeso, proba mihi, Socratica & vera esse, quae in Paradoxis à Cicerone scripta sunt: quoniam utrunq; Ciceroni videtur, mihi uerò neutrum. Namq; ego (ut in initio dixi) & falsa, & à Socratica doctrina remota, quaecunq; ibi dicta sunt, existimo. Ridiculum uerò, inquam ego, perinde quasi mihi necesse sit, aut conueniat id probare, quod tu nullis rationibus improbas. Hoc cine illud est, quod à me tantopere desiderabas, ut ea tibi probarem, quae à nullo sunt hactenus improbata? Fac ut rationes tuas, atq; argumenta audiam: deinde si ocium fuerit, aut si placuerit, eis respondebo, atq; Ciceronis sententiam defendam. Nunc planè, inquit ille, me circumuentum, atq; deprehensum video: te enim sperabam pro tuo Cicerone causam hanc libentissimè suscepturum: ut ea vera esse, quae dicit, ostèderes, etiam si nullas ego rationes afferre possem, cur falsa esse existimarem: atq; ita putabam fore, ut à te tridui disputationem hac ratione elicerem: video enim campum esse dicendi latissimum, si quis ea omnia, quae in Paradoxis à Cicerone disputantur esse Socratica, & vera, probare contendat. Hoc est, quod à te desiderabam: tu uerò statim à me contra Ciceronem argumenta quaeris, neq; aliter uideris eius sententiam uelle defendere: quae res nullo modo mihi planè satisfacit. Nā
si Cicer

si Ciceronem aliquibus argumētis impugnare volue-
ro, ut tecum congregiar oportet, cui ne in verissima
quidem, atque in certissima causa par esse ullo modo
possum: nedum in hac, in qua licet mihi Ciceronē falli
quasi certum atque exploratum sit: multa tamen ad
eius sententiam defendendam, ab homine praesertim
Dialectico, (qua in facultate tu plurimum vales) ex-
cogitari verisimilia possunt. Itaq; si me oppugnante,
atq; accusante, tu defendēdum Ciceronem susceperis,
me planè oleum (quod aiunt) & operam perditu-
rum video: nam te pro illo, tanquam pro aris & fo-
cis, certaturum esse certò scio. neque omnino curatu-
rum, vitrum falsa, an vera fuerint quæ dixeris, modò
Ciceronem tuum tutari, atq; defendere possis. Hic
ego subridens, O Marce, inquam, tu fortasse me So-
phistam aliquem esse putas, & fallacium conclusionū
captatorem: qui, quod aiunt vulgò, in nigrum candi-
da conuertere possim, & efficere, ut quæ falsa est ora-
tio, verissima esse videatur: qualem in Nebulis Ari-
stophanes Poëta Socratem, quamvis mehercle imme-
ritò depingit. Fuit enim vir ille, quantum ex Histo-
ria colligi potest, vir bonus, & simplicis veritatis
amicus, fraudis verò inimicus neq; reliquorum Gra-
corum similis, quos ait Cicero contentionis cupidiores
esse, quàm veritatis. Talem igitur me esse puta, nō qui
velim & iure, & iniuria Ciceronem defendere: sed
cui

cui nihil sit veritatis luce dulcius, atque incundius. Nam, ut Aristotelis dictum illud usurpem, Amicus quidem Plato, sed rebus omnibus veritatem antepone-
 nere decet. Huc accedit, quòd si vera sint, quæ dicturus es, nihil est quod verearis, ne coner ea refellere. Neq; enim presente hoc gravissimo, atq; integerrimo viro, Primo Comite, atq; eius doctissimis fratribus Antonio, & Francisco, veritatem impugnando videri ego impudens velim. Deinde non te latet, verissimum id esse, quod ait Cicero, Magnam vim esse veritatis, quæ contra hominum ingenia, calliditatem, solertiam, facile se per se ipsam defendat. Quãobrem audacter contra Ciceronem quicquid volueris per me dicas licet: nam ea lege tibi meam astringo fidem, qua apud Terentium Thaidi Parmeno:

Quæ vera audiui taceo, & contineo optimè.

Sin falsum, aut vanum, aut fictum est, continuo palam est.

Plenus rimarum sum, hac atq; illac perfluo.

Proin tu taceri si vis, vera dicito.

Eodẽ modo tu, mi Marce, nisi refelli vis, vera dicito.

Nam apud me plus vera ratio valebit, quàm Ciceronis opinio. Modò ita sit, inquit ille, nam illud me primum mordet, quòd me Thaidi compararis: perinde quasi, ut illa suum amatorem Phadriam, sic ego te Ciceronis amatorem decipere velim. Deinde non sine causa

*causa scio, cecum à Poëtis amorem fingi solere: Quoniam nos amor recto iudicio spoliare plerunque solet. Vnde (quemadmodum rectè ait Theocritus) sæpenu-
 mero fit, ut præ amore, quæ minimè pulchra sunt, pul-
 cherrima videantur. Vt enim cæci colores percipere
 non possunt, ita neq; amatores ueritatem. Verùm hoc
 perquam sanè commodè accidit, quòd te cùm hos tuos
 consobrinos eduxeris: qui quamuis te maiorem in mo-
 dum ament, attamen eos spero pro ueritate contra
 Ciceronem mihi, tanquam tres Hercules vni Theseo,
 auxiliores fore: cùm præsertim hac in re neq; de di-
 gnitate tua, neq; de fortunis agatur. Etiam me ipsum,
 inquam ego, tanquam Iolaum auxiliatorem assumas
 licet, modò pro ueritate contendas. Sed age, iam ad
 istam tandem disputationem aggredere, ut videa-
 mus, quæ sint ista tua, quæ dicturus es, Antiparado-
 xa, quibus Ciceronem, tanquam Anthem Hercules
 quidam, prosternas. Faciam verò, inquit ille, tuo iussu
 libentissimè, quod antea mea sponte facturus neuti-
 quam fueram. Sed, si placet, in proximos hortos con-
 cedamus, ubi in opaco aliquo, atque frigido loco, vel
 inambulantes, vel si magis visum fuerit confidentes,
 de his rebus inter nos ociosè colloquemur, donec nos
 ad prandium famuli reuocent. Hic omnes consur-
 reximus, & amœnissimos hortos, qui pulcherrimum
 illud ædificium attingunt, ingressi, ad partem eorum
 b   quand*

quandam, herbescentis plenam viriditatis, quam frequentes arbores, patulis diffuse ramis opacabant, ubi nos tenuis quaedam leniter afflabat aura, deuenimus. Atque hîc, inquit Primus, optimè philosophabimur, cœpitq; locum ad sessionem commodum sibi prospicere: cùm statim è Marci familia serui quidam accurrentes pulvinos omnibus apposuerunt. Tum Marcus cùm ad eum audiendum nos erectos omnes aduertisset, Incredibile est, inquit, quantopere animû meum commotum esse sentiam, postquam in tali præsertim causa, mihi perpetuam habendam esse orationem intellexi: neq; vnquam ad hanc disputationem descendissem, si quisquam alius præter vos quos mihi omnes amicissimos esse intelligo præsens adesset. Verùm cùm ea vos omnes modestia præditos esse sciam, ut quicquid à me dictum fuerit, in meliorem sitis partem accepturi, non dubitabo coràm vobis quid sentiam explicare: cùm præsertim hæc non impugnandi Ciceronis studio dicturus sim, sed tantùm ut exponendis rationibus, quæ me in contrariam opinionem trahunt, à Maioragio (si modo relicta Ciceronis autoritate, verè ac liberè pronuntiare voluerit) harum rerum vel veritatem, vel aliquam saltem veri similitudinem eliciam. Iam igitur cum bona omnium venia ad Ciceronis Paradoxa discutienda venio: ac primùm illud, quod initio sibi disputandum proponit, quale sit videamus,

deamus, Solum id esse bonum quod honestum. Hoc certe mihi, contra Ciceronis sententiam, neq; Socraticum esse videtur, neq; verum. Mitto hoc in loco quærere, quibus id Cicero rationibus approbet: nam non ita multò post apertissimè, ut ego quidem spero, declarabo, nullum esse in hoc toto capite argumentum, quod acutè conclusum esse videatur. Nunc ut totius disputationis mea ratio constet, faciam quod ab eruditissimis hominibus fieri sapissimè animaduerti, ut causam eam, quam agunt, initio partiantur, deinde sigillatim partes omnes pertractèt. Rectè enim habitata in causa partitio, quemadmodum ait Cicero, illustrè, & perspicuam totam efficit orationem. Primum igitur mihi videtur ostendendum esse, Paradoxon hoc non esse Socraticum: deinde, non esse verum: tum, Ciceronis argumenta non esse necessariò consequentia, neq; rectè conclusa. Quantum enim ego per artem, quam videtis, evoluendis Platonis Dialogis, Socratis sententiam indagare potui, intellexi, tria potissimum esse, quæ Socrates bona soleat appellare: & licet ab eodem multa alia bona nominentur, tamen ad hæc tria, quæ dicturus sum, omnia reliqua deduci facile possunt. Nam quæcunque ad humanæ vitæ cultum, atq; dignitatem, accommodata sunt, bona Socrates appellat, quæ Vrilia nominantur: & quæcunq; ad vitam bonis moribus instituendam, atq; ad exornan-

b 2   dum

dum animum attinent, quæ *Honestæ* dicuntur: Et denique quorum gratia reliqua omnia parari, atq; acquiri solent, quæ uno *Felicitatis* atq; *Sapientiæ* nomine comprehenduntur. Est igitur celebrata à Platone, siue à Socrate (nam in ijs, quæ ad mores spectant, Socratem ubiq; ferè Plato sequitur) *Bonitatis* ratio triplex: una, quæ ad *Utilitatem* tantum pertinet: altera, quæ ad *Honestatem*: tertia, quæ ad *Felicitatem*.

Quare Bonum à Socrate, tanquam genus quoddam ponitur, sub quo tres diuersæ formæ, siue species continentur: *Vtile*, *Honestum*, *Finis*. Quamvis Bonum nequaquam propriè genus dici potest: nomen etenim est eiusmodi, qualia *Dialectici* *Homonyma* vel potius *Analogæ* nuncupant. Nam tres illæ, quas diximus, Bonorum species, nomine tantum inter se, non etiam ratione, atq; definitione conueniunt. Alia est enim *Utilitatis*, alia *Honestatis*, alia *Finis* siue *Felicitatis* ratio. Nam finis ipse bonorum omnium, quæ *Felicitas* est, solum verè atq; propriè bonum appellatur. *Vtile* verò, atq; *Honestum* non primo, ac per se, sed proportionem tantum, atq; comparationem ad finem facta, bona nuncupantur. Semper enim *Utilitas* ad *Honestatem*, *Honestas* ad *Felicitatem* referri debet. Hæc igitur, quæ proposui, Socratis ipsius, hoc est Platonis, apud quem Socrates disputat, auctoritate comprobanda sunt. Ac primò quidem ea quæ sunt
utilia,

utilia, ab ipso Socrate bona nominari, declarat illud in Hipparcho, quod multis rationibus Lucrum esse bonum ostendit, atq; concludit: non aliu sanè de causa, nisi quia sit utile. Et cum in eodem Dialogo mortales omnes quod bonum est appetere probare contendat: non aliud certè, quàm quod utile videtur, intelligit. Non enim omnes honestatem, sed pleriq; potius utilitatem sequuntur. In decimo autem de Repub. libro, bonum id esse ait, quod servat, et inuat: quod idem esse, ac si diceret, quod utile est, quis non intelligit? De legibus primò, cum duplicia bona esse dixisset, Divina & Humana: in humanis bonis Sanitatem, Robur, Divitias commemorat, quæ certè bona non ad honestatem, sed ad utilitatem pertinent. In Euthydemo, eodem modo Sanitatem & Divitias in bonis refert. In Gorgia, Voluptates eas bonas esse dicit, quæ utiles sunt. Sed quid exemplis opus est? quæ penè sunt innumerable: ut mihi veniat in mentem valde mirari, quo pacto factum sit, ut in re tam clara Cicero deceptus esse videatur. Quòd autem ea quæ ad bonos mores attinent, quæ Honestæ dicuntur, à Socrate bona vocentur, nihil opus est approbare, quoniam hoc maxime perspicuum est. Quin etiam hanc solam erroris causam Ciceroni fuisse facile crediderim, quòd multis in locis apud Platonē legerat, idem esse Honestum quod Bonum. Itaq; putavit hoc etiam vicissim retro

commeari, atq; conuerti, ut quemadmodum quicquid honestum, id etiam bonum est: ita vicissim quicquid est bonum, etiam honestum sit. Quod omnino falsum est: multa enim bona sunt, quae tamen nequaquam rectè honesta dici possunt. Quoniam, ut ostendere cœpimus, Bonum tanquam genus quoddam est, quod haec tria complectitur, Vtile, Honestum, Finem. Et de his omnibus Bonum rectè dicitur, quoniam semper genus dicitur in formis suis, non autè contrà: neq; enim rectè de genere formam dices: ut quoniā Coloratum genus est, Candidum species: ita rectissimè dicere poteris, Quidquid candidum, id etiam coloratum est. Quòd si dictionem hanc ita commutes, Quidquid coloratum, id etiam candidum est: id non tantum falsò, sed etiam imperitè, atq; ineptè facias. Quid autem hoc Cicero nis ab illo differt? Quidquid honestum est, id etiam bonum: hoc verè dicitur. Sed si cōmutes, falsum erit: non enim quicquid bonum, id etiam honestum: quod non avertisse videtur Cicero. Quare quòd in Alcibiade primò probare nititur Socrates, quòd nihil sit honestum, quin idem etiam bonum: id omnino verissimum est, quamuis aliter imperita multitudo censeat. Ut, pro patria mori, esse decorum, atq; honestum, fortasse concedent omnes: sed idem etiam bonum esse pleriq; negant. Quoniam quod corpori detrimentum affert, id neutiquam in bonis numerandum esse censent.

sent. Hoc est igitur, quod ibi Socrates Alcibiadi probare cōtendit: Nempe nullam omnino rem honestam esse, quæ non eadem etiam bona sit. Quod Alcibiades, ut imperiti solent, primò pernegabat: nam vulnera, & mortem, etiam si pro patria perferrentur, tamen in malis esse statuebat. Sed tamen postea veris à Socrate rationibus victus, Honestam mortem esse bonam concedit. Quod autem Bonum etiam pro fine, seu felicitate capiatur, manifestissimè Socrates in Philebo declarat, quo in Dialogo Bonum ita definit, ut id esse dicat, cuius gratia fiunt alia omnia: quod longè apertius in Gorgia, his quidem verbis idem Socrates ostendit: Bonorum gratia agenda sunt omnia: atq; hic est finis omnium actionum, ipsum scilicet bonum, cuius gratia cætera omnia facienda sunt: nō autem ipsum gratia reliquorum. Iam igitur profectò videtis, verum id esse, quod superius affirmavi: nempe à Socrate & quod utile, & quod honestum, & quod reliquorum extremum atq; finis est, quò referuntur, & cuius causa sunt facienda omnia, Bonum appellari. Sed nemini dubium esse potest, quin reliquorum omnium bonorum, finis ipse præstantissimus sit, quoniam ipsius gratia reliqua sunt expetēda. Quamobrem non modò non verum est quod ait Cicero, Honestum quod sit, id esse solum bonum, sed ne summum quidem bonum est, quod honestum. Id enim, gratia

b 4 cuius

cuius alia requiruntur, ut ceteris omnibus excellentius sit oportet: sed propter finem virtus, atq; honestas, reliquaq; omnia, quæ bona vocantur, acquiri solent. Est ergo Finis, ipsa honestate longè præstantius bonum. Sed ut longè clarius etiam, atque manifestius appareat, neq; Platonis, neq; Socratis hanc fuisse sententiam, Id solum bonum esse, quod honestum: tria vobis loca recitare constitui, quæ apud Platonem proximè annotavi: in quibus diuerso quodam ordine bonorum distinctio perficitur. Primus est in libro de legibus primo: secundus est in Euthydemo: tertius in Philebo. Igitur in primo de legibus libro sic ait sub Atheniensis hospitis persona Plato: Duplicia bona sunt: alia Humana, Diuina alia: dependentq; à diuinis humana. Si qua verò ciuitas maiora suscepit, minora quoq; possidet: sin autem illis caret, utrisq; priuatur. Minorum primum est Sanitas, Forma secundum, tertium Vires ad cursum, ceterosq; corporis motus, quartum Diuitiæ, quæ cæcæ neutiquam sunt, sed acutè cernunt, si Prudentiam sequantur: quæ quidè Prudentia diuinorum bonorum dux prima existit: deinde post mentem Temperatus animi habitus, ex his duobus cum Fortitudine mixtis Iustitia tertio emergit: Fortitudo quartum tenet locum, quæ omnia humanis illis natura præponuntur. Quare oportet ut legum quoq; lator hunc ordinem sequatur, & mandet omnibus, ut
semper

semper ad hæc respicientes in singulis rebus operentur. Humana enim ad diuina, diuina verò ad mentem principem referenda. Hactenus hospes ille Atheniensis. Ipsius uerò Socratis in Euthydemo quæ sint verba, quæ so percipite: sic enim facillimè intelligetis, quid ipse de bonorum distinctione Socrates senserit: iam eo in loco Cliniam Axiochi filium, hoc modo interrogat. Quis est omnium, qui bene viuere non curiat? Nemo, inquit. Age, inquam, postquam bene viuere volumus, quo pacto id assequi licet? an non si bona multa nobis adsint? Non ne ineptus esset, si quis hoc negaret? hoc enim perspicuum est. Perspicuum, inquit. Bona verò ex omni rerum genere quamquam sunt, inquam? an fortè neq; id arduum est inuentu, neq; leganti homini dubitandum? quis est enim qui neget esse bonum diuitias, atq; diuitem esse? an non ita est?

Maximè, inquit. An non & sanū esse, inquam, & pulchrum, ceterisq; corporis ornamentis præditum? Certè, inquit. Quin etiam nobilitas, inquam, potentia, & in sua cuiq; ciuitate honores sunt boni?

Et ista, inquit. Quæ præterea bona, inquam, reſtant, si dixerimus Temperantiam, Iustitiam, Fortitudinem esse bona, nunquid rectè dicemus? dubitem fortè quispiā: tu verò quid ais? Bona profectò, inquit, dicenda. Sapientiam verò quo in genere loabimus, bonorum ne, an aliter? In bonorum, inquit,

b s genere.

*genere. Hac ita primò Socrates ibi disputat : postea
 verò docet Sapientiam, quam eandem etiam felicitatem
 appellat, summum bonorum esse: reliqua verò bona
 ideo vocari, propterea quòd ad felicitatem acqui-
 rendam prodesse possint. At verò in postrema Phile-
 bi parte, ab ipso summo bono principium sumens So-
 crates, paulatim usque ad infinitum descendit, &
 quinque bonorum gradus esse statuit. In supremo gra-
 du ponuntur ea, quæ sempiternam quandam naturam
 sortita sunt, quam ait rerum omnium esse mensuram:
 hoc est (ut ego quidem interpretor DEVM. In se-
 cundo deorsum versus Pulchritudinem atque Perfe-
 ctionem, & quod equaliter ab illa prima mensura
 regitur, esse dicit. In tertio Mentem, atq; Sapientiam
 collocat. In quarto, quæ sunt animi propria, ut Ho-
 nestas Scientia, Ars, Recta opinio. In quinto atq; in-
 fimo Puras voluptates, quæ sine molestia sint, et Sen-
 sum cum Ratione sequuntur. Ex quo loco videri faci-
 le potest, Honestatem apud Socratem, non tantum
 solam esse bonam, sed ne supremum quidem bonitatis
 gradum obtinere, verum potius ab infimo proximū,
 Summū autem hominis bonum, non Diuitias, non Sa-
 nitatem, non Gloriam, nō Honestatem esse: quoniam
 hæc omnia non tantum per se, sed etiam alicuius finis
 gratia sunt expetenda. Quod nam igitur est (inquit
 aliquis) quod solum bonum appellari possit, ex Socra-
 tis*

is sententia? equidem video Socratem in Philebo dicere, Bonum una tantum idea, sine specie, nequaquam comprehendendi posse: quare nihil erit unum præter DEVM, quod cum bono conuerti, atq; recipiari possit, nisi fortasse quis quod summum Bonum est, id solum bonum appellare velit, quod aliquando Socrates actitauit: nam in Protagora DEVM solum bonum se affirmat, quod ita intelligendum est, DEVM esse immum bonum, à quo cetera omnia, quæ bona dicuntur, originem, atq; principium habent: quod etiam infra paulò post enodatiùs explicabo. Homini verò immum bonum esse vult Socrates, quemadmodum in Phædone, atque in Theæteto obseruauimus, DEO uàm simillimum fieri, quod quidem Honestate sola, inquam instrumento quodam, effici solet. Nihil autem Honestas sola, si fortè sine DEI cognitione fuerit, ad Felicitatem prodesse posset: nam ita Socrates in Theæteto: DEI COGNITIO sapientia est, & vera virtus: ignoratio verò stultitia, & vitiositas manifesta. Et paulò superius dixerat, Nulla est alia malorum fuga, nisi ut DEO quoad fieri possit similes efficiamur. Sed iam tempus esse mihi videtur, ut ab hac prima parte discedamus, nam satis minino mihi probasse videor non satis rectè locutum esse Ciceronem, nisi fortè hoc arroganter dicitur, si dixerit ex Socratis sententia, Quod honestum est, id esse

id esse solum bonum. Sequitur ut hoc etiam à veritate longè alienum esse doceam qua in parte dabitur profecto mihi veniam, si nimis alta sectari visus fuero. Est enim in profundo mersa veritas, quæ non nisi cogitationibus altissimis erui potest: deinde res summa difficultatis est summū illud bonum reperire, ad quod alia omnia referenda sunt, & quod solum eo nomine dignum esse videatur. Sed qua potissimum ratione veritatem hanc inueniemus? equidem ita arbitror, si distinctionem eam secuti fuerimus, quam in rebus omnibus Platonici esse faciendam dicunt, et quæ cum Christiana religione mirificè videtur convenire. Volant enim verè diuini Platonici, tria esse, in quibus uniuersa boni natura consistat: Deum, Mentem, & Res creatas. Nam de Mundi anima, quam à Deo, atq; Mente proficisci volūt, quem nostri Sacrum spiritum appellare consueuerunt, nihil attinet hoc loco verba facere. A Deo verò, tãquam rerum omnium autore, atq; prima causa, & summo principio boni naturam omnem proficisci dicunt, quæ in Mente, hoc est in Dei filio, atq; ut nos appellare solemus, in CHRISTO conquiescat. Atque hoc sanè pulcherrimum Mystèrium est, & religioni nostræ maxime consentaneum. Dicunt enim Platonici, ipsius boni naturam non in Deo esse, nisi tanquam in causa, sed re ipsa bonitatem omnem in Dei filio, quam etiam Mentem vocant, consist

insistere: atq; ab ipsa Mère rebus alijs creatis omnibus, quatenus eius capaces sunt, communicari. Et hoc est quod Christiani clamant, à Christo solo petendam esse salutem, atq; beatitudinem: nempe quia in solo Dei filio verissima illa bonitatis Idea, atq; forma consistit, qua qui participes efficiuntur, soli felices appellantur, quoniam soli benè beateq; vivere possunt. Tria sunt igitur hæc, quæ in bono spectari debent: Causa, Forma, Communicatio. Causa boni in Deo solo, Forma in Mente, siue Dei filio, Communicatio in rebus ab ipso Dei filio creatis. Mentem enim volunt esse rerum omnium quasi opificem. Hæc autem tria sunt exemplo declarari, quò res clarior efficiatur: enim dicere possumus, Caloris causam in sole esse, quoniam licet ipse Sol calidus non sit, causa tamen caloris est. Formam autem caloris in igne: in lignis deque, cum accenduntur, caloris esse communicationem. Quid ergo? cum boni naturam queramus, dicemus eam à Deo produci, in Mente, atq; in Dei filio quasi conformatam, atq; impressam esse. ab Angelis, et ab animo nostro participari. Sed quis effectus est huius bonitatis? hoc est, quid habet animus noster utilitatis, cum eius bonitatis particeps efficitur, quam diuina mens elargitur? Nemo sanè non intelligit, contentum, atq; felicem tum esse animum nostrum, cum veri boni naturam participauerit, vult enim in

Euthyd

*Euthydemo Socrates, eandem esse Sapientiam atq;
 Felicitatem: quare Bonum ita commodè definiri posse
 videtur, ut id esse dicatur, quod efficiens est felicitatis
 atq; sapientia. Quo sanè modo non erit in Deo bonum,
 neq; enim eget Deus ulla re, quæ felicem eum,
 atq; sapientem efficiat. Mens autem, atq; Dei filius,
 si Platonici credimus, Deo eget autore, ut felix, &
 sapiens esse possit, atq; ita quodammodo solus Deus
 dici bonus potest: quoniam, ut apud Platonem in Euthyphrone
 legimus, ab ipso bona cuncta proficiuntur: quodam etiam modo
 nequaquam bonus dici potest, quoniam supra omnem bonitatem
 atq; felicitatem collocatus est. Atque hoc est quod Plotinus, &
 nonnulli alij sapientes Platonici dixerunt, Deum nihil
 sentire, nihil intelligere, nihil agere: sed omnium
 harum actionum, sicuti reliquarum etiam rerum omnium,
 causam esse: atq; ideo rerum omnium præstantissimum
 esse Deum. Quoniam licet in se nihil habeat, modo tamen
 quodam eximio, in se omnia habere dicatur, quoniam
 omnium rerum causa est. Vnde non sine causa Dionysius ille
 Areopagita, qui scriptis suis quam plurima diuina mysteria
 euulgauit, ait, Nihil nos verè de Deo affirmare posse: longeque
 verius, quid non sit Deus, quàm quid sit explicare posse:
 quare neq; sapiens neq; bonus, neq; felix, propriè dici
 Deus potest: quæ omnes appellationes Menti, atq;
 Dei*

Dei filio rectissime conueniunt, quoniam praeclarissimarum rerum omnium in eo forma est, non tamen eo nodo, quo mentes Angelicae, atque animi nostri sapientes, boni, atque felices dicuntur: sed alia quadam ratione longè excellentiore, nomina hæc omnia Dei filio conueniunt, quia bonorum omnium (ut ait Homerus) effector atque largitor Deus. Videmus igitur pulherrimam quandam Platoniorum cum religione nostra conuenientiam, idem enim nobiscum in hac arte Platonici sentiunt, à Deo boni naturam omnem conuenire, in quo (ut ait Aratus) uiuimus, mouemur, & sumus. Omnem autem boni speciem atque formam in Mente siue in Dei filio sitam esse, in hoc tantum differre videntur, quòd Mentem ipsi creatam dicunt. Nos autem hoc non dicimus, sed tanquam filium à patre genitum. Nos enim CHRISTVM dei quidem filium esse, sed aeternum, & nullo unquam tempore creatum fuisse credimus. Platonici vero dicunt à Deo mentem quandam perfectam ab initio fuisse creatam, quam eandem Sapientiam, & Rationem sempiternam vocant, in qua rerum omnium species, quas Ideas ipsi appellant, à Deo impressæ fuerunt, atque ab ipsa deinde Mente reliqua omnia fuisse creata. Quod etiam Theologi nostri confirmari videntur, qui tradunt, à Dei filio, in quo vera boni natura est, & Mundum hunc vniuersum, & quaecumque in eo

in eo sunt, esse facta. Quamuis autem Mens illa sempiterna sit à Deo profecta: tamen & nostra, & Platoniorum sententia, etiam ipse verè Deus est, quoniam eandem cum Deo naturam habet: & ratione tantum, non autem substantia differt. Hæc igitur ea natura est, quæ sola bona verè dici potest, quam Cicero fortasse nunquam aduertit. Sed in hac parte fortè vobis videor nimium ultra septa (quod aiunt) transilire, & in alienam messem manum ponere: qui cum me disputatorem fore pollicitus sim, etiam Theologum agam. Scitote tamen me hæc proxima hyeme ab hoc Maioragio nostro didicisse: quæ si putasset me in Ciceronem suum deprompturum, nunquam fortasse docuisset. Atque hæc cum diceret hilari vultu, atque subridenti me aspectabat. Ego verò gaudebam sanè adolescentulum eum, quem propter summum eius ingenium semper plurimum dilexi, tam multa memoriter, & tam obscura dilucidè pronuntiasse: atque ideo cohortari cepi, ut audenti animo pergeret, & institutum sermonem ad finem deduceret. Tum ille, Iam igitur, inquit, Boni naturam inuenimus, nempe Mentem illam perfectam, Sapientiamq; , quem nos Dei filium, ac Deum appellamus, omnium rerum, quæ sunt ei subiecta quasi prudentiam quandam, ut ait Cicero, procurantem cœlestia maximè, deinde in terris ea quæ pertinent ad homines. Hæc autem boni natura

iam

am mentes Angelicæ conformata sunt, atque ideo
 beata æuo sempiterno perfruuntur, neq; ullo amplius
 errore possunt à recto dimoueri, propterea quod ipsam
 oni faciem semper intuentur, & ab ipsa continuò
 efficiuntur: quod etiam tunc animis nostris profectò
 accidere solet, cùm primùm è vinculis corporis libera-
 in domum illam sempiternam euolarint. Eos enim
 hac vita, quemadmodum verissimè cecinit Vergi-
 us, noxia corpora tardant, Terreniq; hebetant sen-
 s, moribundaq; membra. Hic metuant, gaudentq;
 olent, cupiuntq;, nec auras Respiciunt, clausæ tene-
 ris, & carcere caco. Neq; ullam omnino veræ feli-
 tatis partem habere possunt, nisi veram virtutem,
 que honestatem amplexi, quæ (ut ait in Theæteto
 lato) DE I cognitio est, illi se quàm simillimos effi-
 re studeant. Hoc igitur modo animi nostri boni-
 tis participes efficiuntur. Quamobrem illa tria, quæ
 reposuimus, iam inuenimus: nempe, Vnde bonum
 iatur: diximus enim omnem à DEO boni naturam
 officisci. Quæ sit boni species, atque vera natura.
 tens enim, qui (ut initio diximus) Dei filius est,
 sum est verum bonum, quod etiam Angelos, quasi
 lendor quidam excellentissimus informat. Et de-
 que, Quæ sint illa, quæ bonum ipsum participant.
 os enim, hoc est animi nostri, qui diuina ea gratia
 æ semper illis infunditur, naturæ quodam instinctu

c ad

ad ipsum bonum rapiuntur, si voluerimus felicitatis eius, atque divini boni fieri participes, possunt. Quæ cum ita sint, omnino iam perspicuum est, Honestum ipsum, quod solum esse bonum Cicero dixit, neq; verè bonum esse, neq; in veri boni rationem cadere. Quid ergo est (inquiet aliquis) Honestum? Dicam planè quod sentio, & quod ego verissimum esse iudico. Cum eius rei gratia Deus homines procreasset, ut eos felices, ac beatos aliquando redderet, vias quasdam illis præmunivit, atq; rationes, & quasi instrumenta præstitit, quæ illos ad ipsum finem, hoc est ad Bonum, atq; ad Felicitatem perducerent. Ergo ita factum est, ut quæcunq; ad beatitudinem acquirendam aliquo modo prodesse possent, ea ab hominibus bona vocarentur: quoq; maius adiumentum, & faciliorem ad beatam vitam aditum præberent, eo maiora etiam bona dicerentur. Itaq; quoniam ad beatam vitam comparandum, nihil est Honestate aptius, nihil accommodatius, nihil deniq; magis necessarium: ideo accidit, ut à sapientissimis hominibus Honestas maximum bonum putaretur: non quòd in se boni naturam contineat, sed quia non nisi per eam possunt homines boni illius veri naturam participare. Est igitur Honestas non absolutè maximum bonum, nam longè maius bonum est Felicitas, cuius gratia quærimus Honestatem: sed eorum bonorum maximum, quæ nobis ad felicit

felicitatem quasi viam præmuniunt. Virtutes igitur omnes, quæ uno honestatis nomine comprehenduntur, hac tantum ratione bonæ sunt, quoniam ad felicitatem nobis viam præparant: tantoq; meliores corporis atq; fortunæ bonis sunt, quanto magis sunt ad acquirendam beatitudinem necessaria. Potest enim quis tiam sine corporis & fortunæ bonis per solam honestatem ad eam qua fruuntur Angeli, atq; beatorum nima, felicitatem peruenire. Sed quia diuitiæ, sanis, vires, ceteraq; id genus, ijs qui sapientiæ cupidiunt, ad virtutem adipiscendam plurimum adiumentum conferunt: non enim tam facile pauper, egrotus, & infirmus, quam qui diuitijs abundat, et corpore sanus atq; robustus est, disciplinis atq; virtuti dare operam potest. Ideo ab Academicis, atq; Peripateticis, etiam hæc bona nominantur. Equidem possem in hanc sententiam multa alia colligere: sed partim quia vereor, ne longa nimis oratione vestras aures offendam, partim etiam, quia satis hæc esse existimo, ad ea quæ opposuimus ostendenda, finem hîc dicendi faciam.
Hoc loco Primus vehementer admiratus quod in illa Marci oratione fecerat, Vnde quæso nobis, inquit, cum repente Marce Platonius euasisti? vix enim te ætatem posse Ciceronis opera voluere cum intelligentia credidissem, nam septimum ac decimum te ætatem attigisse certo scio. Maioragium autem

sex annos (ut opinor) totos audisti , cùm novem natus annos audire cœpisses: quo sanè in tempore vulgatos hos autores, quos Maioragius interpretatur Ciceronem, Demosthenem, Homerum, Vergilium, semper in manibus habuisti. Proximo verò anno scio te ab eodem Dialecticis imbutum esse, neq; ex Philosophia quicquam degustasse te existimo, præter quinque priores Ethicorum Aristotelis libros, quos idem tibi præceptor tuus declaravit. Vnde verò Platoniam istam doctrinam hauseris, mirari non satis queo. Sed incredibilem certè capio voluptatem: primò, quia longè doctiorem, atq; eruditorem te, quàm putaram, esse video. Deinde, quia desinet tandem Maioragius illud suum iactare dictum, Nullum unquam post hominum memoriam fuisse, qui vel minimum errorem, qui excusari non posset, in Cicerone depræhenderit: Et siquid ab aliquo repræhensum fuerit, id iniuste factum: seq; paratum, in omnibus ad eius esse defensionem. Nam quid ad ista, quæ dixisti, respondere possit, omnino non video. Tum ille: Scis ne me, Prime, inquit, abundare otio? Quid autem aliud agam, cùm solus sum, quod me magis delectare possit, quàm Platonem evoluere, prorsus non reperio: quem quantu tu facias, nescio: ego certè non miror, à Panætio Deum Philosophorum fuisse appellatum: à Cicerone verò cæteris omnibus Philosophis esse præpositum. Ita me reficit

icit, atq; recreat eius lectio; ut etiam multa excerp-
tam, & memoria mandem, quæ mihi vsui, atq; or-
namento esse possint. Sed de Maioragio non dubito,
uin & hæc, & alia quæ in hanc sententiam dici
possunt, si voluerit, facile possit refellere. Perge por-
ò, inquam ego, quamvis enim illud verissimum sit,
quod veteri proverbio dicitur, Multos esse discipulos
magistris præstantiores: non tamen vereor, ne in
im bona, tamq; facili causa me superior euadas.

Quid pergam, inquit ille: aut quid est, quod am-
lius à me desyderes? An non satis tibi probatum esse
videtur, hanc, quam Cicero Socraticā, atq; veram esse
vult, neq; Socraticam, neq; veram esse sententiam?
am neq; Socrates dixit unquam; neq; ratio patitur,
ut id solum bonum sit, quod honestum. Tum An-
nius: An oblitus es, inquit, Marce, quod initio polli-
tus es, te ostensurum, nullum esse in hoc Primo Cice-
ronis Paradoxo argumentum, quod acutè conclusum
se videatur? hoc est, quod Maioragius te pergere, ac
comissa præstare iubet. Imò verò, inquit ille, ma-
ximè meminerā: sed mehercule iam pigebat ad eam
venire disputationem, in qua non tantum falsa do-
uisse Ciceronem, sed etiam inscien-ter, atq; imperitè
fecisse mihi demonstrandum esset. Sed quoniam
oc ipse mihi intrinui (quod ait Terentius) omne mihi
cedendum est. Dicam igitur apud homines fami-

liarissimos quod institui dicere : verum illud à vobis omnibus etiam, atq; etiam peto, ne has meas ineptias efferatis. Sed ad rem redeo. Primum est igitur hoc Ciceronis argumentum, unde tota hac disputatio pendet : Ego neq; pecunias, neq; testa magna, neq; opes, neq; imperia, neq; voluptates in bonis rebus esse numerandas duco: Ergo quod rectum, & honestum, & cum virtute est, id solum bonum iudico. Hac summa est totius primi Paradoxi. Quod Enthymema quã vim habeat, pro vestri ingenij acumine vos intelligere arbitror: nam idem est, ac si quis ita concluderet, Ego neq; plumbum, neq; ferrum, neq; argentum pretiosum esse arbitror: Solum igitur aurum pretiosum est. Sed quid gemmas, inquiet aliquis: quid uniones? utrum ne tibi pretiosi videntur, an non? Sic ego possum à Cicerone petere: Dic mihi Cicero, utrum sapientiam, atq; felicitatem, & DEI cognitionem in bonis rebus esse numerandam ducis, an non? Si non: quid tibi prodesse sine felicitate, atq; DEI cognitione poterit honestas? Si etiam: cur igitur solam honestatem dicis esse bonam? Atqui diceret fortasse Cicero: Ego à felicitate, & DEI cognitione honestatem non distinguo. Quid igitur tibi faciam Cicero, si quid distent era lupinis, nunquam didicisti? ergo tuis istis Paradoxis Socratis nomen præfigere ausus es: cum, quæ Socratis sententia fuerit, penitus ignores? Ergo

tu

an honestatem à felicitate non separas? Sed dic mihi: Qua de causa virtus atque honestas est expetenda? certe quia meliorem, & laudabiliorem virum efficit. Sed qua causa est, ut vir bonus, & laudabilis, effici nispiam velit? Nemini dubium est, quin id efficiat. ut aliquando felix ac beatus esse possit. Honestatem ritur, et virtutem, felicitatis gratia nobis comparare videmus. Non est igitur eadem honestas, quæ felicitas. Illa enim huius gratia quæritur. Quò fit, ut felicitas finis sit, atq; scopus voluntatis nostræ. Nullus est enim ex omnibus, (ut docet Aristoteles in Ethicis) qui non felicitatem sibi querendam proponat. Honestas autem tanquam instrumentum quoddam, atque via, ad illam est. Tria sunt igitur hæc inter se distincta, atq; separata, Quod expetit, Quod expeditur, & cuius gratia expeditur. Quod expetit, homo est: Quod expeditur, honestas: Cuius gratia expeditur, felicitas.

Est igitur honestas medium quoddam, sine quo nullo modo felicitas acquiri potest: ut Architectus, qui sibi pulcherrimi edificij formam in animo proposuerit, nunquam poterit edificium illud substruere, nisi prius operarios instrumenta, cæteraq; id genus, quæ ad substructionem edificiorum necessaria sunt, prepararit. Quòd si quis operarios illos, atq; illa instrumenta putet esse cum edificio, cuius gratia comparantur, an insanissimus homo videatur? Nobis autem (sicut

Dÿs placet) pulcherrimè, atq; sapientissimè fecisse Cicero videbitur, qui virtutem, atq; honestatem eandem esse cum felicitate putauerit. Præterea concludit Aristoteles Ethicorum primo, Felicitatem non esse naturam laudabilem, sed potius venerabilem, quoniam ea tantum laudari solent, quæ ad aliquem optimum finem diriguntur, non quæ per se ipsa contenta sunt. Honestas autem (ut in primo de officijs ait Cicero) etiam si à nullo laudetur, tamen laudabilis est natura. Non est igitur eadē honestas, quæ felicitas. Verum hoc iam perspicuum, atq; apertissimum esse arbitror, primum illud Enthymema nihil omnino concludere: Quamvis enim illi concedamus, neq; diuitias, neq; imperia, neq; voluptates in bonis rebus esse: non tamen ideo sequitur, ut quod honestum est, id solum bonum sit. Nam felicitas honestate longè melior est, propter quam & honestas, & reliqua omnia expetuntur.

Sed primum illud effatum omnino falsum est, quod neq; diuitiæ, neq; imperia, neq; voluptates in bonis rebus sint. Quod quamvis superius ex Socratis sententia satis copiosè docuerim: tamen neque hoc in loco mihi prætereundum esse videtur: Sed prius illud dicam, quod satis mirari non possum: videtur enim mihi Cicero maximè negligens hoc in loco fuisse: cum enim probare aggrediatur, quod honestum est, id esse solum bonum: ratio differendi postulabat, ut omnia, quæ
vulgò

vulgò bona putarentur, ea non esse bona ostenderet:
 liquin nihil rectè concludere potest. Sed nō tantum
 b imperita multitudine, verum etiam à sapientissi-
 nis hominibus, atq; in primis ab Aristotele, Platone,
 ocrate, nobilitas, & valetudo, & vires, & pulchri-
 tudo corporis, in bonis rebus numerantur. Hoc autem
 Cicero de his nullam omnino mentionem facit: sed
 tantum diuitias, imperia, voluptates, nominat, quæ
 quoniam in bonis esse non vult, rectissime concludi pu-
 tat, Ergo quod honestum est, id est solum bonum. At
 Metrodorus adesset, qui summum in corporis pro-
 pria valetudine bonum constituebat, vel Ciceronem
 videret, vel contra se nihil esse conclusum existima-
 t. Alcibiades autem fortasse putaret, summa se-
 na consecutum, et ea quæ sola bona dici possint, pro-
 pria quod nobilissimus, atq; pulcherrimus esset: sic
 im fortè ratiocinaretur, postquam hoc Ciceronis
 enthymema audisset, Diuitiæ non sunt bonæ, neq; im-
 peria, neq; voluptates. Quid ergo? bonum tantum id
 est, quod honestum. Sed nobilitas, atque corporis pul-
 chritudo, certè bona sunt: nam si bona non essent, id
 in seculo dixisset Cicero: quoniam reliqua, quæ bona
 putantur, nec sunt, commemorauit. Ergo nobilitas, et
 pulchritudo corporis honesta est. Sed quod honestum
 id est solum bonum: igitur nobilitas, atq; pulchri-
 tudo corporis sola bona sunt. Quare ex Ciceronis sen-

c s tentia

rentia nihil mihi deest, ad bene, beateq; viuendum.

At contrà Therſites, aut Aefopus, hæc eadem audiens, se omnium mortalium miserrimum existimaret, quoniam maximè deformis, atque ignobilis esset. Sed hæc ioci gratia dicta sint: nam non omnino excusari posse Cicero videtur quin in hac re grauissimè deliquerit. Cætera videamus. Diuitiæ, inquit, & imperia, & voluptates nequaquam in bonis sunt. Cur Cicero? non enim video, quare bona non debeam appellare, quæ Socrates bona vocauit. Quoniam homines, inquit, his rebus circumfluentes, ea tamen desiderant maximè, quibus abundât: neq; enim vnquam expletur, nec satiatur cupiditatis sitis: neq; solum ea, quæ habent, libidine augendi cruciantur, sed etiam amittendi metu. O mirum acumen Cicero tuum: ergo te his rationibus probasse putas, neq; diuitias, neq; imperia, neque voluptates esse bonas, quoniam improbi homines eis non satiantur? & quamuis eis abundant, tamen et libidine, & metu cruciantur? Sed dic mihi, vitia ista, quæ commemoras, in rebus ne sunt, an in hominibus? Si in rebus, cur non igitur omnes, qui diuitijs abundant, qui imperia consequuntur, qui aliqua voluptate afficiuntur, improbi, atq; scelerati sunt? accepimus enim & antiquo tempore, & patrum nostrorum memoria fuisse, & etiam hoc tempore videmus esse multos, & diuites, et principes, qui honestis voluptatibus

voluptatibus oblectantur, bonos viros, & sanctos,
 atque religiosos haberi, & esse: neque enim diuitiæ, neque
 imperia, neque honestæ voluptates quemquam impe-
 iunt, quo minus virtuti atque bonis moribus, si volue-
 rit, dare operam possit. Non igitur in rebus vitia sunt,
 sed in hominibus: quoniam, ut rectè poëta quidam ce-
 nit, Non res in vitium sed malefacta cadunt. Quam-
 rem etiam ego tecum hominum improbitatem, Ci-
 ro, condemno: neque tamen ideo diuitias, & impe-
 ria, & voluptates, non esse bonas, rectè concludi ar-
 retor. Quicquid enim aliquo modo potest ad acqui-
 ndam felicitatem prodesse, id ego cum doctissimis
 que sapientissimis illis viris Socrate, Platone, Aristote-
 le, bonum appello. Sed diuitiæ, imperia, voluptates,
 non belluina, quas etiam nos magnopere condemna-
 us) plurimum ad virtutem, atque honestatem acqui-
 ndam, quæ felicitatis effectrix est, prodesse possunt.
 quis enim nescit, paupertatem, atque mendicitatem,
 maximum impedimentum esse virtutis atque sapien-
 tiæ? Quis non intelligit, diuites longè commodius in-
 nuis artibus, atque disciplinis, quæ facilem ad hone-
 stam viam præparant, quam pauperem vacare pos-
 se? Quod si plerique diuites turpibus se voluptatibus,
 atque otio dedunt: id non diuitiarum, sed ipsorum homi-
 num vitium est. Non enim cuiquam dubium esse po-
 test, quin diuitijs bene uti liceat, si quis voluerit. Quod
 idem

idem etiam de imperijs, atque voluptatibus dicere licet: Nam optimus princeps viuum Dei simulachrum est: qui priuatorum commodis, atque vtilitatibus studet: iustitiam, atque equitatem maxime conseruat: nihil aliud vnquam, quam de communi salute cogitat: quem cum Aegyptij significare vellent, oculum cum sceptro pingere solebant: quoniam quod oculus in corpore, id princeps in Repub. quod in cælo Sol, id in terris princeps bonus. Pro Dij immortales, audebit ne dicere Cicero, bonorum hominum imperium non esse bonum? Quid est quod magis in hac vita Dei similitudinem repræsentet? quid est quod propius ad Dei bonitatem accedat, quam ille conseruator populorum, (vt primo de Repub. Socrates appellat) sanctissimarum legum moderator, communis patria parens, facilis, humanus, temperatus princeps? Sed non committam, vt me in communem locum excurrere, detractanda disputationis gratia, quod facere sæpe Rhetores solent, existimetis. Videtis enim, quam latus pateat dicendi campus de bono principe, si mihi libeat oratione spatium. Sed redeo ad illud, quod omnes intelligunt, Bonum quidem virum semper esse vtilem: sed longè vtiliorem, si etiam diues fuerit: vtilissimum verò, si principatum fuerit adeptus: nec alia de causa Plato in sexto de Repub. libro, tum deniq; beatas fore Respub. existimauit, si aut sapientes homines eas regere

re coepissent; aut qui regerent, omne suum studium doctrina atq; sapientia collocassent: nisi quia videtur, imperium sicui bono viro obligisset, rem fore, omnium humanarum maximè diuinam. Sed, ut breuiter hanc partem expediàm, dico ex Platonis sententia, Diuitias, imperia, voluptates, ceteraq; huiusmodi, quãdam naturam obtinere: ut benè utentibus bona sint: malè autem utentibus mala. Sed quomodo semper ab eo quod excellit tota res appellatur: eo factum est, ut res id genus mediæ, quoniam aliò ad honestatem adipiscendam momentum habent, & magnam in vita commoditatem præstant, à ripateticis atq; Academicis bona vocarentur. Et vera, quoties ad finem eum, cuius gratia nati sunt diriguntur, ut semper bona sint necesse est. Nam libro de legibus nono Plato sanctissimè docet, Optime sanè, & pulcherrimè viuere, si vera de diuinitate ubiq; prædicaretur: ea verò est, Quòd diuinitate corporis gratia sint, corpus autem animi gratia. Quare cum bona ea sint, quorum gratia sunt possidendiuitia, tertium gradum post virtutem animi corporisq; tenebunt. Hæc ergo ratio nos tanquam matra docebit, non oportere hominem, qui felix sit futurus, diuitias quomodocunq; sed cum iustitia et temperantia querere. Quin etiam ibidem paulò antè dicit, quæ causa sit, cur diuitia sæpenumero nocere soleant:

soleant : quia scilicet ab auaris, atq; improbis hominibus non recto ordine requiruntur. Quippe, inquit, tam Græci, quàm Barbari, diuitias, cùm tertium bonorum teneant locum, in primo ponunt : atque hac sententia seipfos simul, & posteros perdunt, ex quo loco, sicut etiam ex alijs plerisq; perspicuum est, Diuitias in bonis, sed in tertio demum loco à Platone numerari. Eorum enim bonorum, quæ ad felicitatem spectant, primum honestas atq; animi virtus locum obtinet : secundum corporis virtus, ut valetudo, robur, pulchritudo : tertium deniq; diuitia, ceteraq; quæ à fortuna donari hominibus ornamenta putantur. Quæ cùm ita sint, nulla erat causa, cur Cicero maiores suos, homines continentissimos, imprudentiæ condēnaret, qui pecuniam atq; diuitias bona putauerint appellanda : quoniam omnino quoties ad humana vitæ finem diriguntur, hoc est ad felicitatem, vera bona sunt. Vnde Iurisperiti, quamuis hoc Ciceronis paradoxon pleriq; videre potuerint, tamen omne genus pecuniarum bonorum nomine appellare non dubitarunt. Hinc illi tituli, atq; inscriptiones, passim in toto iuris corpore sparse leguntur, de bonis quæ liberis, de bonorum possessione secundum tabulas, & contra tabulas, de bonis libertorum, de bonis maternis, de bonis proscriptorum, de bonis auctoritate iudicum possidendis, de bonis vacantibus : hinc dicuntur bona hereditaria, bona aduentitia, bona
cuium

*ciuium publicare, ceteraq; huiusmodi propè innume-
 rabilia. Sed vrget nos Cicero valido (vt ipse putat)
 argumento: Non potest (inquit) bonum cuiquam malo
 esse : neque potest quisquam in abundantia bonorum
 ipse esse nō bonus. Verissima hæc sunt Cicero: quis ne-
 get ? Sed ista (inquit) omnia talia videmus, vt &
 improbi habeant, & obsint probis. Hac ratione de-
 monstratum à se fuisse putat Cicero, non esse bonas di-
 uitias. Sed nimirum in eo fallitur, quia mediam non
 secat viam. Nam si aduerteret, hæc in se neque bona
 esse, neq; mala, sed tantum ad aliquem finem collata,
 bona, vel mala nuncupari: videret sanè, nullam in ar-
 gumentatione sua vim inesse. Verissimum quidem,
 nullum bonum, quatenus est eiusmodi, cuiquam malo
 esse : sed quoties ad alium finem, quam ad sapientiam,
 & felicitatem, ex ijs aliquid quæ media sunt, dirigi-
 tur, non amplius illud bonum est, sed statim malum
 efficitur. Ita vnusquisq; in abundantia bonorum ne-
 cessariò bonus est, quoniam illa bona omnia ad finem
 rectum ordinat: si verò ad alium finem, vt ad prauas
 voluptates, ad ambitionem, ad tyrannidem, ad ex-
 plendas cupiditates, opes suas aliquis conferat: non
 iam eum ego bonis abundare dicam, quoniam ea quæ
 possidet, non amplius formam suam, neq; id, cuius gra-
 tia possideri debent, intuentur. Quòd autem ait Ci-
 cero, Bona hæc probis viris obesse: mirari non satis
 possum,*

possum, neq; id qua ratione fieri possit, prorsus intelligo: cum praesertim à Socrate in Apologia sua didicerim, probo viro neq; viuo, neq; mortuo quicquam obesse posse. An hoc fortasse dicit Cicero, quoniam interdum accidit, ut propter diuitias, atq; imperia, bonis viris multae fiant insidiae? nihil enim esse aliud opinor, in quo possint haec dici probis obesse. Sed huius certe nocumenti, si modo bonis viris noceri potest, non ipsae diuitiae, aut imperia per se, nisi fortasse casu aliquo, sed inexplebilis illa prauorum hominum cupiditas in causa est, quae diuitias, atq; imperia non honestatis gratia, sed voluptatis atq; ambitionis appetit. Rectissime autem Bias secum omnia sua se ferre dixit: quoniam nihil est cuiquam suum, nisi quod ad sapientiam prodesse possit: neq; vir intelligens, haec de quibus agimus, diuitias, imperia, voluptates appetet, nisi quantum sibi ad virtutem facilius amplectendam prodesse posse viderit: quoties autem impedimento sibi esse cognoscet, ea statim relinquet. Hinc est, quod Thebanus Crates in mare pecunias abiectisse dicitur, & Democritus patrimonium suum neglexisse: quamuis hoc non sapienter mihi fecisse videntur, longè enim melius fuisset, pauperibus, atq; mendicis ea distribuere. Quod autem magnam exemplorum vim congerit Cicero, ut Romuli, Numae Pompilij, Bruti, Mutij, ceterorumq; Romanorum: eis exemplis orationem potius suam illustrat,

stratur, & splendidiorem reddit, quàm id, quod proposuit, aliquo modo confirmet. Quid enim absurdus hac inductione reperiri potest, si ad argumentationis formam hoc modo reducatur: Romulus, Brutus, Decius, ceteriq; multi, nihil in vita præter honestatem sibi expetendum existimaverunt? Ergo sola honestas bona est. Hac sanè ratione possem ego solam voluptatem esse bonam argumentari: quoniam Eudoxus, Philoxenus, Xerxes, Aristippus, Epicurus, Metrodorus, Apicius, ceteriq; innumerabiles, nihil præter voluptatem sibi expetendum proposuerunt. Hac ratione avaris solæ diuitiæ bonæ videbuntur, ambitiosis sola gloria, atq; hoc modo possum in singulis procedere: sed non quid in hominum opinione, verum quid in re sit, considerandum est. Nam si isti summi viri ad res illas tam præclaras, ut felices fierent, accedebant: certum est, quod non honestatem solam bonam existimabant, nisi adiungeretur etiam felicitas. Si verò id agebant, ut nomen suum immortalitati consecrarent: honorem etiam, & gloriam, bonam existimabant. Quod si tantum, ut honestè agerent, tam præclarè se gerebant, neq; ad gloriam, neq; ad felicitatem respicientes: (quod nunquam crediderim) non tamen ideo necessario sequitur, ut quod honestum est, id solum bonum sit, propterea quod illi ita se gesserint: quoniam ex hominū opinionibus, & actionibus, nihil in rerum
 d natura

natura necessariò dependet : neque enim aliquid : ideo
verum est, quia plurimi verum opinantes, illud omni
ratione assequi student. Iam verò quòd in extrema
huius capituli parte pluribus verbis voluptatem Cice-
ro damnat, quoniam aliqui summum bonum in ea esse
voluerunt: nomen hoc Voluptatis distinguendum ar-
bitror. Nam si voluptatem eam intelligamus cuius
auidæ libidines temerè, & effrenatè ad potiundum
incitantur, quam Plato in Timeo escam malorum ap-
pellat, & quam in legibus ait Cicero penitus in omni
sensu implicatam insidere, & esse quidem boni mu-
tatricem, sed malorum matrem omnium, rectissimò
certè hoc in loco à Cicerone, sicut etiam in Catone ma-
iore reprehenditur. Si verò voluptatem eam puram
atq; sinceram, de qua Socrates in Philebo multa sanè
verba facit, & ad beatissimam vitam efficiendam
ait cum sapientia permisceri, intelligamus: nulla est
causa, cur non eam non tantum in bonis, sed etiam in
summis bonis numeremus. Quòd autem ita volupta-
tes distinguantur, ut aliæ bonæ sint, aliæ malæ, quod
nusquam aduertisse Cicero videtur, audite quæso So-
cratis verba, quæ nuper è Philebo decerpimus: nam
ibi fingit à se Socrates mentem & sapientiam inter-
rogari, utrum omnes sibi voluptates, & bonas, &
malas admisceri patiantur: Mentem autè sibi respon-
dentem fingit, tantum eas, quæ puræ sunt voluptates;
à se

à se admitti: reliquas autem omnes à se se reijcere. Sed
 præstat eius verba recitare: Nostra, inquit, posthac
 interrogatio talis erit. Vtrum præter illas veras volu-
 ptates vobis etiam opus est vehementissimarum, ma-
 ximarumq; voluptatum commercio? Fortè sic illæ re-
 spondebunt: Minimè verò, ô Socrates: hæ namque
 impedimenta nobis innumerabilia præbent: animas
 enim, quas incolimus, voluptates istæ furiosa pertur-
 bant, nec adollescere nos permittunt, nostrumq; genus
 plerunq; per negligentiam, obliuione illata, penitus
 corrumpunt. Alias autem illas voluptates veras, ac
 puras, quas ipse narrasti, fermè nobis esse domesticas
 existima: & præter has, etiam illas, quæ cum sanita-
 te, & temperantia, ceterisq; virtutibus capiuntur.
 Has enim, quæ virtutis, tanquam Deæ cuiusdam, pe-
 dis quæ sunt, libenter admittimus: quæ verò cum de-
 mentia, atque alia improbitate congrediuntur, eas
 Menti, & sapientiæ permisceri putare, absurdum est.

Quamobrem nulla ratio est cur in eos tamopere Ci-
 cero seniat, atq; eloquentia sua fulmina iaculetur, qui
 voluptatem summam esse bonum affirmarunt. Nam
 si de illa, quæ vera voluptas est, senserunt, optimè sen-
 sisse videri possunt: erit enim eadem ferè, quæ grauif-
 simo nomine Sapientia, quæq; Felicitas appellatur: cu-
 ius etiam in hac vita partem aliquam eo tēpore perci-
 pere solemus, cum res aliquas egregias, atq; honestas

nos effecisse intelligimus. Atq; hoc est, quod in eodem Philebo Socrates dicit, his quidem verbis: Falsis voluptatibus homines pravi plerunq; gestiunt: boni autem homines veris aluntur. Hæc igitur vera voluptas omnino meliorem efficit, & laudabiliorem virum: & qui eam habet, honestissimè gloriari potest. Quod cum ita sit, quis non intelligit, totam huius primi capituli conclusionem esse falsam? Sic enim concludit Cicero: Si voluptas, qua plurimorum patrocinijs defenditur, in rebus bonis habenda non est, eaq; quò est maior, eò magis mentem ex sua sede, & statu dimouet, profectò nihil est aliud benè ac beatè viuere, nisi honestè, & rectè viuere. Possum enim ego, & quidem fortasse longè melius, & verius ita concludere, Cum vera voluptas, qua probi homines delectantur, & aluntur, cum sapientia permixta summum bonum efficiat, eaq; quò est maior, eò magis mētē nutrit, atq; in suo statu corroborat: profectò nihil est aliud benè ac beatè viuere, nisi cum vera voluptate ac sapientia viuere. Quid autem hæc mea conclusio à Ciceronis conclusione differat, satis ex ijs, quæ supra diximus, perspicuum esse arbitror. Hæc cum dixisset Marcus, oculos, quos in dicendo fixos ad terram continenter habuerat, sustulit: & singulorum vultum intuitus illud addidit: Hæc habui, quæ contra primum Ciceronis paradoxon mihi dici posse viderentur: quæ si
fortè

forte vobis inania visa sunt, ignoscite adolescentiæ meæ: sin aliqua sunt acutè dicta, nec omnino malè conclusa, restat, ut omnes. Maioragium obtestemur, (quamvis hoc sua sponte facturum reor, quandoquidem se Ciceronis patronum profitetur) ut hæc mea refellat: neq; hanc, siue imperitia, siue negligentia, labens in Ciceronis nomine inueterare sinat. Tunc ego, Habeo quidem, inquam, Marce, quæ respondeam: sed quoniam te, quod nō putaram, ad hanc disputationem paratissimum venisse video, volo etiam mihi spacium ad cogitandum dari: neq; enim ea est in me facultas, ut ex tempore possim tuis tot argumentis respondere.

Tunc Franciscus: Bono, inquit, animo es, Marce, nam ista Maioragij tergiuersatio, atq; fuga, mihi significare omnino videtur, nihil eum habere, quod tibi respondeat. Noui enim eius ingenium, noui animi impetus. Nullo modo silere posset, siquid contra te haberet, quod vel esset verisimile. Sed vis ne tibi dicam, quid in mētem mihi, te dicente, venerit? Quid nam, inquit ille. Ut quoniam, inquit, tu quasi viam ad euer-tēda Ciceronis Paradoxa nobis præmanisti, nos etiam alij singuli singula subuertamus, ne Maioragio spacium ad sese colligendum, & suum Ciceronem defendendum præbeamus. Nam ex oratione tua quedam annotaui, & quedam etiam alia mihi in mentem veniunt, quæ secundum Paradoxon subvertere facile
d 3 posse

posse videantur. Itaq; quod inter nos facere liceat, qui familiares & penè domestici sumus, ego me polliceor, si vobis audire placuerit, conaturum secundum illud Paradoxorum caput euertere: quod licet ita doctè, atq; ingeniosè, quemadmodum tu Marce, efficere me posse non sperem: illud tamen profectò efficiam, ut nos alij incundè postea rideamus, Maioragio verò oculi doleant. Hoc quidem certè, inquit Marcus, nihil mihi optatius accidere posset, quàm ut te quoq; & Antonium fratrem tuum, si voluerit, ineptiarum mearum comites habeam. Nam Primum nullis precibus adduci posse spero, ut nobiscum vir tantus, hoc est cum paulò loquacioribus, & fortasse non imperitis adolescentibus, vir omnium grauißimus, & doctißimus, insaniat. Quid, inquit Antonius, an hoc indecorum Primo tibi fore videtur, si de ijs rebus, quæ ad eruditionem pertinent, paulò liberius, & quasi iocandi gratia, nobiscum agatur? cum præsertim grauißimos homines etiã puerilibus ludis animi relaxandi gratia delectatòs fuisse legamus: nam Socrates cum pueris in foro, Catonem Censorium cum vernis, & serualis domi ludere solitum accepimus, quod etiã de Archita Tarentino, atq; Heraclito Ephesio memoria proditum est. Nam Amasis Aegyptiorũ Rex, qui sapientißimus habebatur, post seriã negotiã scurrari & Morionem agere solitus dicitur. Magnum verò

Verò illum Agésilauum cum infante filio palam an-
 dinem equitare non puduit. Quid Alexander Sene-
 rus? an non per dies festos perdicum & catulorum
 pugna sese oblectabat? Iam verò Augustus alex lu-
 si frequenter animum relaxabat. Quare nō est quod de
 Primo Marce dubites, nam eum vel inuitū cogemus
 contra Ciceronem aliquid, dum in hoc otio sumus, ex
 intima illa sua scientia proferre: seruabimusq; eam
 Lacedemoniorum consuetudinem, quam apud Plato-
 nem in Theateto Socrates commemorat: ait enim, so-
 litos fuisse Lacedemonios, cū quis adesset in Pala-
 stra, eum compellere, ut vel exueretur & cer-
 taret, vel confestim discederet. Itaq; Primus
 vel eadem ager, que nos quoq; viderit
 agere, vel si grauitatem illam
 suam seruare voluerit,
 procul eū à nobis
 relegabi-
 mus.

d 4 M. AN

M. ANTONII MA-
 IORAGII ANTIPA-
 RADOXON LIBER
 SECVN-

D V S.

*

*H*ÆC dum agerentur inter nos, accurrens servus ē Marci familia nunciavit, nō mediocriter de nobis coquum iamdiu conqueri, quōd paratum prandium corrumpetur: et præterea Marci patrem Lancillorum cum duobus fratribus Gaspere, & Donato, ex vrbe rediisse, quōd propter sua quædam negotia se contulerat, dum inter nos colloqueremur. Age igitur, inquit Primus, ad prandium accedamus, ne viri nobilissimi, atq; optimi, nos diutius expectent: nam me hoc triduo in vestra fore potestate spondeo, ut etiam si nuciibus me ludere volueritis, non recussem. illud vñum doleo, quōd omnes in vñum Maioragium conspirasse videbimur, si omnes de Cicerone suo detraxerimus. His dictis statim ipse Primus, ut erat primus exurrexit, deinde nos ceteri omnes, & ad Fannianos, qui nos in porticu quadam ad Aquilonem versa inambulantes expectabant, vñā ire perreximus. Sed inter eundem apprehensa manu mea Mar-

cus

eius, summa quadam comitate, atq; vultus hilaritate,
 me rogabat, ne a grè ferre vellem, quòd ipse in Cice-
 ronem quasi declamandi autor extitisset: id enim se
 fecisse aiebat, non alia de causa, nisi ut aliquid à me
 eliceret, unde proficere, atq; eruditior fieri posset: neq;
 se existimasse futurum, ut ceteri quoq; provinciam
 eandem impugnandi Ciceronis sua sponte susciperent.
 Cui cum ego dixissem, non tantum non molestam, sed
 etiam maximè iucundam eius mihi orationem fuisse:
 quoniam vidissem eum & ingenium, & artem, &
 doctrinam maiorem, quàm in eo esse putabam, osten-
 disse, vehementer mihi letari visus est. Interea iam
 ad porticum veneramus. & consalutatis Fannianis
 maximè hilari vultu ab eis excepti sumus. Sed post-
 quam exempta fames epulis, Quid, inquit Lancillo-
 tus, hodie in hortis tandiu cōmorati estis Primè? nam
 ego urbem ingressus nauta negotia expediri: deinde
 cum his fratribus meis reuersus, in eodem adhuc vos
 loco sedere audui. An fortasse vobis molestus fuit
 Marcus meus, scio enim quantopere soleat in literis
 esse curiosus, ut sepe numero non tantum venationis,
 armorum, equitationis, quæ studia nobilitatis esse so-
 lent, sed etiam cibi, quòd interdum doleam, obliuiscat-
 ur: neq; quemquā nactus paulò doctiorem dimittit,
 donec illum satietate defessum viderit: nam ipse nun-
 quam de literis agēs satiari videtur, atq; hac de causa.

d s   procul

procul eum ab urbe remoueo, ne nimio fortasse literarum studio graue aliquid patiatnr. Nobis ne molestus Marcus tuus? inquit Primus: quem ego summa cum admiratione, noua quaedam, atq; ante hunc diem inaudita, contra parentem illum Romanae linguae Ciceronem hodie disputantem audiui. Tunc ridens Lancillotus, Fieri ne potest, inquit, ut filius meus contra Ciceronem aliquid dixerit: quem semper habet in manibus, quem vnum auctorem maximè suspicit, què ad astra tollit, quo vno nomine se plurimum huius Maioragio debere fatetur, quoniam ab ineunte pueritia nullum ei, prater Ciceronem, per tres annos auctorem interpretatus sit. Quid? quòd omnia Ciceronis volumina quatuor aut quinque typorum generibus excusa coëmis? Et quòd interdum perquam suauiter rideo, non eis contentus, etiam manu scripta sibi quædam mandat, perinde quasi librorum eiusdem generis multitudo possit eum doctiorem efficere, neq; vnum Ciceronis volumen ei satisfacere possit. Tunc Marcus, Dic quaeso, inquit, mihi pater, sunt ne equi omnes eiusdem generis, et enses, et ephippia? Quid hoc ad rem? inquit ille. Nihil, ait Marcus: sed responde. Tum Lancillotus, Sunt, inquit, fili: sed quorsum hoc interrogas? Ut à te causam inuestigem, inquit Marcus, cur non eodem modo tu vno equo, vno ense, vno ephippio contentus sis, quemadmodum me iubes vno Ciceronis volum

volumine contentum esse. Hic omnes arrisere, atq;
 in primis Lancillori frater Donatus, qui equorum ma-
 ximè studiosus est, & plures semper, atq; eos nobilif-
 simos habere studet. Qui cùm hæc audiuisset, Verum
 est, inquit, Lancillote, nullo modo fieri potest, ut qui
 aliqua re delectatur, is una tantum eius generis con-
 tētus esse possit. Nam si quis fortasse princeps unicum
 tantum equum me habere iubeat, omnino mihi vitam
 esse acerbam putem. Esto inquit Lancillorus, vice-
 ris Marce, modo ne tuum istud tam acré studium, va-
 letudini corporis obsit. Deinde ad me conuersus, Quo-
 modo tandem hoc, inquit, aut quo animo Maioragi-
 tulisti? quòd discipulus tuus, quem à te scio amari plu-
 rimum, in ciceronem tuum inuectus sit? Non agrè
 sanè, inquam ego: quin potius Marci ingenium, atq;
 acumen tacitè mecum exosculatus sum, & incredi-
 bilem ex eius disputatione cepi voluptatem, quod istis
 certè consobrinis meis nunquam persuadere possem.
 Nam ut hoc etiam intelligas Lancillote, decreuerunt
 hoc triduo contra Ciceronem perpetuò declamare:
 quòd non tantum exercēdi ingenij gratia, (quid enim
 Primus exercitationis indigeat? qui iam pridem studio
 & labore tantum effecit, ut in trium linguarum La-
 tina, Greca & Hebræa cognitione nemo superior,
 paucissimi autē pares hoc tempore reperiantur) quan-
 tum, quòd se mihi rem ingratam sacuros arbitratur;
 ut ipsi

ut ipsi deinde inter se rideant, ego verò solus doceam.

Hinc ille lachrymæ Franciscus inquit : nihil est quod dissimules Maioragi, nam tua te oratio prodit, neq; dissimulatum quicquam, ut ait Cicero, potest esse diuturnum: ego certè quod pollicitus sum, vel in præsentia, vel quando magis Marco libuerit, audenti animo præstabo, & nisi me fallit animus, secundum Ciceronis Paradoxon penitus euertam. Hic Lancillottus suauiter ridens, Forti animo (inquit) esto Maioragi, neq; te perturbet horum adolescentium iuuenilis ardor : sed in præsentia melius est paulum quiescere, donec se calor frangat : ad institutam autem disputationem reuerti poteritis hodie vespere : nam interim arma Franciscus præparare poterit, quibus Cicero-nem confodiat: vos autem reliqui, quoniam id temporis est valetudini operã date. Quæ cum dixisset, exurrexit, & cum fratribus suis ad sua se domestica negotia contulit. Primus autem, & Antonius, proximam in cœnationem, ubi lectus magnificè constratus erat, meridiatum accefferunt. Me verò Marcus, quoniam sciebat meridiari non solere, apposito alueolo, ad latrunculorum ludum inuitauit: quo sanè ludi genere, quoniam ingeniosum est, et pugnae quandam speciem repræsentat, statim à cibo, cum negotijs vacuus sum, delectari soleo. Tres igitur, atq; amplius, horas ludendo & colloquendo cum Marco meo consumpsi : nam
etiam

etiam inter ludendum aliquid à me continenter exquirebat, quod ad eruditionem facere videretur: tanta est in eo adolescente discendi cupiditas. Franciscus verò, ut existimo, non enim aduerti quò proficisceretur, totum illud tempus in meditando, atq; in excogitandis argumentis consumpsit: nam id temporis Dialecticæ studijs, operam nauabat, quamuis iam aliquos in Philosophia progressus, in ea præsertim, quæ ad mores attinet, effecerat; nam fratrem suum Primum in ea re doctissimum præceptorē habuerat. Cū itaq; Marcus, & ego, ludorelictō, atq; inambulantes in porticu duo, tria ne spatia confecissemus, venere Primus et Antonius, qui postquam aqua recenti faciem, os, atq; manus abluisent, Quid, inquit Primus, nobis agendum est Marce, nam hoc triduo auctoritati tuæ parere decreuimus, etiam si nos iubeas equitare in arundine longa, quod ait Horatius. Quid aliud, inquit Marcus, nisi ut de literis agamus: nullam enim ego maiore voluptatem excogitare scio. Quare vel Franciscum promissa præstare compellamus, vel si magis libet, aliam aliquam disputationem instituamus: nihil enim ego moror, quæ de re agatur, modo proficere aliquid atque addiscere possim. Minime verò, inquit Primus, neq; enim aliud agendum arbitror: sed urgenda est illa in Ciceronem disputatio, ne hoc tantum gaudij Maioragio detur, si præter eius spem ab oppugnando

quando Cicerone discefferimus: nisi fortè, dum nos meridianum somnum capimus, te vel munere aliquo, vel pollicitatione subornauit, ut aliquid aliud tractandum proponeres. Quid, inquam ego, Prime? putas ne, quamuis hætenus tacuerim, me agrè ferre, quòd ab eruditis illis quidem, sed tamen cupidis, & ab ætatis fernore distractis adolescentibus Cicero reprehendatur? An ex tanti viri auctoritate quicquam ab istis adolescentulis detrahi potest? Me certè magis illud mouet, quòd te quoq; pollicitus es contra Ciceronem aliquid esse dicturum: quod si facere conatus fueris, inueniam certè (quemadmodum apud Platonem ait Euthyphron) qua parte debilis infirmusq; sis. Noli enim sperare, te sic impunè abiturum, siquid in Ciceronem hiscere ausus fueris. O diem, inquit Marcus, mihi letum, & optatum, si duo vos, quos omnium mortalium plurimi facio, & maximè suspicio, congregi videam, & de literis concertare. Nò enim fieri poterit, quin multa pulchra & præclara sim auditurus. At hoc, inquit Primus, tibi Marce nequaquam sperandum est: nam in Ciceronem ea dicturus sum, quæ non modò Maioragius iste noster, sed ne ipse quidem Cicero, si reuiuiscat, defendere possit: quoniam quæ in tertio Paradoxo sunt à Cicerone pertractata, sunt omnia falsa, atq; à veritate longè aliena. Neque verò te præterit, eam esse veritatis naturã, ut quam-

nis

nis acutis rationibus, atque argumentis verisimilibus
 oppugnari, nunquam tamen neq; expugnari, neq; la-
 befactari possit. Sed ecce, inquit, frater meus Fran-
 ciscus alacris venit meditatus alicunde ex solo loco,
 orationem sperat inuenisse se, qua Ciceronem differat:
 illum igitur, si libet, audiamus. Iam in me nulla mo-
 ra est, inquit Franciscus: adsum, ut videtis: tu Marce
 quid fieri vis impera. Sedeamus, inquit Marcus,
 sic enim commodius & tibi dicere, & nobis quæ di-
 xeris audire licebit. Ibi statim omnes ijs in sedibus,
 quæ sub porticu erant, cōsedimus. Tum Franciscus:
 Magnum, inquit, onus, & longè difficilius, quàm pu-
 taram, me suscepisse video: nam te dicente, Marce,
 multa mihi in mentem veniebant, quibus ostendere
 posse existimarem, nequaquam verum esse, quod in
 secundo Paradoxo probare Cicero conatur, Seipsa con-
 tentam esse virtutem ad beatè viuendum. At verò
 postea quàm totam rem diligentius animaduerti, co-
 gnoui longè difficilius esse, secundum hoc enertere,
 quàm primum illud, quod tu facillimè Marce refuta-
 sti: quod sanè perquam incommode accidit, ut ego,
 qui tē in disputando longè sum inferior, id quod diffi-
 cilius est, & longè verisimilius, impugnandum susce-
 perim. Sed quoniam hoc ipse mihi onus, nullo cogente,
 imposui: quauis ratione, etiam si nemo allenet: illud
 perferre contendam. Sequar igitur tuum Marce or-
 dinem

dinem in disputando, quoniam longe mihi pulcherri-
 mus videtur, ut primo doceam, hoc Paradoxon, ne-
 quaquam esse Socraticum: deinde non esse verum:
 tum nullum esse in hoc Ciceronis capite argumentum,
 quod acutè conclusum esse videatur. Primum igitur,
 quod ait Cicero, Se ipsa contentam esse virtutem ad
 beatè viuendum: idem ferè dicere videtur, quòd in
 primo Paradoxo dixerat, Nihil esse bonum, nisi quod
 honestum. Virtutem enim & Honestatem eandem
 esse, nemini dubium est. quòd si tantum ea, quæ ad fe-
 licitatem prosunt, bona sunt, & virtus sola beatum
 efficit: ergo sola virtus est bona. Quod idem esse, ac si-
 quis dicat, Quod honestum est, id est solùm bonum,
 quis non videt? Quare quæcunq; Marcus ingeniosè
 contra hanc sententiam disputauit ad hoc caput euer-
 tendum referri possunt. Sed ne videar Geometrarum
 consuetudinem sequi, qui semper antè probatis ad se-
 quentium probationem vtuntur, noua quadam alia
 mihi sunt proferenda. Illud tantùm dicam, Quòd si
 virtus propter finem aliquem expetitur, quod nema-
 sana mentis negare audeat, nullo modo verum esse pa-
 test, ut per se sufficiens sit ad beatè viuendum. Differt
 enim plurimum (ut ingeniosè Marcus declarauit)
 id quod expeti debet, ab eo cuius gratia debet experi:
 virtus autem propter felicitatem quæritur: non igitur
 est eadem virtus, quæ felicitas. Quo fit, ut per se
 virtus

*virtus beatum virum efficere non possit, cum aliud quiddam à felicitate virtus sit. Verum hæc posterius à nobis alio in loco clarius, & copiosius explicabuntur. Nunc illud doceamus, nequaquam hoc effatum cum Socratis sententia convenire. Sed quem huius rei potissimum testem adducam? Primum, ipsum Ciceronem contra seipsum testimoniū dicere cogam: deinde Socratem aliter clamantem, quàm quod ait hoc loco Cicero, audietis. Quid igitur ait Cicero? perlegite librum illum qui Academicarum questionum inscribitur, ibi sanè inuenietis à Cicerone explicatum, quæ Socratis fuerit, & Socraticorum omnium de summo bono sententia. Nam idem omnino esse putat Cicero, Bene, beateq; vivere, & Felicem esse, & summum bonum esse consecutum: quod etiam nos verum esse concedimus. Hæc igitur Ciceronis verba sunt cum de Socraticis loqueretur: Primam partem illam bene vivendi à natura petebant, eiq; parèdum esse dicebant: neq; ulla alia in re, nisi in natura, quærèdum esse illud summum bonum, quò omnia referrentur. Videtis ne, ut Socrates non in virtute, sed in natura summum bonum, atq; felicitatem quærèdam esse existimet? quod quamvis sine virtute fieri non possit, non tamen ideo sequitur ut in virtute sit felicitas. Verum ut in hac re dicam ingenuè quod sentio, non mihi videtur Cicero Socratis atq; Platonis sententiam percepisse: cum
e enim*

enim ait Socrates, In natura summum esse bonum: non ita intelligendum est, quemadmodum fecisse videtur Cicero, quasi in ipsius hominis natura sit illud summum bonum: hoc enim apertissime falsum est: nam hac ratione cuncti mortales, quamvis improbi, atque conscelerati sint, beati essent, atq; felices, si in eorum natura summum esset bonum. Sed certè naturam divinam Socrates intelligit, in qua sine cōtrouersia summa felicitas est, atq; beatitudo: de qua vir sapiens Cato, Naturam, inquit, optimam ducem, tanquam Deum sequimur. Nam sapissime, apud nostros etiam auctores, idem est Natura quod Deus, quod eò carmine declarat Ovidius:

Hanc Deus & melior litem natura diremit.
 Quòd longè apertius, atq; explanatius, quarto libro de Beneficijs Seneca docet, his quidem verbis: Natura, inquit, hæc mihi præstat. Non intelligis te, cum hæc dicis, mutare nomen Deo? quid enim aliud est Natura, quàm Deus? & diuina ratio toti mundo, & partibus eius inserta? Hoc autem obscurius quidem, sed ita tamen, ut intelligi possit in Sophista Plato ostendit: docet enim cælum, astra, homines, ceterasq; animantes, & quæcunq; è terra gignuntur, non Naturæ fortuito opera esse: sed eius Naturæ, quæ cum ratione, scientiaq; diuina operetur, & quæ ab ipso Deo sit orta. Quæmobrem naturam hanc diuinam, quam ortam à Deo

Deo Socrates ait, ipsum esse Dei filium, de quo Marcus in disputatione sua quaedam præclare dixit, intelligendum est: quam Socratici diuinam Mentem, nos Christum appellamus: in hoc enim solo vera felicitas, & summū illud bonum est, quod querimus: hæc enim ea Natura est, quæ ab immortali Deo sempiternis seculorum ætatibus progenita, res omnes ex confusione illa inani, de qua Moses initio sui operis meminit, in lucem produxit, & bonitatis, atq; naturæ suæ participes eas effecit. Hanc igitur Mentem, hanc sapiētiā perfectam, hanc rationem sempiternam, hunc Dei filium, hanc Dei providentiā (nam his omnibus nominibus Naturam hanc à Platoniciis appellari, me frater Primus docuit) spectare semper, atq; sequi debemus: propterea quod in ea sola beatitudo sit collocata: cui si nos quā simillimos efficere studuerimus, tum demū nihil deerit nobis ad benè, beateq; viuendum: hoc autem per virtutem effici commodissimè potest. Quò fit, ut medium quoddam sit virtus, atq; via recta, per quam ad felicitatem veniamus. Et quoniam ad hanc viam, atq; honestè, beneq; viuendi rationem, nonnulla quoq; alia, præter ipsam virtutem, conducere videntur, ideo noluit Socrates virtutem per se esse contentam ad beatè viuendum: sed constituit, (ut ait in Academicis Cicero) extremum esse rerum expetendarum, & finem bonorum, adeptum esse omnia è natura,

tura, & animo, & corpore, & vita. Quòd si querimus ex Socratis sententia, quanam una res sit, quæ per se contenta esse possit ad bene beateq; viuendum: non eam esse Virtutem inueniemus, sed Sapientiam: nam in Euthydemo clamat apertè Socrates, à sola sapientia felicem ac beatum hominem effici: quod idem in Alcibiade primo confirmat, cùm neminem beatum esse, nisi sapientem concludit. Hac autem sapientia, quæ eadem cum felicitate, ut in Euthydemo legimus, quæ sola beatos homines efficit, nihil aliud est, quàm Mens illa diuina, Deiq; filius: quæ (ut ait etiam Cicero) perfecta sapientia nominatur. Atq; hinc est, quod in Phædri postrema parte Socrates concludit, Deum solum propriè sapientem dici: homines verò, qui Dei cognitionem inuestigant, non propriè sapientes, sed amatores sapientia. quod idem est, ac si diceret, Dei amatores rectè nūcupari. Iam igitur profectò videtis, in hoc decipi Ciceronem, quòd ex Socratis sententia virtus seipsa cōtenta sit ad beatè viuendum: non enim in sola virtute, sed in sola sapientia collocatam esse beatam vitam Socrates existimat. Alioquin Mens illa diuina, atque Deus ipse, beatus non esset; quoniam in Deo virtus non est, licet sit sapientia. Quid autem à virtute sapientia differat, nemo vestrum est, opinor, quin intelligat: nam Virtus est habitus animi rationi cōsentaneus: Sapientia verò est

est cognitio diuinarum atq; humanarum rerum. Atq;
 omnis Virtutis laus in actione consistit, ut in officijs
 ait Cicero: Sapientie verò tota laus est in cognitione.
 At verò felicitas ea, de qua nos loquimur, nequa-
 quam in actione, sed in sola Dei cognitione sita est,
 quemadmodum aperte declaratum à Socrate in Theæ-
 teto legimus. Bonæ autem actiones, quæ virtutū pro-
 priae sunt, ad ipsam nos sapientiā perducere solent, quæ
 vera est animi felicitas, quam nobis illa summa Sa-
 pientia (quæ, ut diximus, Deus est) elargitur. Atq;
 hæc quidem de prima parte dicta sint. Sequitur ut
 ostendere aggrediamur, Paradoxon hoc minimè ve-
 rum esse posse: quæ sanè mihi pars longè facillima erit,
 quoniam Socratis sententiam verissimam esse indico:
 à qua cum Ciceronis conclusio discrepet, necesse est, ut
 etiam à veritate sit aliena. Quod ut facilius ostendere
 possim, in arcem statim causæ conscendam. Cum enim
 omnis nostra vis in animo & corpore sita sit, ut ait
 Sallustius: & corpus cum bellus, animum cum Dijs
 communem habeamus, videndum est, verum in cor-
 pore, an in animo felicitatem statuamus: & si in ani-
 mo, utrum dum est in corpore, felix esse possit: an po-
 tius illud tempus expectandum sit, donec è corpore,
 tanquam è vinculis, atque carcere migrauerit: &
 in patriam suam reuersus, nihil amplius sit, quod eum
 perturbare possit. Sed neminem esse arbitror tam

*stupidum, tam rerum ignarum, & tam expertem
 veritatis, qui hominis felicitatem in corpore statuatur
 nam hæc quidem pecudum vox esse videretur, non
 hominum: atq; boues, equos, asinos, sues, quod ani-
 mantium genus plerunque robustius corpus habent,
 quàm homines, essent etiam beatiores: quod quàm ri-
 diculum sit, nihil attinet disputare. Rectè enim Ari-
 stoteles, primo Ethicorum, nec bouem, nec equum, nec
 aliud animal ullum beatum esse posse dicit: quoniam
 nullum eorum eius actionis, quæ virtuti congruat, per
 quam solam ad felicitatem aditus est, particeps esse
 potest: ob eamq; causam ne puerum quidem esse bea-
 tum, quippe qui per etatē, inquit, ad eam vitæ actio-
 nem nondum sit idoneus. Nequaquam igitur in corpo-
 re felicitas, sed in animo est. Oportet enim eum, qui
 beatus futurus sit, maximam virtuti operam dedisse:
 sic enim beatam vitam facilius assequetur. Sed Vir-
 tutem dicimus hominis, inquit Aristoteles, non quæ
 corpus, sed quæ animū attingit humanum: Beatamq;
 vitam animi actionem nominamus. Nam corpus qui-
 dem quasi vas, atq; animi receptaculum est: & apud
 Græcos id nomen corpus sortitam est, quod sit quasi
 animi sepulcrum, quemadmodum in Gorgia, atq; in
 Cratylo Socrates declarat: hocq; nomen ab Orpheo
 positum existimat, eo quod quasi sepultus animus in
 corpore sit, neq; vim suam in eo possit explicare. Atq;
 hoc*

Hoc est, quod ait in sexto Vergilius, Omnes animi per-
 turbationes à corpore provenire, quoniam in corpore
 fit inclusus animus, tanquam in tenebris & carcere
 exco. Et in Phædone Socrates, nobis magnum impedi-
 mentum esse corpus, ostendit, ad intelligentiam, atq;
 prudentiam acquirendam. Quin etiam in eodem Dia-
 logo docet idem Socrates, Quoties à corpore trahitur
 animus ad hæc commutabilia, & caduca, quæ subie-
 cta sunt sensibus, errare, decipi, obstupescere, et quasi
 ebrium fieri, ut nullam amplius veritatem, nullam
 honestatem, nullam deniq; rem se dignam inuestiget.
 Animus est igitur, qui viget, qui sentit, qui intelligit,
 qui quò magis à corpore sese abstrahit, eò prudentior
 atq; sapientior evadere solet. Sed non est quod in hac
 questione diutius commoremur: nam etiam ipse nobis
 facile concedet Cicero, nequaquam in corpore, sed in
 animo beatam esse vitam. Videndum est igitur,
 quoniam in animo felicitas est, Vtrum donec huic cor-
 pori copulatus est animus, beatus sit: an potius, post-
 quam à corpore discesserit. Atq; huius quidem qua-
 stionis facillima erit solutio, si relicta Aristotelis per-
 versa opinione, Socratem, Platonem, Ciceronẽ ipsum,
 religionem ac fidem nostram, omnes deniq; sapientes
 viros secuti fuerimus, omnes enim ad vnum clamant,
 & aperta voce testantur, nullam in hac vita veram
 felicitatem esse posse: sed animis nostris ab immortali

Deo, cum ex hac vita discesserint, omnem donari beatitudinem. Audite, quaso viri optimi, quam sanctas, & religiosas ex Phadone sententias, dum eum Dialogum perlegerem nuper, excerpſi: nam in eò Dialogo Socrates, cum paulò post sibi moriendum esse intelligeret, multa præclare atq; diuinitus de animi immortalitate disputauit: hæc autem, quæ ad hanc sententiam pertineant, annotaui: Rectissime, inquit, hoc mihi dictum videtur, quòd Dei nostri curam habeant, & quòd homines una quedam Deorum possessio sint: nam hoc siquid aliud affirmando ego contenderem morientes nos ad Deos tanquam ad optimos dominos accedere, longèq; ibi melius esse bonis, quam malis, sensu obscuro sunt iudicia, & incerta, ut nihil in hoc corpore perfectè audiamus, nihil videamus. Tunc anima veritatem intelligit, quando maxime abstrahitur à corpore. Omnes autem seditiones, atq; pugna, propter corpus excitantur. Siquid rectè cognoscere volumus, à corpore discedendum, & ipso tantum animo contemplandum. Nihil enim rectè intelligit homo, nisi post mortem: nam mortuorum animæ supersunt, & bonis melius est, malis peius. Cum animus à corpore trahitur ad ea cogitanda, quæ sub sensum cadunt, decipitur, & conturbatur: cum autem per cogitationem à corpore seiungitur, & æterna confyderat, statim ab errore liberatur. Corpori enim natura

tura praescribit, ut seruiat, & subditum sit imperio: sed animo, ut imperet, ac dominus sit. Si purus, atq; immaculatus, à corpore discesserit, ad sibi simile diuinum numen accedit, ubi beatus cum Dijs aeo sempiterno perfruitur. At verò impurus animus, & inquinatus per insolentiam, quae sunt aeterna videre non potest: sed terrena quadam & graui materia pressus, circa monumenta & sepulchra versatur. Quò fit, ut interdum animorum quaedam phantasmata, & simulachra nobis appareant. Nam ad Deos nemo, nisi sapientia studiosus, & omnino purus, atq; discendi cupidus accedere potest. Itaq; cum animus sit immortalis, diligentissimè curari debet, non enim mala fugere poterit, nisi sit optimus, & prudentissimus. Qui verò sanctè, atque religiosè vixerit, statim in beatorum sedes aduolat. Haec omnia Socratis dicta, quasi uno fasce complecti volui, quonià eò spectant omnia, ut intelligamus, in hac vita, dum affixus corpori animus est, nullam esse beatitudinem: sed cum in aeternam illam domum conuigrauerimus, tunc demum nos beatos futuros. Nam si relinquo hoc loco in hominū vitam declamare, & commemorare, quot misérias, & calamitates viuendo patiamur, quamq; sit incerta, fragilis, & mutabilis ea, quae prospera videtur fortuna, non sanè me effecturum sperarem, quod Hegesiam Cyrenaicum virum eloquentissimum efficere

e s solitum

solitam tradunt, ut qui eum audirent, pleriq; statim sibi mortem consciscerent: quo nomine prohibitus à Ptolomeo dicitur, ne huiusmodi orationem haberet: sed illud certè efficerem, ut nemo vestrum se felicem, dum vivit, existimare posset. Rideat igitur quantum voluerit impius Aristoteles Solonis eam præclaram & vulgatam sententiã, quam Ovidius his verbis explicuit:

-Sed scilicet ultima semper

- Expectanda dies homini est: diciq; beatus

- Antè obitum nemo, supremaq; funera debet.

Ego certè verissimam esse semper existimaui. Quod si eadem est Sapiencia quæ Felicitas, ut ex Socratis sententia superius probauimus: neq; animus, dum est in corpore, omnino sapiens esse potest, quemadmodum apud Ciceronem Cato maior rectissimè censet, cuius hæc sunt verba: Mihi quidem nunquam persuaderi potuit, animos dum in corporibus essent mortalibus, viuere: cum exissent ex ijs, emori: nec verò tum animum esse insipientem, cum ex insipienti corpore euassisset: sed cum omni admixtione corporis liberatus, purus & integer esse cœpisset, tum esse sapientem: profectò dum in corpore est animus, beatus esse nullo modo potest. Beatitudinem enim eam appellamus, quæ est, secretis malis omnibus, cumulata quedam bonorum complexio: quemadmodum in quinto Tuscula-

narum

narum quaestionum Cicero definire videtur: quem librum sanè doctissimum, & elegantissimum oratio Marci, & hac mea totum subuertit. Nihil enim agit ibi Cicero, nisi ut ostendat, Quod honestum est, id esse solum bonum, & Virtutem ad beatè vivendum seipsa contentam esse: quod etiam duobus his primis Paradoxis ostendere conatur: quæ nullo modo vera esse possunt, nisi quis probet, animum dum in hoc corpore vivit, felicem ac beatum esse posse: cum enim excesserit è corpore, non amplius iustus, fortis, temperatus dicetur, quoniam hæc ab humanis actionibus nomina proveniunt: Sed vel beatus, si dum esset in corpore virtuti, atq; honestati sese tradidit: vel miser, si vitio secutus est. Animus igitur à corpore liberatus, non amplius virtutem exercere potest, neq; aliquid eiusmodi agere, propter quod vel præmium vel pœnam mereatur: sed si virtutis viam, dum in corpore viveret, amplexus est: tunc, quasi præmium laborum, post mortem beatitudinem consequitur. Non est igitur in virtute beata vita, sed in virtutis præmio: quam cum quis semel adeptus est, nunquam amplius amittere potest. At verò dum vivit homo, plurimis miserijs, & calamitatibus conflictatur: & quamvis vir probus, atq; omni virtute præditus aliquo tempore fuerit, potest tamen (ut ait in Protagora Socrates) immutata voluntate sese improbitati, atq; nequitie dederet
atq;

atq; ita ex beato miser iterum efficietur, quod ineptissimum esse quis non vider? Non enim chameleontem quendam (ut in primo Ethicorum ait Aristoteles) beatum virum esse volumus, sed talem, qui nunquam amplius miser esse possit: quod pluribus in locis, & praesertim in Tusculanis quaestionibus, Cicero confitetur, Nos scilicet beatos eo tempore futuros, cum è corporibus elapsi, spe, metu, latitia, cupiditate carebimus. Et Atheniensis hospes apud Platonem in Epinomide, qui locus maximè nostram hanc sententiam confirmat, non fieri posse, inquit, ut in hac vita homines felicitatem, ac beatitudinem assequantur: bonam verò spem nobis esse debere, ut post mortem ea omnino consequamur, quorum desyderia accensi, vitam optimè pro viribus exegerimus. Nostris autem legibus, idest Christianis, hoc adeo clarum, atq; exploratum habetur, ut si quis de futura vita, atq; aeterna felicitate fortè dubitet, vitamq; beatam in presenti vita constituat, illi statim sacris interdicatur, & in numero impiorum, atque sceleratorum habeatur: ab eo omnes decedant, aditum eius, sermonemq; defugiant, nequid ex contagione incommodi accipiant: neq; illi petenti ius reddatur, neq; honos ullus communicetur: quòd si diutius in eadem opinione persistiterit, neque respicere voluerit, publico iudicio condemnatus, igni vivus vidensq; cremandus traditur. Hoc autem genus

nus

nus hominum Greco vocabulo, quod à maioribus nostris accepimus *Hæreticos* appellamus. Statuerunt enim maiores nostri, religiosissimi, atq; sanctissimi viri, ut omne studium, omnem operam, curam, diligentiam, in una quidem honestate ponamus. Sed tamen ut intelligamus, quamvis omnes virtutes quis adeptus fuerit, donec vixerit, eum beatum esse non posse: verum tunc omnes fore beatos, cum ad Deum illum nostræ salutis auctorem, relicto corpore, pervenire poterimus. Quæ nostræ persuasio sic cum Socratis atq; Platonis sententia implicata est, & coheret, ut eadem omnino esse videatur. Si igitur virtus tantum in hac vita reperiri potest, quoniam mortui neutiquam amplius eam exercent, felicitas autem in viventibus esse minimè potest, sed in ijs tantum, qui ex hac vita iam excesserunt: profectò nemo verè concludere potest, in una virtute positam esse beatam vitam. Cur igitur (inquit aliquis) Plato multis in locis bonos viros beatos, improbos miseros appellat? sicut in *Gorgia* Socrates affirmat, cuius hæc verba quinto *Tusculanarum* Cicero transtulit: Tu igitur ne de Persarum quidem rege magno potes dicere: beatus ne sit? an ego possum, cum ignorem, quàm sit doctus, quàm vir bonus? quid? tu in eo sitam vitam beatam putas? Ita prorsus existimo, bonos beatos, improbos miseros, miser ergo *Archelaus*? Certè, si iniustus. Rursus in libro

libro de Repub. nono, optimum & iustissimum virum, felicissimum esse concludit: pessimum verò miserimum. In Alcibiade primo circa finem prudentem solū atq; bonum virum felicem esse ait: improbum miserum. In Charmide hoc idem repetit, Eos scilicet, qui recta, atq; honesta sequuntur, felices esse, quòd etiam primo de legibus observauimus, alijsq; in locis plurimis: hoc idem in suis de Philosophia libris in ore semper habet Cicero, nostraq; leges confirmant.

Quòd ita intelligendum esse censeo: quoniam ex ijs, quæ superius à nobis dicta sunt, satis apertè declaratum est, neminem in hac vita felicem esse posse, quoties virum bonum beatum dicimus, improbum miserum, ob spem, atq; expectationem, quam de se concitant, illum felicem, hunc miserum appellari, ut regis filium Principem appellare solemus, non quia sit iam, sed quia futurus est Princeps. Et præterea quoniam ad felicitatem virtus viam præmunit, vitium autem ad miseriam, qui virtutem amplectuntur, rectè beati dicuntur: qui verò vitium, miseri. Vt si quis ad conuiuium aliquod præclarum, atq; regium inuitatus, ad quod non nisi per viam vnā accedere posset, certè cum primū viam illam ingressus fuerit, etiam si nondum sedeat in conuiuiō, iure tamen optimo regius conuina dicetur, si verò per aliam viam progressus, ad regiam domum nunquam sit peruenturus, in eo sanè quòd

quòd iam aberravit, conuiuio illo priuatus rectè dici potest. Eodem modo Beati dicuntur in euangelio, qui multas perferunt iniurias, quibus pleriq; homines maledicunt, qui propter iustitiam in varias calamitates incidunt: non quia beati iam sint. nam quæ potest in calamitatibus atq; miserijs esse beatitudo? sed quia propter eas, quas honestatis gratia tolerant iniurias, æternam sint felicitatem consecuturi. Neq; tamen quisquam à me existimet virtutem suis ornamentis, atq; sua laude spoliari, quamuis in ea non esse positam beatam vitam ostendere contendam: satis est enim hæc magna virtutis laus, atq; excellentia, quòd nulla via, nullus aditus ad felicitatem, nisi per eam inueniri possit. Sed tamẽ quemadmodum recta via plurimum ab eo loco, quo progredimur, differre solet: ita etiam virtus, quæ ad beatitudinem vna via est, ut plurimũ ab ipsa beatitudine differat necesse est: & sicuti ea, quorũ gratia solemus aliquid agere, non in ipsis actionibus sita sunt, sed finis ab eo necessario differt, quod ad finem dirigitur: ita etiam felicitas, cuius gratia virtutem amplecti solemus, nequaquam in ipsa virtute sita esse potest. Ex quibus omnibus illa summa conficitur, hanc Ciceronis conclusionem quòd virtus seipsa contenta sit ad beatè viuendum, neq; Socraticam esse, neq; veram. His dictis paulum Franciscus conquieuit. Tum Antonius, Equidem, inquit,

Franc

Francisce frater, si proximè cùm Marco fuisses, hac inter vos diutius commentatos fuisse crederem, adeo ista tua oratio cum Marci oratione & tantopere conuenit, ut ne ouum quidem (quod aiunt) ouo tam simile videatur. Sed cùm per hosce proximos menses nobiscum fueris, & operam Dialectica dederis, miror unde tibi ista tam multa, & tam praeclara hauseris.

Quasi verò (inquit Franciscus) nescias domi nos Magistros habere praeclarissimos, & me non omnino pigrum, neq; inertem. Teneo, inquit Antonius: ab eodem fontè tu hac hausisti, unde & Maioragius, & ego iampridem plenos haustus excepimus: nam cõmunem omnes Primum hunc fratrem magistrum habuimus: sed ego sanè nihil, neq; (ut opinor) Maioragius, quod ad Platoniam disciplinam attineat, à Primo didicimus: refugit enim, nescio quò pacto, Primus ab istis Philosophorum decretis, atq; in una Christiana religione conquiescit. Sed quomodocunque tu Francisce didiceris, mihi certè plurimùm arrident, et quoties per occupationes licet, in suauissimis illis Platonis Dialogis memet nō mediocriter oblectare soleo: quò tua mihi iucundior oratio fuit, ut hac nostra collocutio, in qua quasi per iocum in Ciceronem declamare capimus, non paruam nobis utilitatem allatura videatur, & omnino hæc nugæ (quemadmodum ait Horatius) seria ducent: Ridētē enim dicere verum, quis

quis vetat? Quàm vera sint hæc (inquam ego) paucis
 diebus intelligetis. Nam si mihi vita supersit, faciam
 (ut ait Terentius) ut huius loci, dieiq; semper me-
 mineritis: doceboq; vos pueriliter verba consectari,
 cum rem ipsam potius, & Ciceronis sententiam spe-
 ctare debeatis. Hic magnus omnium risus est conse-
 cutus, & Primus Certè, inquit, captus est Maiora-
 gius, habet: sed quid ad hæc respondeat, prorsus non
 habet: nam in hoc uno maxime Marcum & Fran-
 ciscum admiratus sum, quod licet eorum oratio, ut po-
 tè adolescerium paulò vberior, et quodammodo exul-
 tantior mihi visa sit, tamen nulla captione, nulla fal-
 laci conclusionem, nullo dolo penitus vsi sunt: neq; (ut
 eos unique reprehendit Maioragius) ulla verba con-
 sectati sunt, sed via quadam quasi naturali per totam
 disputationem suam processerunt, quæ differendi ratio
 mirificè mihi semper placuit. Tunc Franciscus, Iu-
 re nobis, inquit, Marce, letandum esse video, quod
 nos in hac nostra tam audaci disputatione, tantus vir
 collaudarit. Itaque longè audacius pergam id etiam
 exequi, quod mihi reliquum est: sunt enim ipsius Cice-
 ronis argumenta discutienda, quibus se probare putat,
 in una virtute positam esse beatam vitam. Primum
 igitur Ciceronis argumentum tale est: Regulus, cum à
 Pœnis cruciaretur, nec erumnosus, nec infelix, nec mi-
 ser unquam fuit: ergo in sola virtute posita est beata
 f   vita

vita. Hoc profectò Enthymema dupliciter falsum esse videtur: tum quia neq; probabilis, neq; vera assumptio est: tum quia necessariò non concludit: nam Aristoteles certè & ærumnosum, & infelicem in eo cruciatu Regulum existimaret: cuius in primo Ethicorum libro verba hæc notauimus: Neq; enim planè ad beatitudinem aptus est is, qui omnino deformis sit, aut ignobilis, aut qui vitam in solitudine degat, aut sit sine liberis, ac multo etiam minus forsan, sicni sint liberi improbi, vel amici boni è vita exceßerint. Ergo (ut diximus) has prosperitates vita beata requirit. Et non ita multò pòst: Opus est enim, inquit, undique (ut dixi) perfecta, completaq; vita: multæ enim in vita mutationes, varijq; euentus versantur: fieriq; potest, ut qui secunda fortuna sit usus, is in maximas incidat calamitates in senectute, quod de Priamo ferunt fabula. Qui autem casus eiusmodi senserit, misereq; è vita migrarit, cum nemo duxerit in beatu. Hæc Aristotelis verba sunt, quibus intelligi facile potest, miserum esse eum, qui in maximas calamitates inciderit. Sed Aristotelem in hac parte relinquamus, cuius à sapientissimis viris de summa felicitate reprobatæ sententia est: eam enim Aristoteles in præsentī vita constituit: cum tamen manifestum sit, Neminem omnino, dum viuit, beatum esse posse. Quare concedamus, Regulū dum à Pœnis cruciaretur, siquidem

vir

Vir bonus erat, neq; infelicem, neq; miserum fuisse: quoniam & in Menone, & in nono de Repub. & in secundo de Legibus, & in Gorgia, & multis alijs in locis à Platone miseros eos appellari video, non qui calamitatibus oppressi sunt, sed qui sese vitijs atque improbitati dediderunt. Veruntamen non statim sequitur, ut qui neq; miser, neq; infelix est, ille felix atque beatus sit. Est enim inter felicitatem & miseriam medium quiddam, in quo qui cōstitutus est, neq; miser, neque beatus dici potest. Non erat igitur miser Regulus, quippe qui virtutum præsidio munitus, magnitudine animi cruciatus illos superaret. Sed neq; beatus erat: nam quæ in tormentis, & cruciatibus esse beatitudo potest? Siquidem Beatitudo est, ut antea diximus, secretis malis omnibus cumulata bonorum complexio. Cruciatibus autem, & calamitates, & tormenta, vel Platone teste, mala sunt. Nemo igitur in tormentis, quoniam in malis est, beatus esse potest. Video enim in Gorgia Socratem affirmare, eum qui facit iniuriam infelicem esse: qui verò patitur minus quidē eo qui facit infelicem, sed infelicem tamen. Sed quoniam, ut dialectici nostri docent, quæ media sunt, utriusq; extremi naturam participant: verissima potest illa esse distinctio, quod vir bonus, cū in tormentis est, quadam ex parter miser, et quadam etiam ex parte beatus sit: quatenus enim tormentis crucia-

f 2 tur,

tur, omnino miser est, & ærumnosus, & infelix, quoniam in summis corporis malis est constitutus: nullum enim maius malum accidere corpori potest, quam si eracietur, & summo dolore afficiatur. Quatenus autem animo, hoc est meliore sui parte, totus est aptus ex sese, neque ullo corporis dolore victus à ratione, atque à virtute recedit: eo sanè modo quadam ex parte rectè beatus dici potest. Erat igitur Regulus, etiam in tormentis, aliquo modo beatus: verum eo tantum modo, quo superius declaravimus, quod scilicet beatitudinis viam qua Virtus est, esset ingressus: non quia iam planè beatus esset, quod priusquam ex hac vita migret accidere potest omnino nemini. Quamobrem hac ratione Ciceroni concedere facile possumus, Regulum in tormentis beatum fuisse: neque tamen ideo rectè concludet, In sola virtute positam esse beatam vitam: quoniam (ut sepe iam dixi) non in virtute felicitas est, sed ad felicitatem via per virtutem patet: quod, si usquam alibi, Socrates in Menone clarissime predicat, ubi Virtutem definit, esse potestatem, qua possumus ea, quæ bona sunt, acquirere. Cum igitur virtutem amplectimur, non beatitudinem statim adipiscimur, sed eam facultatem, qua demum ad ipsam beatitudinem facile pervenire possimus. Atque hac sanè ratione discussa sunt, atque refutata cetera omnia, quæ ad hanc rem pertinet, Ciceronis argumenta. Quamvis enim

enim is, in quo virtus sit, neq; ex fortuna pendeat, neq;
 mortis aut exilij minis terreatur, neq; inimicorum La-
 besaffectetur iniuria: nunquam tamen his rationibus
 efficiet, ut in sola virtute sit beata vita. Quòd autem
 tam acriter in improbos inuehitur, quòd eos miserie
 & erumna premāt omnes, quòd à libidinibus noctes
 & dies crucientur, quòd eos conscientie stimulent
 malefactorum, quòd eos iudiciorum metus exanimet,
 quòd quocunq; aspexerint ut furia, sic illis sue sibi oc-
 currant iniurie: id quidem assequitur, ut eorum ne-
 mini bene esse posse existimem. Sed tamen hac ratione
 non cōcludit, quod se demonstraturum proposuit. Itaq;
 totam illam extremam partem Ciceroni facile, & li-
 benter sanè condonarim, Bonum virum, & fortem,
 & sapientem, posse miserum esse neminem: & eius
 virtutem, & mores esse laudandos, & quicquid est
 laudabile, idem & beatum, & florens, & expeten-
 dum videri debere. Sed his argumentis contendo, ne-
 quaquam ab eo conclusum esse, virtutem se ipsa con-
 tentam esse ad beatè viuendum: quoniam quod se ipso
 contentum est, nihil ultra amplius querit. Sed virtus
 sapientiam, et Dei cognitionem querit, ut antea pro-
 bauimus: Non igitur virtus se ipsa contenta est. Præ-
 terea Socrates ait in Gorgia, Neminem esse, qui id so-
 lum velit, quod alterius gratia sequitur, sed unū illud
 omnes expetere, cuius causa reliqua etiam querunt.

f 3 Verum

Verum omnes viri prudentes, ut felices aliquando fiant, virtutem sequuntur: Non igitur ipsam per se virtutem assequi volunt, sed per virtutem beatitudinem expetunt, atq; illius tantum gratia rectè, atque honestè vivunt. Quo fit, ut eodem semper reuoluamur, concludamusq; contra Ciceronem, se ipsa virtutem ad beatè vivendum nequaquam esse contentam.

Habetis meam de secundo Paradoxo sententiam, quæ ad Marci disputationē, quasi corollarium quoddam accessit: in qua vereor, ne fortasse me nimis dialecticum egisse putetis, quoniam ei studio vehementer (ut scitis) deditus sum. Rectè tu quidem (inquam ego) Franciscæ cōmemoras, nam Dialecticorum more probabilia tantum sectatus es, nihil autem eiusmodi protulisti, quod mihi non facile refelli posse videatur. Sed si placet iam ab ista disputatione discedamus, nam audiendi satietate defessus sum. Tum ridens Primus, Nulla est, inquit, tam incūda, nulla tam vera oratio, quæ non cuius molestā atq; falsa videatur, si eam inuitus audiat. Nihil enim mihi horum adolescentium oratione, iam pridem incundius accidit, neq; verius visum est: tu autem Maioragi defessus es audienti satietate: tibi nihil, quod verum sit, dictum videtur: tu rogas, ut ab hac disputatione discedamus, cur? nisi, quia molestè fers, accusari Ciceronem, & nihil habes quo possis eū defendere: cum te (si Dijs placet)
eius

eius patronum ubique fore prædices. Verum age, quoniam hodie satis videmur esse Philosophati, simul etiam ne Maioragium hodie postremum videamus, quæ reliqua sunt in crastinum diem reponamus, & simul exurgens in ambulare capit in porticu, me autem solita sua comitate Marcus adiit: quippe qui vehementer timebat, ne fortasse grauius ego ferrem, quòd non tantum accusaretur Cicero, sed etiam me Primus quodammodo deridere videretur. Et ne eo nomine minus hilare me haberem, qui cum benigne salutasset, omnia tibi, inquit, Maioragi hoc tempore societatis amore perferenda sunt, aliàs cum volueris, tua illa dicendi spicula in unumquemque nostrum distringito: nunc, quæso, te comem atq; hilarem præbe.

Ita faciam, inquam ego: neque enim aliter facere possum, cum mihi tecum & cum his consobrinis meis esse licet. Eamus igitur, & quod huius diei reliquum est, in hac suburbani ruris amœnitate consumamus: cras verò Primum, & Antonium, sequentia duo capita impugnantes audiemus. Quandoquidem ita vobis placet ita fiat: quin ut hæc, siue Tragedia, siue Comœdia dici debet, omnes actus suos habeat, cuperem duos alios ingenuarum artium amatores viros, siue adolescentes, adesse: qui duorum extremorum, quæ Primo et Antonio supererunt, Paradoxorū euerrendi prouinciam susciperent. Quod certè si auditum

f 4 in

in urbe fuerit, nos hac hodie, hoc in loco pertractasse, crastino mane aliqui ex auditoribus meis huc aduolabunt: sunt enim (ut te non praeferit) hoc tempore plurimi Mediolanenses valde ingeniosi iuuenes, qui literarum amore, atque cupiditate mirificè flagrant, & qui iam plurimum in utraq; lingua, atque in disserendi facultate profecerunt. Scio, inquit Marcus: atque ut verum fatear, seruo meo mandani, qui statim à prandio profectus in urbem est, & Octavianum Arcimboldum, & Constantinum Abduensum auditores tuos omnino cras ad nos adducat: nullos enim huic disputationi duobus his aptiores fore arbitror: quamuis enim Octavianus iuri civili sit initiatus, tamen ex te Dialecticam didicit, & aliquam Philosophiae partem attigit. Constantinus autem cum ingenio polleat, & iam tres amplius annos te audiat, non fieri potest, quin multum profecerit. Bene (inquam) narras Marce, nam utrunque plurimum ego diligo, itaq; eorum aduentus mihi gratissimus est: neque me latet & acumine ingenij, & dicendi facultate, & scientia utrunque praestare: ut non dubitandum sit, quin huic ambo disputationi plenè satisfacere possint. His dictis, cum iam Sol ad occasum inclinaret, domo egressi, spaciandi gratia per viam regiam urbem versus, vespertinam captantes auram, ad fossam usq; peruenimus, quae urbis moenia

circund

circundat, deinde iterum idem iter otiosè emensi, cum iam hora noctis prima, aeris campani pulsu significata nobis esset, cubitum omnes discessimus.

M. A N T O N I I M A -
I O R A G I I A N T I P A -
R A D O X O N L I B E R
T E R T I V S .

*

P O S T E R O igitur die, quàm illa-
erant acta, cum etiam tum ego in cubi-
culo essem, & apud me Marcus sede-
ret, peteretq; nonnulla ut explanarem,
quæ in Topicis Ciceronis sibi obscura videbantur, Pri-
mus autem cum Antonio & Francisco inambularet
in porticu: ecce nuncius quidam à Sfrondato, viro illo
clarissimo, atq; eminentissimo, quò plurimum in serijs
negotijs suis eo tempore Carolus quintus Imperator
utebatur: nunc autem ob singulares, atque eximias
virtutes suas, à Paulo tertio Pontifice Romano in Car-
dinalium collegio summo cum omnium favore adscri-
ptus est. Is igitur cum ibi Primum nobiscum esse au-
diuisset, statim ad eum misit, ut ad se veniret, habere
enim se quædam haud leuia dicebat, quæ cum eo com-
municaret. Atque is certè nuntius animos omnium

f s nostr

nostrum, atq; in primis Marci perculit, quippe qui speraremus eo die Primum, se dignam orationem, hoc est doctissimam, et sanctissimam habiturum: est enim vir ita eruditus, ut nulla sit homine libero digna disciplina, quam ille non plenè perceperit: ita religiosus, & vere honestatis amator, ut ab omni tamen superstitione sit alienus: ita deniq; oratione suavis, ut ab eius ore, quod de Nestore Homerus prodidit, melle dulcior fluat oratio. Itaq; pleriq; omnes, qui Mediolani sunt viri principes, senatores, nobiles, quicunq; aliquid audire, atq; discere student, eius consuetudine mirificè delectantur. Atque ea de causa tum ad se sfrondatus eum accersebat, ut quoniam à publicis negotijs vacuus erat, eius colloquio frueretur. Quod ubi ego audiui, commotus surrexi, & Magna, inquam, de spe deieci sumus Prime, quòd tibi discedendum intelligo: cupiebam enim mehercule, quod tu fortasse nequaquam existimas, te contra Ciceronem, siue potius contra Stoicos, de peccatorum aequalitate differentem audire. Non enim dubito, quin ex sacris literis, qua in facultatè neminem hoc tempore tibi parem inueniri arbitror, esses multa deprompturus, quæ & audientibus nobis iucunda, & discantibus utilissima essent futura. Tum ille, Nihil, inquit, detrimenti facitis Maioragi, neque enim ego quicquam eram novi dicturus: quippe qui nō temerè sacra mysteria putem esse

esse divulganda, cum de alijs rebus, & praesertim iocantes agimus, sed eo tantum tempore cum id unum agimus: & Antonium hunc fratrem meum mihi substituam, qui longè feliciter illas Ciceronis lecythos, & pigmenta illa orationis, quam ego sectari solet.

Tum Marcus iuuenili quodam desyderio stimulatus, quoniam in spem audiendi Primi erectus totam ferè noctem illam insomnem egerat, flens perquam familiariter: neq; enim lachrymas oculis obortas continere potuit, tanquam attonitus Primum fixis oculis identidem aspectabat, neq; quicquam effari poterat. Quod ubi Primus aduertit, adolescentis illius tristitia quadam cum miseratione delectatus, Quæso, inquit, Marce incundissime, ne tantopere discessione mea doleas: scis enim, necesse mihi esse, principibus viris obsequi. Sed omnino tibi polliceor, his testibus, qui praesentes sunt, omnibus, me breui in Cerrianum tuum cum Maioragio esse venturum: ubi dies aliquot ab urbe remoti, neq; tale quid timentes, quale nunc accidit, commemorabimur. Nunc obsecro te, latus esto, teq; cum Maioragio, atq; fratribus meis, duobus hisce diebus oblecta. Deinde ad nos cõuersus, Facite, inquit, ut ne disputationem inceptam relinquatis: & cum adolescentes illi venerint, quos Marcus accersiri iussit, illis salutem ex me dicite. Tu verò Marce, cum ad te venero, quod breui fore spero, omnia mihi, quæ admodum gesta

gesta erunt, enarrabis, His dictis, ille discessit: nos autem Marcum blandis verbis consolari capimus: neq; enim præ merore quicquam discedenti Primo respondere potuerat. Cum verò proximum ad templum Victori Deo consecratum, Marci adhortatione commoti, proficisceremur: ut matutino sacrificio, quam nostri Missam vocant, interessemus: venientes ad nos Octavianum Arcimboldum, & Constantinum Abduensem, quos pridie eius diei Marcus, ut advenirent, per servum rogauerat, vidimus. Adduxerant hi secum Hieronymum Cardanum, Medicum, ac Philosophum sanè egregium, atq; in disciplinis omnibus eruditissimum virum, mihiq; in primis amicissimum: qui cum me ibi adesse audivisset, cum eis adolescentibus venire non recusavit. His igitur nos obuiam facti, ut noster usus ferebat, amicissimè consalutavimus: deinde ego Cardani dextra apprehensa, Gratissimum, inquam, nobis omnibus, atq; in primis mihi fecisti Cardane, quòd ad nos familiariter, ut amicitia nostra postulabat, advenieris. Imò verò, inquit ille, si tibi nota causa esset, quæ me huc adduxit, nullo modo mihi persuadere posses, tibi gratum esse aduentum meum. Quid, inquam ego, an aliquis fortasse ex nostris gravius ægrotare cepit? Melius quæso ominare, inquit ille: nam tui omnes rectissimè valent: tibi autem omnino malè esse existimo, quoniam ab his

adolesc

*adoleſcentibus audiui, multa heri contra Ciceronem
 tuum, à duobus ingenioliſſimis adoleſcentibus Marco
 Fanniano, & Franciſco Comite conſobrino tuo fuiſſe
 diſputata: magnamq; etiam diſputationis illius par-
 tem in hodiernum diem eſſe reiectam. Hæc ſanè cau-
 ſa fuit, quæ me huc venire impulit, ut audirem diſer-
 tos adoleſcentes, et diſcipulos tuos, contra Ciceronem;
 hoc eſt Deum tuum, diſputantes. Quantopere ſulle-
 ris, inquam ego, Cardane et tu, & reliqui omnes Me-
 diolanenſes: qui quoniam ego iam tertio pro Cicerone
 contra eius obrectatores arma cepi, putetis adeo me
 ei addictum eſſe, quaſi in illius verba iurauerim. Ego
 certè virum excellentiſſimum, et penè diuinum fuiſſe
 Ciceronem exiſtimo: ſed tamen hominem, hoc eſt tu-
 lem, qui errare, labi, decipi potuerit. Proinde ſecurus
 ego quæ contra eum dicuntur audio: quòd ſi fortè ab
 aliquo iniuſtè accuſari intelligo, eum deſendo: Si verò
 juſte, taceo. Quamobrem poteris etiam tu, ſi volueris,
 eum bona mea venia Ciceronem hodie accuſare: quo-
 niam ſubitum fuit Primo noſtro diſcedere, cuius erant
 hodie primæ partes in diſputando. Videbimus hoc;
 inquit ille: ſed prius Antonium audire conſtitui, nam
 mihi Primus, frater eius, cum in urbem redeunti fa-
 ctus obuiam eſſem, partes ei ſuas ſe demandaſſe, nar-
 rauit. Eamus igitur, inquit Antonius, quoniam ita
 placet, & in hortis Fannianis conſideamus, ut me
 penſum*

pensum meum (quod aiunt) absoluentem audiat: videro enim etiam tribus vobis, qui nunc aduenistis, se singulis singula Paradoxa subuertenda distribuuntur, necessario esse dicendum. Hac cum ille dixisset, una omnes ad eum locum, ubi pridie mane disputare Marcus ceperat, ire perreximus: quo postquam peruenimus, appositis puluinis confedimus. Tum Antonius: magnum mehercule, inquit, Ciceronis ingenium fuit, magna doctrina, magna industria: sed quae magis in forensi usu, atq; in iudicijs, tum in sententia dicenda, & concitandis, atq; sedandis audientium animis, & quo vellet impellendis, quam in Philosophicis rationibus, & disputandi acumine vim suam explicaret. Quantus enim ille orator ubiq;? quam eloquens? quam gravis? quam vehemens? quam suavis? nam in ijs etiam, quae de Philosophia tractauit, maxima apparet eloquentia. Sed profecto, quanto in dicendi facultate ceteris omnibus, non Latinis tantum, sed etiam, meo quidem iudicio, Graecis antecelluit: tanto in differendi ratione Aristotele, ceterisq; Peripateticis inferior est. Quamuis enim de ea Philosophiae parte, quae ad mores honestè conformandos attinet, multa praeclare scripserit: tamen rationes suas approbandi, atq; alienas refellendi laudem Aristoteli Magistro relinquat, suas ipse causas forenses agat. Ut enim hoc tempore reliqua praetermittam, quae certè plurima sunt: quam

quàm ineptè si cum Aristotele conferatur, eam Dialecticam partem tractauit, quæ Topica dicitur? ut mihi non tantum Aristotelem, quem se unum imitatum fuisse profitetur, referre: sed etiam multa inania, pleraque; (quod peius est) falsa docere videatur. Sed de hac re libellum propediem me editurum spero, in quo viginti amplius errores notatu dignos in Topicis à Cicerone commissos luce clarius ostendam. Nuper etiam quartum de Finibus librum eius perlegi, quo in libro se Catonem Stoicum Philosophum, & cum eo Stoicos omnes refutauisse credit: sed, Diſſi boni, quos mihi risus ineptiſſis illis suis excitauit: nullum enim ex tot eius argumentis inueni, non solum quod acutè conclusum videretur, sed ne quidem quod urgeret aduersarium. Quod si fortè sub alterius persona librum eum edidisset, ut tertium sub Catonis persona, in quo Stoicorum dogmata recenset: fortasse posset aliquis suspicari, dedita opera factum esse, ut tam ineptè disputaret. Sed cum ibi ipse se loqui, & disputare palam profiteatur, nulla est penitus ei fuga, neque excusatio. Quod si quis vestrum mihi non credat, librum eum perlegat: & siquid præter aduersariorum delusiones quasdam inuenierit, quasi res in foro agatur, non cum acutissimis Philosophis: aut si unum acutè conclusum argumentum videris, tunc me quauis pœna dignum existimet. In hoc autem tertio, quod mihi discutiendum est, Paradoxo,

paradoxo, quamvis aliqua videantur acutè dicta: tamen efficià profectò hodie, ut intelligatis, aliud esse Orare, aliud Disputare. Mihi igitur certa quadam de causa mutandus est ordo ille, quem vos heri Marce atque Francisce in disputatione vestra secuti estis. Nam primò Ciceronis argumenta refutare statui: deinde probare, Paradoxon hoc neq; Socraticum esse, neque verum. Quòd si hæc prima pars vobis paulò spinosior visa fuerit, mihi ignoscatis velim, non enim aliter Ciceronis argumenta possum evertere. Verùm illud vobis polliceor, in alijs partibus me talia disturbum, quæ vobis omnino et erudita, et iucunda videantur.

Quid igitur ait Cicero? Peccata sunt equalia. Quâ obrem quæso? non enim causam video. Quia peccata (inquit) non rerum euentu, sed vitijs hominum metienda sunt. O' probationem mirificam et artificiosam, sed quam tamen dilucidius explanari mihi velim. Peccata vitijs hominum sunt metienda: quomodo hoc ais Cicero? aut quæ tandem est ista mensura, quæ peccata dimetiatur? Vitia (inquit) hominum.

Audio: sed dic mihi, Vtrum vitia hominum peccata sint, an non? Sunt quis enim negare potest, quin vitia hominum sint peccata? Sed (ut ais) vitijs hominum peccata sunt metienda? Sic est. Ergo peccatis peccata sunt metienda, quoniam etiam hominum vitia peccata sunt: quo quid ineptius, aut absurdius dici

dici potest? quid enim est, quod per sui ipsius dimen-
 sionem, quantum sit, intelligi possit? aut quanam ista
 est tandem communis mensura, quae peccata homi-
 num dimetiri possit? Equidem video, cum aliquid me-
 tiri homines volunt, mensuram aliquam habere di-
 versam ab ijs rebus, quas metiuntur: nō enim triticum
 tritico metiuntur, sed medio, aut medimno: neq; vinum
 vino, sed metreta: neq; agrum agro, sed decempeda:
 atq; hoc in reliquis rebus omnibus videmus, ut mer-
 catores ementes, ac vendentes, suas singulis rebus
 mensuras à rebus ipsis diversas habeant, unde res sin-
 gulas, quanta sint, facile intelligant. Quare nullo mo-
 do fieri potest, ut hominum vitij peccata metiantur:
 verum ipsa Ratio est, quae peccatorū magnitudinem,
 atq; parvitatem dijudicat: habet enim preparatam
 mediocritatem, quae & virtutum, & vitiorum com-
 munis mensura est. Itaq; quoties videt ab actionibus
 hominum ipsam mediocritatem negligi, ita ut ab eis
 vel exuperetur, vel non adequetur, statim in eis pec-
 catum esse intelligit: quoque magis mediocritas ab
 utraque parte distat, tantò maius peccatum illud esse
 indicat. Primum igitur hoc Ciceronis effatum non tan-
 tum falsum est, sed etiam absurdum atq; ineptum.
 Quod autem statim sequitur, totum contra ipsum est.
 In quo peccatur (inquit) id potest aliud alio maius
 esse. Quid ais Cicero? Peccata sunt equalia, & id,

g in quo

in quo peccatur, aliud alio maius esse potest? Hoc certe monstri mihi simile videtur, ut si in partem hominis peccet, & digitum vulneres, id quidem peccatum est: sed quoniam id, in quo peccatur, paruum est, non video, quare magnum debeat esse peccatum. Quod si manum abscindas, id in qua peccasti, maius est: tu vero peccatum non vis augeri. Quis non hoc insani esse hominis iudicet? Quid enim, si penitus hominem interficias? erit ne maius peccatum, quam si digitum tantum vulneres? Nequaquam, inquit: quoniam peccata sunt equalia. Hocce te ratio docet, Cicero? Imò verò necessitas cogit, ut peccati quantitas, eius rei quantitati, in qua peccatur, proportionem respondeat. Quantitatem autem eam intelligimus, quæ in virtute, atq; in potestate rei constituitur, & magnitudinem atq; parvitatem, non corporis, aut molis, sed potestatis hoc loco querimus: ut Deum immortalem Maximum appellare consuevimus, non quia molem corporis aliquam, sed quia potestatem summam habeat: ita res potestate atq; virtute æquales dicuntur, cum unius vis ac potestas alterius potestatem non exuperat, neq; exuperatur. Cum igitur equalitatem peccatis attribuat Cicero, quæ (ut Philosophi docent) quantitatis est propria: de ea quantitate, atq; equalitate intelligendum est, quæ ad potestatem, non quæ ad corporis molem refertur. Necesse est igitur, cum pec-

cata

cata sint equalia, ut res aliqua, in qua peccari possit, peccato ipsi equalis inueniatur: alioquin aut peccata res omnes, in quibus peccatur, exuperabunt: aut à rebus ipsis exuperabuntur: aut partim exuperabunt, partim exuperabuntur. Quòd si peccata res omnes exuperant, in quibus peccatur: ridiculum quiddam eveniet, ut cum in aliqua re peccatur, sit aliqua peccati illius pars, quæ in re non sit, quoniam rem peccatum excedit. Vbi igitur extans illa peccati pars locum habebit, si in re non habet? num in aëre? Quòd si res ipsæ peccata excedunt, cum in aliquam rem peccatur, non in totam illam peccabitur, sed erit aliqua pars eius rei, quam peccatum non attingat: ut, si quis hominem interficiat, erit aliqua corporis illius hominis pars non interfecta, quoniam peccatum totum corpus illud non occupat. Idem accidet, si res ipsæ partim peccata exuperabunt, partim ab eis exuperabuntur. Quæ si ridicula sunt & inepta, dicendum est, res aliquas peccatis ipsis esse æquales: quin potius res omnes, in quibus peccatur, peccatis æquales esse necesse est. Quòd si peccata sint equalia, res etiam æquales esse oportet: quod cum apertè falsum sit, non erunt equalia peccata. Aut si plurimæ res peccatis ipsis & maiores, & minores reperiuntur, quoniam non omnes res eandem habent potestatem: fiet, ut quoties in minori aliqua re peccamus, rem eam peccatum excedat. Dicat igitur

g 2 mihi

mihi Cicero, ubi pars ea peccati, quæ rem excedit,
 existere poterit? non enim sine aliqua re subiecta pec-
 catum existere potest. Necesse est igitur, ut ad eius rei
 quantitatem atq; potestatem, in qua peccatur, pecca-
 tum contrahatur, atque ipsi rei adequetur, atque ita
 paruum necessario fiet. Rursus si quis in re aliqua ma-
 iori peccet, res ipsa quoniam peccato maior est, ipsum
 peccatum tantò magis excedet, quantò maior eo fue-
 rit: non ergo in tota illa re peccatum erit. Quæro igitur
 à Cicerone, utrum in totam rem illam peccari pos-
 sit, nec ne? Si non, erit igitur pars eius rei debilis atq;
 infirma, in quam peccari possit: pars autem sancta,
 atq; firmissima, in quam peccari minimè possit: quo
 quid ineptius dici potest? Quòd si in totam rem pec-
 cari potest, quantò maior res illa potestate fuerit, atq;
 virtutis, ut tantò etiam maius peccatum sit, quod in
 illam committitur, necesse est. Nullo igitur modo ve-
 rum esse potest, quod ait Cicero, quòd cum id, in quo
 peccatur, possit aliud alio maius esse, ipsa sint inter se
 peccata equalia. Sed urget Cicero tali axioma-
 te, Ipsum quidē illud Peccare, quoquò te verteris, Vnum
 est. Equidem hoc non video qua ratione verum esse
 possit, quòd tanquam notissimum, & ab omnibus com-
 cessum, sine ulla probatione necessaria Cicero sumit;
 Ipsum quidem peccare est vnum. Quomodo quæso
 vnu? nos enim ab Aristotele didicimus, Vnum multis
 modis

modis dici: nam primò dicitur *Vnum numero*: quod licet diuersa nomina habeat, tamen idem per ea nomina semper significatur: vt, Cicero, Tullius, Pater patriæ, Latine eloquentia princeps, Catilina coniurationis vindex: his enim tot nominibus unus homo significatur. Secundo dicitur aliquid *Vnum esse specie*: vt, Cicero & Hortensius, & Pompeius, quatenus ad speciem attinet, vnum atq; idem sunt: tam enim Cicero, quàm Hortensius homo est. Itaq; hac ratione omnes homines (vt ait Phorphyrus) unus est homo: quod idem est, ac si diceret, sub vna specie continentur. Tertiò dicitur *Vnum atq; idem genere*, vt homo, Cernus, Equus, Leo, licet diuersas species atq; formas habeant, tamen sub vno genere continentur: tam enim homo dicitur animal, quàm Cernus, quàm Equus, quàm Leo. Dicat igitur mihi Cicero, cum ipsum peccare velit vnum esse, quomodo vnum sit, an vnum numero, an specie, an genere? Si vnum numero dixerit esse, certè fiet vt idem sit fur, & sicarius, & proditor patriæ, & libidinosus, & superbus, & tyrannus, & auarus: atq; ita Cades (exempli gratia) si peccatum sit, poterit etiam dici Auaritia, & Superbia, & Inuidia, & Ebrietas, & reliqua id genus: quæ maximè ridicula esse, quis non intelligit? Si verò specie velit vnum esse, ponamus aliquam peccati speciem, vt Auaritiam, quæ sub se numero diuersas

continet auaritias, ut auaritiam Crassi, Caroli, Pauli.
 Peccata igitur omnia, te iudice, Cicero, ad hanc spe-
 ciem deducuntur: atque ita fiet, ut uno auaritia nomine
 peccata omnia comprehendantur, sicuti uno homi-
 nis nomine, quicumque sunt rationis participes: quod
 quoniam absurdum est, & ineptum, restat ut pecca-
 torum diuersas esse species necessario concludendum
 sit, quae sub uno genere vitiositatis contineantur. Non
 igitur aliter hoc Ciceronis dictum verum esse potest,
 Quod ipsum peccare unum sit, nisi unum esse genere
 intelligamus. Quod cum ita sit, nulla nos omnino ne-
 cessitas cogit, ut aequalia esse peccata credamus: neque
 enim necesse est, ut alicuius generis species inter se
 sint aequales: ut homo, quamuis sub uno genere cum
 equo sit, non tamen necessario sequitur, ut etiam illi
 aequalis sit: & arbores, herbae, frutices, licet sub uno
 genere, quae planta est, comprehendantur, non tamen
 ideo viburno cypressus aequalis erit. Quid igitur va-
 leat ea Ciceronis propositio, Quod ipsum peccare unum
 sit, iam profecto videtis. Sed auri nanem (inquit)
 euertat gubernator, an palea: in re aliquantum, in gu-
 bernatoris inscitia nihil interest. Ita ne Cicero, cum
 rem tantam probandam susceperis, nostrorum oculo-
 rum aciem similitudinibus falsis perstringere cona-
 ris? Sed videamus, quam vim habeat ista tua simili-
 tudo. In gubernatoris inscitia nihil interest, auri nauem
 euertat,

euertat, an palea. Hoc certè idem mihi videtur, ac si diceres, Insciens, atq; imperitus gubernator, siue auri nauem, siue palea subuertat, semper est insciens, atq; imperitus. Hoc verè dicitur, quid tum postea? Ergo tantum peccat, cum palea nauem euertit, quàm si auri nauem euerterit. Quis hoc tibi concesserit? aut qua id ratione probas? Ut enim tam in hac re, quàm in illa sit imperitus: non ideo tamen sequitur, ut tantum in hac peccet, quantum in illa: nihil enim prohibet, quin imperitus magis in una re peccare possit, quàm in alia: ut ne à tua similitudine discedam, Si Medicus aliquis imperitus sit, & eodem tempore seruo alicui, et optimo principi medeatur, atq; ita accidas, ut per inscitiam suam utrūq; interficiat: in hoc certè idem dicere possumus, quod ipse de gubernatore dicit: nempe in Medici inscitia nihil interesse. Sed quis erit omnium tam rerum ignarus, tam demens, tam ab omni ratione alienus, qui tantumdem ab eo medio peccatum esse in seruo nequam interficiendo putet, quantum in optimo principe? Sensus communis abhorret ab hac sententia, refugit ratio, mens auersatur: nam quia leuis est serui nequam iactura, quamuis cognitus error Medici fuerit, non tamen ideo punitur. At verò cum optimum principem per apertam inscitiam interficit, quis non ei maledicit? quis nō execratur? quis non omni supplicio dignum existimat? Sed fac gubernatorem
g 4 illum

illum tuum, aut Medicum hunc, consultò & dedita opera peccare, ut ille sua sponte auri naucem euertat, hic optimum principem interficiat: erit ne aequale hoc peccatum, ac si ille per inscitiam palea naucem euertetur, hic autem seruum interemerit? Quid ad hoc respondet Cicero? Medicus est aliquis excellentissimus, qui tamē equis mederi nō didicit, sed hominibus tantum: is cum equo mederi vellet, per inscitiam illum interemit, qua in re sine dubio peccauit: deinde idem Medicus, cum optimus princeps agrotaret, & enim facile curare posset, tamen eum dedita opera veneno sustulit: in utro horum facto maius est peccatum? Prò Deum atq; hominum fidem, hæcne res adeo obscura est, ut de illa dubitare quisquam mortalium possit? poteris ne dicere Cicero aequale hoc illi peccatum esse? quis istam tuam orationem aquis auribus admittere posset? Sed addit, Lapsa est libido in muliere ignota, dolor ad pauciores pertinet, quàm si petulans fuisset in aliqua generosa ac nobili virgine: peccauit verò nihilo minus. Qua de causa Cicero? an quia semper cum aliqua muliere concumbere, præterquam cum uxore propria, peccatū est? Sic opinor. Quid tum? tantum ne peccasse dices, qui cum meretrícula consuetudinem habuerit, quàm qui pudicissimam atq; honestissimam Matronam violarit? tibi certè necesse est hoc dicere. Sed quid facias sanctissimis Legibus, qua adulteris, atq;

atq; pudicitia expugnatoribus, poenam capitis irrogarunt? meretriciam verò consuetudinem adeò non puniunt, ut ferè ne reprehendant quidem: aut sicubi reprehendunt, id leniter faciant. Tot ne igitur sapientissimos homines legum latores imperitiæ condemnabitis? qui, cum peccata sint equalia, tamen adulteris maiorem poenam, quàm meretricum sectatoribus irrogarint? Sed quæ causa fuit, ut Romani tui Vestales virgines stupri condemnatas in terra viuas defoderent? quæ quamvis se constuprari passæ fuissent, nihilo tamen magis, te autore, quàm si vulgata meretrices fuissent, omnino peccauerant? Aut igitur dementes, aut iniustissimi maiores tui fuerunt, qui peccatum æquale tantopere vindicandum in vestalibus censuerint, in meretricibus verò ne reprehendendum quidem, aut tu egregiè insanus, qui peccata omnia putes esse equalia. At quantò rectius maiores nostri religiosissimi ac sanctissimi viri statuerunt, qui gradus quinq; peccatorum in mulieres, alterum altero maiorem & grauiorem annotandos esse censuerunt. Rem enim habere cum Meretrice, peccatum quidem est: sed horum omnium, de quibus loquimur minimum: cetera omnia grauiora, atq; hoc ordine disposita, ut cum vidua rem habere grauius peccatum sit, quàm cum meretrice: cum virgine grauius, quàm cum vidua: cum muliere viro copulata grauius, quàm cum

g s virg

virgine: quoniam hoc adulterium dicitur, quod legibus grauissimè vindicatur: deniq; cum ea, quæ sacris initiata sit, quas vulgò Monachas appellamus, omnium grauissimum. Hic ordo, atq; hæc peccatorum distinctio: rationi maximè consentanea est. Illud verò tuum quis ferat, ut tantum peccetur in meretrice, quantum in Vestali virgine? Verum peccare est (inquit) tanquam transire lineas, quod cum feceris, culpa commissæ est, quàm longè progrediare, cum semel transieris, ad augendam transeundi culpam nihil pertinet.

Equidem vix risum continere possum, cum ista lego: nam quàm bella est, & quàm apposita hæc similitudo? Verum videamus quam vim habeat, Peccare est tanquam transire lineas. Sit ita sanè: Sed dic mihi, quæ sunt istæ tandem lineæ, quæ in peccando transeuntur? nempe si verum respondere volueris, atq; ex Socratis sententiâ, dices eam esse Mediocritatem: omnes enim virtutes in mediocritate constitutæ sunt. Itaque cum aliquis mediocritatem transiit, ut à virtute discedat necesse est, & in vitium, atq; in peccatum statim incidat. Transire igitur lineas, est à mediocritate discedere: quod cum quis fecerit, culpa commissæ est. Concedo. Sed quis illud concesserit, Quàm longè progrediare, cum semel transieris, ad augendam transeundi culpam nihil pertinet? Imò cum semel mediocritatē transieris, quantò longius ab ea discedis, tantò in maio

in maiorem errorem ut incidas oportet. Quoniam nihil aliud est, A mediocritate discedere, quam ab ipsa virtute discedere, à qua quantò quis longius abscedit, quis non videt, in tantò maius crimē incidere? Rectissime enim dixit Aristoteles, Paruum errorē in principio solere in fine maximum fieri. Sed peto à te Cicerone, quoniam peccare est tanquam transire lineas, utrum cū quis transiuerit, Longius progredi, peccatum sit, nec ne? Si nō: ergo cū quis semel transiuit lineas illas, quamuis semper in eodem peccato perscueret, nihil tamē amplius peccabit: ut si quis fortè nūmum furto subripuerit, quoniā lineas transiuit, quamuis progrediatur in furando, & primò viginti sesteria, deinde centum, atq; ita deinceps, postremò etiam fana diripiat, hæc non amplius erunt peccata: quòd si hoc ut est, ita etiam falsum & absurdum videtur, necessitas cogit, ut concedas, eum qui lineas transiuit, si longius progrediatur, etiam peccare. Quo concessò, illud necessariò sequitur, ut quantò longius progressus fuerit, tantò etiam magis peccet. Falsum est igitur illud, quòd Longius progredi, nihil ad augendam transseundi culpam pertineat. Quid deinde? Peccare, inquit, certè licet nemini. Sit ita, verè enim dicis. Quod autem non licet, id hoc vno tenetur, si arguitur non licere. Etiam hoc tolerari potest. Id nec maius, nec minus vnquam fieri potest. Vnde hoc? non enim video, quare

quare tibi cōcedi debeat. Quod enim non licet, ut ali-
 quid sit, & aliquo nomine vocetur, necesse est. Pone
 igitur nobis ante oculos exemplum aliquod eius quod
 non licet, ut videamus, utrum maius & minus esse
 possit, nec ne. Furari non licet: quis autem adeo insa-
 nus est, ut non intelligat, maius esse furtum centum-
 millia sestertiorū rapere, quā vnum tantum sester-
 tium? Eadem facere non licet: tamen longè maius pec-
 catum est, optimum virum interficere, quā nequis-
 simum seruum: etiam si utrunq; iniuria facias. Cur
 autem quod non licet neq; maius, neq; minus fieri po-
 test? Quoniam (inquit) in eo peccatum est, si non li-
 cuit. Hæc profectò ratio nullum omnino pondus ad
 probationem habet: quamuis enim tibi concedam Ci-
 cero, peccatum in eo esse quod non licuit: quid tibi hoc
 proderit ad id efficiendum, quod contendis? nam quid
 absurdius erit hoc Enthymemate tuo, si conformetur
 ad hunc modum: Peccatum in eo est, quod non licet:
 ergo quod nō licet, neq; maius, neq; minus fieri potest.
 ita ne à Diodoto tuo argumētari didicisti? Crede mihi
 Cicero, verissimum illud est, quod vulgari proverbio
 præcipitur, Quam quisque norit artem, in ea se exer-
 ceat: & Ne sutor ultra crepidam. Valeas plurimum
 in causis, regnes in iudijs, summam in dicendo lau-
 dem assequaris: differendi verò rationem, atq; acu-
 men, alijs concedas. Quā enim ineptum hoc argu-
 mentum?

mentum? quàm ab omni ratione alienum? nam peccato tantum nomen mutas: idem est enim peccare, & quod non licet facere. Itaq; cum dicis, Quod non licet nec maius nec minus esse potest: idem est ac si diceres, Peccata sunt equalia, quod tibi non sumendum, sed probandum est. Id enim quod non licet in omni vitiorum genere rectè dicitur: ut, furari non licet, eadem facere non licet, patriam prodere non licet, atq; ita de reliquis. Neq; tamen hac ratione probatur, Furari, et Patriam prodere, equale peccatum esse. Hoc autem captiosæ conclusionis genus, quo vitur hoc loco Cicero, vitiosissimum est, & à Dialecticis nostris Petitio principij nuncupatur, quoties idem ad eiusdem probationem sumimus: nam (ut dixi) Peccatum, & Quod non licet, idem est. Quare cum ait Cicero, Quod non licet, neq; maius, neq; minus esse potest: idem est, ac si diceret, Peccatum aliud alio maius esse non potest: quod unum in tota hac disputatione probandum sumitur: unde id etiam quod sequitur ineptissimum est. Quod semper unum & idem est, quæ ex eo peccata nascantur equalia sint oportet. Nam prius illud falsum esse dico, nempe, Id quod non licet semper unum atq; idem esse: neq; enim idem est, Patriam prodere, quod Furari: cum utrumq; in eo arguatur, quod non licet: nisi fortè ita intelligat Cicero, quemadmodum initio diximus, Omnia quæ non licent sub uno vitij genere

genere contineri: quod quidem verissimum est. Sed
 tunc nequaquam id confectarium erit, ut peccata sint
 equalia: quamvis enim idem in genere nomen, atque
 eandem definitionem habeant: unaquæq; tamen spe-
 cies, suas ut habeat differentias atq; proprietates opor-
 zet, quibus ab alijs formis distinguatur. Itaq; forma,
 quæ generi alicui subiecta sit, alteri formæ sub eodem
 genere collocata, neq; par, neq; equalis necessariò est:
 alioqui sequeretur, ut culex, quia animalis species est,
 Indico Elephanti, qui sub eodem genere collocatur, ne-
 cessariò par, atq; equalis esset. Non igitur, quia sem-
 per unum genus, atq; idem est quod non licet, ideo ne-
 cessarium est, ut peccatorum species sint equales: neq;
 si ab uno, quod semper idem sit, omnia peccata nascân-
 tur, ut equalia sint oportet. Ponamus enim, unum esse
 oceanum, unde flumina omnia deriventur: quis tam
 parum sanæ mentis est, ut quoniam ab uno, quod sem-
 per idem est, omnia flumina nascantur, necessariò con-
 sequi putet, ut omnia flumina sint equalia? quid autem
 illud Ciceronis ab hoc differt? ut interdum pudeat, tam
 egregium autorem in tam puerilibus argumentis re-
 futare. Sed quid agendum singula Ciceronis verba di-
 scutio, non satis videor mihi vestri rationem habere:
 nam hæc mea curiositas, atq; hæ Dialecticorum spi-
 na, vobis fortasse molestæ sunt. Itaque si placet ab eis
 discedamus, & aliqua alia, quæ sint utiliora, atque
 iucund

incendiora, de hac eadem re dicamus. Minimè verò, inquit Cardanus: perge porrò Antoni qua capisti; nam & mihi, & adolescentibus his omnibus, gratissima est ista tua disputatio: vides enim, quàm te attentè omnes audiant, quantam in vnoquoq; argumèto significationem approbationis dederint: quin etiam ipse mihi Maioragius assentire tuis argumentis videatur, cum nihil contradicat, & tam attentè audiat.

Non rectè colligis (inquam ego) Cardane: neque enim omnino dictis assentior, quæ video facilè refutari posse: sed ideo non contradico, ne institutam disputationem impediam: quoniam hoc omnibus his adolescentibus (ut video) maximè displiceret. Ideo autem attentè audio, quoniam mihi videtur Antonius longè maiores in Dialecticis progressus fecisse, quàm unquàm existimassem: ita acutè distinguit: ingeniosè definit, callidè argumètatur. Id quidem (inquit Marcus) etiam ego iam dudum vehementer admiror: existimabam enim, mansuetioribus his tantum musis, quæ ad oratoriam facultatem attinent, Antonium delectari: sed, ut video, nō tantum Francisco fratri cedit in Dialecticis: sed eum etiam (pace eius præsentis dixerim) longè superat. Tum Franciscus, Ego verò libenter, inquit, hanc palmam Antonio fratri concedo, qui & maior me natu est, & longiori etiam tempore studijs omnium ingenuarum artium operam dedit.

Itaq;

Itaq; perge Antoni, miſis approbantibus, infirmas eas, ut ſatis apparet, Ciceronis rationes labefactare, atq; enervare. Pergam, quoniam ita placet, inquit Antonius: ſed ſi fortè longior vobis viſus fuero, ne me accuſetis, verum vos potius ipſos, qui tam minutè me diſputare volueritis: quamvis poſthac ita moderabor orationi meæ, ut cùm ſe mihi occaſio obtulerit, in Platoniam aliquam amœnitatem excurram: reliqua igitur accipite. Quòd ſi virtutes (inquit) pares ſunt inter ſe, paria etiam eſſe vitia neceſſe eſt. Hoc tibi concedi Cicero poteſt, quoniam ab Ariſtotele didicimus, contrariorum eandem eſſe rationem atq; doctrinam: ſed quod aſſumis poſtea, quis tibi concedat? Atqui pares eſſe virtutes, nec bono viro meliorem, nec temperante temperantiorem, nec forti fortio rem, nec ſapiente ſapientio rem poſſe fieri facile perſpici poteſt. Imò verò difficile perſpici poteſt, vel nullo potius modo: nã quæ falſa ſunt, ea qua ratione perſpicias? at verò contrarium potius facile perſpici poteſt. Quis enim adeo bonus eſt, ut melior effici non poſſit? aut quis adeo temperans, ut non poſſit eſſe temperantior? Nullus enim homo penitus reperitur, qui dum in hac vita eſt, perfectam bonitatem acquirere poſſit: ſed aliquid ſemper ſuper eſt, quod ad eam, quam vir bonus virtutè adeptus eſt, etiam addi poſſit. Si quis enim undiq; bonus atq; perfectus reperiretur, iam non mortalis homo, ſed

Deus

Deus aliquis potius iure optimo dici posset. Hoc est enim quod in Phædone pulcherrimè Socrates disputat, Paucissimos homines inueniri, qui vel boni vel mali propriè vocari possint: plurimos autem, atq; adeo maiorem partem, quodāmodo medios esse, ut nec omnino boni, nec omnino mali propriè nominentur. Videbat enim acutissimè Socrates, summam quandam esse bonitatem, cui nulla possit omnino fieri accessio, & ad quam mortalium nemo possit aspirare, qua in sola Mente diuina reperitur: atq; ideo sapientissimè dixit in Protagora, Solum Deum rectè bonum vocari posse: & quemadmodum summa bonitas in Deo est, ita etiam ut summa malitia Deo contraria sit oportet: nullo enim modo fieri potest, ut mala penitus extirpentur. Nam (ut ait in Theæteto Socrates) bono oppositum aliquid esse semper necesse est: neq; tamen mala apud Deos locum habere possunt, sed naturam mortalem, regionemq; inferiorem necessariò circumeunt. Quare conandum est (inquit) ut hinc ad illum locum quam celerrimè fugiamus: Fuga autem est, ut Deo similes pro viribus efficiamur: Deo verò similes efficit iniustitia, et sanctitas prudentia copulata. Quamobrem ex Socratis sententia summam in Deo bonitatem constituemus, summam autem malitiam in hac inferiori regione: ipsos autem homines in medio quodāmodo collocatos, ut arbitratu suo vel ob bonitatem
h   illam

illam summam, vel ad hanc extremam malitiam iter dirigere possim. Ad illam bonitatem nos virtutes, ad hanc autem malitiam peccata perducere solent. Itaque quò quis diligentius virtutibus, atque bonis actionibus incumbit, tantò propius ad illam bonitatem accedit, atque ita melior fieri dicitur: ut quò magis ad ignem quis accedit, tantò sit calidior: contra verò, quantò quis pluribus vitijs inquinatur, tantò magis ad extremam malitiam tendit, & deterior efficitur. Atque hac sanè ratione facile fieri potest, ut bono viro melior, & temperante temperantior inueniatur: cum enim nullus homo perfectè bonus esse possit, quoniam hoc solius Dei proprium est, ut in Protagora Platonis legimus: potest tamen aliquis tantum in virtute proficere, ut Deo quasi similis effectus longè melior cæteris dicatur, qui ad eandem virtutem nituntur: quod idem etiam de illo, qui malitiam amplectitur, intelligendum est. Itaque de ijs, qui vel probitate, vel malitia cæteris antecellunt, loquitur in Menoë Socrates: ubi confirmat, Virum bonum similem esse Deo, & rem omnium sacratissimam: Malum autem hominem contra rem esse prophanissimam. Cum igitur perspicuum sit, neminem esse mortalium qui perfectè bonus dici possit: necesse est, ut vel nullus omnino bonus dicatur, vel si quis dicitur, alius alio melior sit: Bonus enim ille tantum, sine dubitatione dicitur, qui per virtutem

tantem Deo similis effici studet. Quod cum alius alio
 studiosius, atq; diligentius efficiat: certè melior ille
 rectè dicetur, qui pluribus virtutibus instructus fue-
 rit: alioquin nihil studium illud acrius adipiscenda vir-
 tutis, huic qui reliquos antecellit omnino prodesset, si
 nihilo melior propter illud efficeretur. Possem equidè
 in hac parte disertus videri, si in communibus locis
 expatiari velim, & exemplorum multitudine pro-
 bare, quanta semper fuerit inter bonos viros differen-
 tia: ut quamvis plurimi & boni essent, & dicerentur,
 alius tamè alio longè melior, atq; præstantior fuerit:
 sed hoc probationis genere, non nisi cum opportunum
 mihi visum fuerit, ut statui: ut hanc ipsi Ciceronis,
 eiusq; sectatoribus, gloriam relinquam: qui cum pla-
 niciem aliquam apertam videt, in qua facile exultare
 possit oratio, eam statim arripiunt: me verò hoc in ge-
 nere disputationis brevia & acuta delectant. Dico
 igitur, quamvis illud Ciceroni concedamus, nec bono
 viro meliorem, nec temperante temperantiozem, nec
 sapiente sapientiozem inueniri, quod omnino falsum
 est: non tamen rectè concludi posse, pares inter se vir-
 tutes omnes esse. Quid enim si quis Fortitudinem cum
 Iustitia conferat? audebit ne dicere Cicero, Iustitia
 parem esse fortitudinem? atqui si hoc diceret longè sa-
 pientiozem Agesilaum existimarem, qui cum ali-
 quando interrogatus fuisset, utra maior esset virtus

h 2 iusti

iustitiā ne, an fortitudo: respondit, Nulla esset fortitudinis utilitas, nisi præsens adesset iustitia: quod si iusti mortales essent uniuersi, nihil omnino fortitudinis egeremus. Videtur ne Rex sapientissimus illis verbis ostendisse, longè maiore fortitudine virtutem esse iustitiam: quod Aristoteles tertio Topicorum his quidem verbis affirmat: Quæ seipsis cõteta sunt, meliora sunt quàm quæ egent alijs: quod in iustitia et fortitudine cerne licet, Nā si iusti omnes essent, nihil loci esset fortitudini: at si fortes essent, iustitiā tamen requirerent.

Quod si nihil à reliquis virtutibus iustitia differt, cur eam igitur primo de Officijs libro ipsemet Cicero dominam & reginam virtutum omnium appellat? eius enim hæc verba sunt, cùm de Iustitia loquitur: Hæc una virtus sola domina omnium, et regina, virtutum. Quod ab Aristotele ex quinto Ethicorū sumpsisse videtur; cuius hæc sunt verba: Ob eamq; causam hæc una virtus omnium est domina, & regina virtutum: neq; Hesperus, aut Lucifer, tantam sui excitant admirationem: ex quo factum est iam tritum sermone proquerbiū, Iustitia una omnes reliquas virtutes cõtineri. Quamobrem vel necesse est, ut sibi ipsi contradicat Cicero, & probet, iustitiam non esse virtutum omnium præstantissimam: vel si hoc concedit, quod nullo modo, si constare sibi vult, negare potest: illud statim totum huiusce disputationis fundamentum ruit,

ruit, Vinciturq; neūtiquā inter se virtutes esse pares, quoniā reliquas omnes iustitia supereminet. Quid igitur iam prodest illud tibi Cicero si concedamus, nec temperante temperantiorē, nec forti fortiorē esse virū? Sed hoc tibi nemo paulò doctior concesserit: fuit enim bonus vir (ut accepimus) Aristides Atheniensis, sed eo longē melior Socrates: fuit temperans Plato, verū Xenocrates multo temperantior, & adhuc Xenocrate temperantior Epictetus Stoicus: fuit fortis Themistocles & Epaminondas Thebanus, sed longē fortiores duo Scipiones Africani, maior, & minor: fuit sapiens Solon & Lycurgus, verū Socrates ab oraculo sapientissimus omnium iudicatus est. Quamvis enim nemo perfectē sapiēs esse possit, quoniam hoc diuinitatis est proprium, ut in Apologia sua Socrates fatetur, & Metaphysicorum primo comprobatur Aristoteles: tamen quoniam diuinarum atq; humanarum rerum cognitionem sapientiam esse, unā cum ipso Cicero volumus: haud dubium esse potest, quin quotiescunq; aliquis vel modicā de Deo, aut de rebus humanis cognitionem habet, ex ea parte sapiens dicatur: quantoq; maiorem de diuinis, atq; humanis rebus cognitionem adeptus fuerit, tantō etiam sapientior rectē dici potest: atq; hoc est, quod in secundo Metaphysicorum dixit Aristoteles, Veritatis cognitionem, quae sapientia est, partim quidē esse facilem, partim autem

h 3   diffic

difficilem. Est enim ideo facilis, quoniam omnes eam aliquo modo participant : difficilis autem, quia nemo potest eam perfectè consequi. Sed quis est omnium quin intelligat, in acquirenda rerum præclarissimarum cognitione, quamvis duo vel plures multum excellent, alium tamen alio præstantiorem esse posse? Qui ergo iam multum in sapientia profecit, is rectè sapiens vocari potest. Sed si quis eum, qui multum iam profecit, longè antecellat, quis est adeò rerum ignarus, quin videat, rectissimè sapientiorem appellari? Deinde cum in Theæteto Socrates doceat, Dei cognitionè summam esse sapientiam : facile potest intelligi, aliquam etiam esse sapientiam, quæ summa non sit, ut rerum humanarum scientia. Quãobrem inter ipsas sapientias gradus reperiètur, ut altera maior, altera minor sit: ergo etiam homines qui eas adipiscuntur, alius alio sapientiores esse possunt. Sed nimium immoror in re clara, ac minime dubia: reliqua videamus. Probare conatur Cicero, Bono viro nullum esse meliorem, neque temperante temperantiorem, sed qua ratione? audite obsecro validissimum argumentum, Crisum continete, si potestis: An virum bonum (inquit) dices, qui depositum nullo teste, cum lucrari impunè posset auri pondo decem, reddiderit, si idem in decem millibus non idem effecerit? aut temperantem eum, qui se in aliqua libidine continnerit, in aliqua effuderit? O plumbeum

pug

pugionem! hac igitur te ratione probare putas Cicero
 bono viro nullum esse meliorem? quo tandem modo?
 nullam enim hic ego probationem video: nam qui de-
 positum reddit, bene facit: qui non reddit, male facit,
 etiam si impune lucrari possit: ergo vir bonus semper
 depositum reddet, malus autem fortasse aliquando
 reddet, aliquando non reddet. Tu igitur mali viri no-
 bis exemplum proponis, qui auri pondo decem sibi de-
 posita reddat, decem millia non reddat: nos autem de
 bono viro loquimur. Quorsum igitur exemplum istud?
 aut quid tandem in hac parte conaris ostendere? video
 enim te à proposito longè discedere: cum enim propo-
 sueris, Bono viro nullum esse meliorem, postea nobis im-
 proborum exempla comemoras: vir enim improbus in
 aliqua se fortasse libidine cõtinebit, sed in alia deinde
 se effundet: at qui verè temperans est, nunquam se li-
 bidini traderet: nihil igitur aliud ista tua exempla pro-
 bant, nisi bonum virum esse bonum, & temperantem
 esse temperantem: quia bonus vir semper depositum
 reddit, temperans à libidinibus semper se continet.
 Scio hoc ego Cicero, sciunt omnes, Bonum esse bonum,
 de hoc non dubitamus: proba nobis illud, quod propo-
 suisti, Nullum esse bono meliorem: non enim hoc cre-
 dimus, non fit nobis verisimile. Videmus eum, qui se à
 libidinibus continet, bonum existimari: sed qui præter
 hoc etiam sapientissimè Rempub. administrat, longè

h 4 melio

meliozem. Est in hac vrbe priuatus aliquis vir bonus, suis tantum negotijs intentus nihil de publico sollicitus: est alius itidem vir bonus, qui omne suum studium ad hoc confert, vt quàm plurimis, atq; adeò toti Reipub. prodesse possit: ita ciuitatem gubernat, vt optimè, atq; honestissimè gubernari potest: ita cines omnes ad virtutem adhortatur, vt eos quotidie meliores efficiat: dic mihi Cicero, ex his duobus, vter maiorum bonorum causa est? potes ne de hac re dubitare? Quod si bonus est is, qui bona exequitur, & sapiens ille Reipub. administrator bona longè maiora conficit, profectò vt etiam multò melior sit necesse est. At Virtus (inquit) vna est consentiens cum ratione, & perpetua constantia: huic nihil addi potest, quò magis virtus sit, nihil demi, vt virtutis nomen relinquatur. Miror equidem Maioragi, quid in mentem tibi venerit, vt affirmare auderes, nullum vnquam à Cicerone commissum errorem, qui alicuius momenti videretur: nisi fortè hos non errores existimas, ita in re aliqua disputare, vt nihil vnquam dicas quod ad propositum facere videatur. Quin etiam maior me tenet admiratio, quories cogito, nullum vnquam post hominum memoriam extitisse, qui tam ineptas conclusiones refellere conaretur. quàm enim inscièter hoc loco, quàm imperitè putat Cicero se concludere, Virtutes omnes inter se pares esse? Nihil (inquit) virtuti addi potest,

potest, quò magis virtus sit: nihil demi, ut virtutis nomen relinquatur. Sit ita sanè: quid tum sequitur? pares esse virtutes? quomodo? non enim hoc illi consecrarium esse video: ut si quis ita argumentetur, Nihil arbori addi potest, quo magis arbor sit: nihil demi, ut arboris nomen relinquatur: igitur aequales inter se sunt omnes arbores. An non acutissime videtur hoc esse conclusum, ut altissima populo Corylus humillima equalis sit? Videtis ne mirificum in disputando Ciceronis acumen? Et profectò sibi placebat in his Paradoxis, cum ad Brutum scribens inquit, Nihil tam incredibile esse, quod non dicendo fiat probabile. Cui hoc probabile est Cicero? Nihil homini addi potest, quo magis homo sit: ergo omnes homines sunt aequales? ut breuissimus nanus, quia homo est, cuius longissimo giganti equalis sit. Quid autem hoc illi tuo dissimile? Nihil virtuti addi potest, quò magis virtus dici possit, ergo virtutes inter se sunt aequales. Quòd si tibi hoc modo respondeã, caue Cicero putes isto tuo argumento aliquid esse conclusum. Concedo enim virtuti nihil addi posse, quò magis virtus sit: neque tamen id sequitur, quod ipse vis effici: profectò herebis, Et quò te veritas non habebis. At verò si illud ego adiunxero, Nihil virtuti addi potest, quò magis virtus sit, sed ut maior virtus sit, plurimum addi potest: ut populo parua, aut pinui, nihil addi potest, quò magis populus, aut pinus sit: sed

h s ut

ut sit maior, quis non videt, quanta fieri possit accessio?
 & puero nihil addi potest, ut magis homo sit: sed ut
 maior homo fiat, quis ignorat ad plenam pueritatem
 usque semper augeri posse? Certe non dubium est, quin
 se victum in hac parte Cicero ipse fateatur, cum suum
 illud Enthymema falsum omnino, meum autem ma-
 xime probabile, atque adeo verum esse videatur. Nam
 res omnes, quo ad naturam suam attinet, neque magis,
 neque minus dicuntur: hoc enim non substantie, siue
 (ut ita dicam) essentie ipsius, sed euentorum proprium
 est, ut vel magis, vel minus dicantur. Verum ut me-
 lius animi mei sensum vobis exprimam, hac utar di-
 stinctione, quam verissimam esse intelligetis. Dico igitur
 euenta tribus potissimum modis considerari posse,
 vel quod ad naturam suam attinet, vel quod ad quan-
 titatem eius rei, in qua sunt, vel quod ad ipsorum com-
 municationem, qua in rebus perspicitur. Quod si na-
 tura ipsa euentorum spectetur, neque magis, neque minus
 in eis dicetur: ut candor non magis ille est, qui in niue
 reperitur, quam qui in cygno: neque magis virtus ea di-
 citur, qua in Platone est, quam qua in Xenocrate. Si
 vero quantitas eius rei, cui candor inest, aduertatur,
 maior & minor recte dicetur: ut si totum aliquod
 edificium candidum sit, maior erit ille candor, qui in
 toto edificio est, quam qui tantum in aliqua edificij
 parte. Denique si euentorum communicationem spe-

clauer

Et auerimus, tunc rectissime magis et minus dicemus: ut si Thaidi, atq; Phrynæ candor communicatus sit, sed maiorem Thais candorem, minorem Phrynæ sortita sit, Thais magis candida, Phrynæ verò minus rectè dicetur. Eadem est etiam virtutis, & vitij, & reliquorum id genus ratio, ut si virtutis naturam spectes, non magis una virtus sit, quàm altera: si verò magnitudinem rerum gestarum ab eis, in quibus virtus inest, spectare volueris, certè maiorem exempli gratia virtutem in Pompeio, quàm in Crasso, & in Cesare quàm in Bibulo reperiēs. Deniq; si communicationem virtutis aduertas, magis etiam & minus in ea rectè dices: ut si Curio & Fabricio virtus communicata sit, sed maior in Fabricio, minor in Curio videatur: certè Fabricius magis virtute præditus, Curius verò minus verissime dici poterit. Quamobrem ita de virtute concludo, quod etiam de cæteris qualitatibus, atq; euentis: eam aliquo modo neq; magis, neq; minus dici, quoties eius natura spectatur: aliquo modo & maiorem, & minorem rectè dici, quoties earum rerum, quæ per virtutem geruntur, quantitas attenditur: aliquo deniq; modo & magis & minus inesse dici, quoties eos consideramus, quibus virtus communicata sit: nam alius alio iustior, alius alio prudentior appellatur. Quæ cùm ita sint, quis iam nō illud merito rideat quod sequitur: Etenim si benefacta rectè facta sunt,

sunt, & nihil recto rectius: certè nec bono quidem melius quicquam inueniri potest. Ad benefacta recurris Cicero? quid est quod aduersarius tuus magis exoptare possit? Nam si in nomine tantum virtutis constitisses, fortasse tibi difficilior respondere possem: cum verò ad virtutis effecta venias, facillima mihi te conuincendi, atq; refellendi ratio proponitur. Non enim quemquam tam impudentem esse arbitror, quin mihi benefacta alijs alia maiora concedat. Sed ne longius abeam, à te peto Cicero, fuerit ne illud benefactum, cum tibi Fulvia coniurationis inita consilia patefecit? certè non negabis. Rursum à te peto: fuerit ne benefactum illud tuum, cum expulso Catilina, atq; profligato eius nefario conatu, salutem patriæ penè amissam restitueris? quo tuo facto tantopere gloriaris, ut etiam ad nauseam usq; tuis inscriptis identidem illud inferas. Etiam hoc, & maximè benefactum esse dices. Hæc igitur cum à te concessa accepero, tuis istis rationibus ita concludam: Si benefacta rectè facta sunt, & nihil recto rectius, certè Fulviæ benefacto Ciceronis benefactum non erit melius, cur igitur Fulvia non Mater patriæ, sicut tu pater patriæ fuit appellata? aut cur tu benefactum tuum tantopere extollis, de Fulviæ verò benefacto ne meministi quidè usquam, quod sciam? Aut igitur inuidus, atq; improbus fuisse, quòd non æqualem Fulviæ laudem impartiueris: aut si longè

longè maius tuum benefactum fuit, hoc in loco sine ratione garrire te profectò vides. Nam qui ciuem seruat, certè benè facit; qui verò centum, longè melius facit. Quid si quis exercitum? quid si urbem? quid si totum imperium? non ne hæc quò maiorem afferunt utilitatem etiam eò maiora benefacta sunt? Quid igitur valet illud tuum, Sequitur ut etiam vitia sint paria: siquidem prauitates animi rectè vitia dicuntur. Quod in te sanè conuerti hoc modo potest: Quoniam virtutes non esse pares declaratum est, sequitur ut ne vitia quidem sint paria: contrariorum enim contraria sunt cōsequentia: virtutes autem vitij contrariæ sunt, siquidem virtutes animi iniquitates, vitia verò prauitates rectè dicuntur. Illa uerò duo quæ sequuntur effata, non tantum falsa, sed etiam absurda sunt. Quoniam (inquit) pares virtutes sunt, rectè etiam facta, quando à virtutibus proficiuntur, paria esse debent. Perinde quasi iam viceris, Cicero, Pares esse virtutes: aut si id concesserimus, necessario sequatur, ut etiam rectè facta paria sint. Nam & illud falsum est, ut ostendimus: & hoc nullo modo consequens esse potest. Non enim necesse est, ut quæ à paribus rebus proficiuntur, etiam ipsa paria sint: ut si duo paria sint animalia, nō ideo necessario parem factum emittunt: neq; pares arbores necessario stolones pares generāt. Quòd si dixeris, hoc non in rebus naturalibus, sed in voluntarijs

tarijs accidere. Neq; hoc verum est: nam sæpenumero accidit, ut par virtus nequaquã parem effectum edere possit. Plurimum enim ad facilitatem, aut difficultatem, & ad magnam, aut parvam gloriam momenti habent res illæ, in quibus virtus exercetur: sicuti duo eiusdem artis, atq; pari prudentia opifices, si alter ferrum sculpendum, alter aurum sumat: quis non videt, quanta sit inter eorũ opera differentia futura? Eodem modo, si duo pari iustitia præditi viri fuerint, quorum alter, exempli gratia, rebus venalibus præficiatur, alter autem Rempub. administret: poterit ne verè dicere Cicero, quæ uterq; rectè fecerit, quoniam pari virtute præditi sunt, ea inter se paria esse? ut si hic civitatem ab ingenti calamitate fortè liberarit: ille verò nequis in cõtractibus deciperetur, effecerit? Quamvis igitur pares inter se virtutes essent, non tamen necessario sequeretur, ut rectè facta essent paria. Quod etiam de vitijs atq; peccatis intellectũ volo, ut quamvis essent paria vitia, non tamen ideo sequeretur, ut malefacta equalia esse necessario cõcludendum esset. Et gloriari Cicero te à Philosophis ista sumere? à quibus queso Philosophis? num à Platone? num ab Aristotele? equidem in horum Philosophorum scriptis tales ineptias non reperio. Quod si unquam tale genus argumentorum apud eos, qui Philosophiam profitentur, reperissem, eos profectò vel tardipedi Deo (ut ait Cæcilius)

nullus) dedicassem, vel omnem eorum Philosophiam
 fortasse meritò contempsissem. Quod est enim hoc in
 teris Paradoxo argumētum Philosopho dignum? Imò
 potius, quæ conclusio est, quæ nō pinguis & crassa sit?
 Et audes dicere, Socratem isto modo disputare soli-
 tum? Vbi, quæso, genus istud, aut istam differendi for-
 mulam apud Platonem, vbi Socrates acutissimè dispu-
 tat, reperisti? Profer, quæso, locum vbi Socrates isto
 modo disputet. Magnam verò Socrati laudem attri-
 buis, quòd eum isto disputandi genere, quo tu uteris,
 uti solitum dicas. Non possum equidem nō indignari,
 quòd hanc Socratico nomini labem inurere tentes Ci-
 cero: non enim tibi satis est, quòd istorum Paradoxo-
 rum Socratem fingis autorem, à cuius doctrina peni-
 tus abhorrent, & absunt quàm longissimè: sed cum
 magnam inanium argumentorum farraginem colle-
 geris, adiungis deinde, Socratem isto modo disputare
 solitum: Quid hoc aliud est, quàm dicere, Socratem
 isto modò delirare, atque mentiri solitum? Nam quæ
 hæcenus dixisti, sine dubitatione falsa sunt omnia.
 Scilicet isto modo Socrates disputabat, cum Gorgiam,
 Polum, Calliclem, Hippiam, Phædrum, Alcibiadem,
 Critonem, ceterosq; plurimos, qui passim apud Plato-
 nem leguntur, etiam inuitos, & repugnantes, in sen-
 tentiam suam adducebat. Quis non eum obsecro molli
 (quod aint) brachio repulisset? quis non irrisisset, ac
 penitus

penitus contempsisset, si isto modo disputasset? Sed nimirum longè alia est apud Platonem differendi ratio, quam incertè Cicero, quod satis apparet, nullo modo percepisti. Nihil enim eiusmodi Socrates sumit, quod ab aduersario non faciliè concedatur: atq; ita semper progreditur, ut positis quibusdam & concessis, aliud quiddam, quàm ea quæ posita sunt, ex ijs ipsis quæ posita sunt, ostendat effici necessario. Tu verò Cicero sumis ea plerunq; quæ tibi nemo concesserit: & ex eis deinde concludis, quæ minimè necessario consequantur. Non igitur Socrates isto modo disputabat, quem frustra in hoc loco dilaudas, & doctum atq; sapientem fuisse dicis, nihil enim eius tibi doctrina atq; sapientia prodest ad id, quod conaris ostendendum, quoniam ab ea penitus alienum est. At si Dîs placet, in hac parte facetus esse voluisti, cum te nō à lenonibus, sed à Philosophis ista sumere dicas: & non pugnis, sed verbis contendere: neq; querendum esse, quid baiuli, atq; operarij, sed quid homines doctissimi senserint. Sed quinam sunt isti viri doctissimi, qui hæc tam inania, atq; inepta senserint? Nunquam certè probabû, Socratem, Platonem, Aristotelem qui verè doctissimi fuerunt, in hac fuisse sententia, ut aqualia essent omnia peccata: quin potius (ut infra docebitur) longè aliter senserunt, & grauioribus peccatis, grauiores etiam poenas irrogandas censuerunt, quem-

admod

admodum ipse communis sensus, et vera ratio dicere videtur omnibus. Iam verò, quasi viceris, sententiam istam esse veram, conaris etiam ostendere, longè utilissimam esse. Sed qua tandem ratione? Quoniam (inquis) nulla vis est, quæ magis arceat homines ab improbitate, quàm si senserint, nullum in delictis esse discrimen. Ego autem longè aliter euenturum intelligo, si hæc in aliquorum opinione sententia sederit. Nam improbos longè deteriores efficeret: probos autem ad rectè agendum multò tardiores. Quis enim paulò avarior cùm intelligat nullum in delictis esse discrimen, non malit talentis mille, si possit, sociū fraudare quàm talento vno? Nunc enim improbi, cùm ad maleficiū accedere cupiunt, sæpenumero à grauioribus abstinēt, leuiora committunt: quòd si crederent, peccata esse æqualia, cùm eis, dum improbi sunt, peccare quasi necesse sit, grauiora potius quàm leuiora perpetrarēt: ut si quis omnino decreuit alicui nocere, si grauius existimet esse interficere, quàm vulnerare, fortasse tantum vulnerabit: at si nihil interesse credat, haud dubium est, quin potius sit interfector: atq; eadem est etiam in reliquis ratio. Quid autem de benefactis dicam? quæ si omnia paria sunt, magnam certè nobis ad ignauiam ansam præbent. Quis est enim, qui pro patria, pro communi salute, pro humano genere, magna pericula adire, magnos labores sustinere, magnas

i subire

subire molestas, mortem deniq; pati velit, cùm intelligat, etiam si omnia hac præclarè gesserit, nihilo tamen se maiorem virtutem adeptum, aut nullum rectius factum edidisse, quàm si domi sua quietus & otiosus sine improbitate vitam egisset? & tam benè segeßisse, si petenti mēdico cibum aut potionem dederit, quàm si patriam suam à cade atq; incendijs liberarit? Prò Deum immortalem, hæccine sunt tandem, quæ nos ista tua sententia Cicero docet? Lapsa est libido alicuius in meretrice, statim ille secum inquit, quid egi miser? peccaui, lineas transiui: sed postquam ita accidit, age iam quàm longè progrediar, ad augendam culpam nihil attinet: possum ergo matronas violare, virgines constuprare, vestales contemnerare: nihilo enim hoc maius peccatum est, quàm id quod in meretricem commisi. Hæc summa est illa utilitas, quam ab ista sententia tua possunt homines percipere, ut deteriores improbi fiant, boni verò segniores. Neq; enim id verum ullo modo esse potest, quod ais, arceri magis ab improbitate homines, si senserint nullum in delictis esse discrimen. Nam qui probi sunt, nequaquã delictorum paritate à peccando abstinere, sed quia rectum & honestum id esse iudicant: qui verò sunt improbi, pœna formidine sæpenumero quidè peccata relinquunt, et quæ maiora putant plerunq; refugiunt: sed si intellexerint, nullū in malefactis discrimen esse,

nemini

nemini dubium esse potest, quin libidini totas habenas laxaturi sint, & in omne sceleris genus prolapsuri: ut ne ab exemplo Ciceronis recedamus, si quis magistratum aliquem, aut Regem, aut Pontificem, aut Sacerdotem inimicum habeat, fortasse propter dignitatem eam qua præditus est inimicus illi parceret, neq; etiam si possit, interficere audebit, quia persuasum habeat, grauissimum esse crimen publicam personam quæ maxime Reipub. sit utilis, aut quæ sacris præsit, interficere. Quod si intelligat, nihilo maius esse peccatum, talem personam è medio tollere, quàm si quemlibet priuatum atq; abiectum hominem è medio sustulerit: nulla certè erit mora, quin quacunq; ratione possit, interficere conetur. Eodem modo, si quis vestalis virginis amore captus sit, & exploratum habeat, maximum flagitium, atq; scelus esse, talem virginem violare, fortasse etiam si possit, ne tantum in se flagitium admittat, non violabit. At verò si quis ei persuadeat, non esse hoc maius peccatum, quàm coire cum meretricula: non erit dubium, quin omnes machinas admoturus sit, ad expugnandam virginis illius vestalis pudicitiam. Videtis igitur, quam utilitatem apportatura sit hæc Ciceronis sententia, qua nullam utilitatem esse censet. Verùm fortasse iam defessi estis tot nugis meis audiendis. Defessi nos (inquit Octavianus) imò verò plurimum ista tua me oratio delectat,

in qua non tantum singulas Ciceronis clausulas discitis, verum etiam multa docta atq; erudita interponis. Sed (ut ingenuè fatear) nimium ad vinum (quod aiunt) mihi refecare videris: neq; dum omnia dicta vis expugnare Ciceroni parcis, cum quo fortasse modestius agendum erat: nam inter nos omnia profectò licet dicere. Sed si hæc nostra disputatio vulgata fuerit, & intellexerint ij, qui magis quam seipsos Ciceronem amant, ab Antonio Comite Ciceronem suum, imperitum, ineptum, fallacem, nugatorem fuisse appellatum, vide ne te odio plusquam Vatiniano prosequantur, et in te dentatam (ut aiunt) chartam exerceant: atq; etiam tibi cauendum erit, nequis paulò audacior comminus tecum rem gerat, & à te ne manus quidem abstineat. Tunc ridens Antonius, Equidem nullum, inquit, hominem Ciceronis studiosum, præter hunc Maioragium pertimesco: quid enim reliqui de me dicturi sint, non curo. Hunc autem scio, si voluerit, posse meam hanc loquacitatem suo illo disputandi artificio, quod tibi Octauiane, qui ab eo didicisti notissimum est, reprimere, atq; refellere. Sed qua causa est, ut mihi irascantur Ciceronis amatores? an non illis concedo summum oratorem esse Ciceronem? an non fateor eum mirifica, ac penè diuina eloquentia præstare? quid amplius volunt? an ut etiam summum eum fuisse Dialecticum, atq; Philosophum dicam? equidem hoc in eo

non video. Quòd si ineptus est is, qui ea tractare aggre-
ditur, quorum usum non habet: videat Cicero, ne
merito possit ineptus in hac parte vocari. Perge porro
inquam ego, Antoni: sed vide, ne ista tua audacia in
neruum (ut aiunt) erumpat: nam à me nullo modo po-
teris impune discedere, quòd tam nefarie sanctissimos
illos Ciceronis manes violare non dubitaris: quòd nisi
mihi tanta esses affinitate cõiunctus, aut nisi te tanto
amore prosequeretur, excitare profectò in te disertissi-
mos iuvenes Ciceronianos, Paulum Manutium, Octa-
nium Ferrarium Sebastianum Conradum, fortasse
etiam quamvis grandiore iam natu Bartholomeum
Riccium, summum illum Ciceronis amatorem, qui
omnia illa longè verius in te converterent, & te verè
ineptum, imperitum, fallacem, nugatorem ostende-
rent. Tum ille ridens, Ne sciri queso, inquit, Maiora-
gi: sed equo animo patere quaecumque eueniunt: nam
etiam ego prompto animo pati paratus sum, si quis me
audacem, atq; imperitum appellet: modo rationes has
meas, quas in Ciceronem protuli diluat omnes: &
ostendat, iniuste Ciceronem à me accusari. Sed dum
hac argumenta mea fuerint irreprehensa, atq; inex-
pugnata, faciet omnino ille ineptè, atq; imperitè, qui-
cumque me audacie, atq; imperitia condemnare volue-
rit. Sed his ne contenti estis, quæ hæcenus dixi: an
etiã addi vultis alia, quæ reliqua sunt? Absoluenda.

(inquit Cardanus) tibi disputatio est, Antoni: scis enim Hesiodi præceptum esse, cum quis domum extruere cœperit, ne illam imperfectam relinquat: nam nos etiam reliqui, qui hodie venimus, in Ciceronem aliquid omnino dicere decreuimus: hi enim mihi adolescentes in via se paratos esse dixerunt. Ego autem licet adhuc nihil excogitarim, tamen hodie spatium aliquod ad cogitandum sumam. Pergratum hoc, inquit Antonius, mihi futurum est: nam si fortè ab istis Ciceronianis condemnatus fuero, calamitatis meæ socios habiturus sum. Sed audite, quibus ea, quæ contradici possunt, argumentis refellat Cicero: Nihil ne igitur interest (nam hoc dicet aliquis) patrem quis necet, an seruum? Expecto Cicero, quid ad hanc objectionem respondeas. Sed memento de peccatorum equalitate te verba facere: ne fortasse aliquid respondeas, (ut soles) quod nihil ad propositum faciat. Nuda (inquit) ista si ponas, iudicari qualia sint non facile possunt. Qua de causa obsecro? aut quid est tandem quod iudicium impediat, si constet utrunq; peccatum esse? nos enim de peccatis institutam à te disputationem videmus. Sit ego peccatum, patrem interficere: sit peccatum, seruum necare: deinde responde mihi, Nihil ne inter hæc peccata interest? Patrem, inquit, vita priuare, si per se scelus est, Saguntini qui parentes suos liberos emori, quàm seruos viuere maluerunt, paricidæ fuerunt

fuerunt. Hocce modo mihi respondes? quid hoc ad
 propositam quaestionem? an non vides te aliam quan-
 dam, & quidem difficilem disputationem ingredi?
 Vtrum Saguntini peccarint, nec ne, quod parētes suos
 emori liberos maluerint, quàm seruos viuere? Nos
 autem hoc à te non petimus, vtrum illud Saguntino-
 rum factum peccatum fuerit, nec ne: disputetur alio
 tempore, quoniam nihil ad propositum facit: nos enim
 de ijs, quæ constat esse peccata, querimus, vtrum pa-
 ria sint, nec ne: solue igitur propositam quaestionem.
 Parenti, inquit, nonnunquam adimi vita sine scelere
 potest, & seruo sæpe sine iniuria non potest. Prò bo-
 ne Iupiter, quàm importunè, Cicero, quaestiones qua-
 stionibus accumulas, neq; vllam soluis. Quid enim hoc
 loco prodest intelligere, vtrum parenti nonnunquam
 adimi vita sine scelere possit, nec ne? an non vides à
 scopo te longè aberrare? Sed dic mihi Cicero, quo-
 niam te sine ratione vagantem reuocare domum opor-
 tet, cum parentis sine scelere, si modo hoc accidere po-
 test, vita adimitur, est ne hoc peccatum? Minimè ve-
 rò: quod enim sine scelere, ac sine iniuria fieri potest,
 quæ causa est, ut id peccatum appelletur? vide igitur
 tandem, quo modo mihi respondeas: cum enim inter
 se peccata comparamus, non querimus ea, quæ pecca-
 ta non sunt: ut si fortè quæram ab aliquo, vter acu-
 tius, et ingeniosius: Aristoteles ne, an Plato disputat:

Et is ita mihi respondeat, interdum Aristoteles non
 disputat : possent ne auditores risum cōtinere, qui tam
 absurdam responsonem audiant? Quid hoc Cicero
 tuum ab illo differt? Vtrum maius peccatum est, pa-
 trem ne interficere, an seruum? Interdum, inquit, pa-
 trem interficere peccatum non est. Sed quid hoc ad
 rem? non enim quero, quando non sit peccatum : sed
 cūm vtrunq; peccatum est, vtrum maius sit? Causa,
 inquit, hæc, non natura distinguit : quæ quando alteri
 accessit, id fit propensius : si vtriq; adiuncta sit, paria
 fiant necesse est. Hæc mera fuga est, Et aperta falla-
 cia : nam quæ tandem est ista causa, quæ peccata di-
 stinguit? potest ne esse iusta aliqua peccandi causa?
 Certè non tam amens eris Cicero, vt hoc dicas : quo-
 niam nulla vnquam tanta causa reperitur, propter
 quam debeat aliquis ab honestate recedere. Quæro
 igitur, quæ sit ista causa : nam si quis parentem propter
 aliquam iustam causam, quam leges, Et ratio probet,
 interfecerit, nullum est peccatum : si verò non iusta de
 causa quis et parentem Et seruum interficiat, eodem
 reuoluimur : queram enim, vtrum maius peccatū sit.
 Sed cūm vtriq;, inquit, adiuncta causa est, paria fiant
 necesse est. Quibus nos præstigijs ludis Cicero? certè
 ne te quidem satis aduertisse arbitror, quid hoc loco
 diceres, sed id vnum studuisse, vt in falsa, Et nugato-
 ria causa, aliquid dicere videreris. Quod facile sanè
 tulissem,

tulissem, nisi grauissimum Socratis, & veritatis nomen nobis obiecisses: ut qui istas tuas ineptias legerent, eas & Socraticas, & veras existimarent. Sed explica, obsecro, nobis causam illam, quæ utriq; sceleri adiuncta, faciat tam graue peccatum esse, seruum necare, quàm parentem: cur eam nobis abscondis? cur non patefacis? an eam tanquam Cereris mysteria vulgare nefas est? Maximam profectò causam istam esse oportet, quæ cum peccatis adiungitur, ea necessario paria faciat: sed eam cupio mihi declarari, neq; enim aliter ut isti tuæ conclusioni credam, adduci possim, nisi prius illius causam mihi demonstraris: nam ab Aristotele didici, nullam conclusionem necessario veram esse, quæ non à causis suis deducatur. Sed ipse ais, necessario peccata esse paria: fac igitur, ut causa nobis appareat. At profectò nulla penitus excogitari vera potest: neq; enim quæ falsa sunt, causam vllam, ut sint, habere possunt. Cùm igitur nulla sit causa, quæ nos tam absurda conclusioni fidem habere cogat, merito te possumus irridere Cicero, qui pluribus in locis hoc in paradoxo te necessario concludere putes. Sed tandem ad propositum redis, atque in causa propria prauaricaris. Concedis enim in seruo necando, si adsit iniuria, semel peccari: in patris vita violanda, multa peccari: quoniam violatur is, qui procreauit, is qui aluit, is qui erudinit, is qui in sede, ac domo, atq; in

i 5   Repub.

*Repub. collocavit: itaq; multitudine peccatorum praestare, eoq; maiore poena dignum. Hoc est, quod à te volebam, Cicero: neq; enim mihi persuadere poteram, te in tam absurda sententia esse, ut eadem poena dignum putares, qui servum interfecisset, cum eo, qui patrem pariciosè vita priuasset. Maiore igitur poena dignus est parricida. Quid ita? quia in patris vita violanda, multa peccavit. Siquis igitur probaret, unum tantum scelus atq; peccatum esse, patrem interficere: an non, quia maiore poena dignum est, etiam gravius peccatum esset? Certè de hac re nemo dubitare potest. Age ergo, quoniam tecum hac in parte mihi iocandum est, qui patrem per iniuriam interficit, an non malè facit? Nemini dubium id quidem est. Quid si illum uno ictu transfodiat? an nò hoc unum factum erit? Ne hoc quidem dubium esse potest. Ergo qui patrem interficit hoc modo, quia malefacit, et id uno ictu facit, id unum malefactum erit? Ita profectò est. Sed mihi quaeso dic Cicero, Malefacta peccata sunt, an non? iam à te concessum est, esse peccata: igitur si malefacta peccata sunt, etiam unum malefactum unum peccatum erit. Sed iniuria patrem interficere, unum est malefactum: ergo etiam unum peccatum est, gravius autem punitur & maiori poena dignus est parricida, quàm qui servum necavit, ergo patrem interficere maius peccatum est, quàm necare servum. Nam si ratio illa admittatur, quod in
 uno*

uno facto multa peccata sint, nullum peccatum inue-
 niatur quod unū sit. itaq; neq; illud verum erit, quod
 in seruo necando semel peccetur, possum enim ita di-
 cere, violatur is qui nobis seruit, qui nostra curat, qui
 domesticus est, qui nostram effigiem præ se fert, qui
 vitam suam pro nobis profunderè paratus est, qui de-
 niq; homo est. Age verò, quid ad hoc respondebis Ci-
 cero; Servum & parentem per iniuriam interficere,
 peccare est: sed quia qui parentem interficit, maiori
 pœna dignus est, necessarium est, ut etiam magis pec-
 cet, alioquin iniusta leges essent. Sed qui magis in re
 aliqua peccat, maius peccatum committit: non igitur
 paria sunt peccata. Sed, inquis, nos in vita non qua-
 cuiq; peccato pœna sit, sed quantum cuiq; liceat, spe-
 ctare debemus. Quare Cicero? nullam enim rationem
 video, cur ea quæ gravius vindicantur, non maiora
 scelera existimem: affer ergo rationem. Sed nulla est.
 Vis igitur ut tanquam oraculis quibusdam tuis effatis
 sine ratione credamus? saltem aliquam rationem ine-
 ptam, falsam, excogitasses, ne planè nobis illudere vi-
 dereris. Nō debemus spectare, quæ cuiq; peccato pœna
 sit? cur? Nescio, inquit: peto ut hoc mihi credas. An
 non te pudet Cicero, ea quæ nemo cōcesserit, tanquam
 axiomata quædam omnibus nota sumere, ut verita-
 tem subvertas? An te præterit, nihil omnino turpius
 esse, quàm sine ratione verba profunderè? imò verò
 solent

solent omnes, contra istam sententiam tuam, quæ cuiq;
 peccato pœna sit spectare: atq; ex ea de peccati gra-
 uitate, vel leuitate, iudicare. Sapientissimi enim legi-
 latores, & maiores, & minores pœnas delictis irro-
 garunt, vt rectam proportionem obseruarent: maiora
 enim peccata maioribus pœnis, minora minoribus
 vindicari iustissimū est. Sed, inquit, quicquid nō opor-
 tet, scelus esse: quicquid nō licet, nefas putare debe-
 mus. Esto ita, vt quicquid contra honestatem perpe-
 tratur, peccatum sit, & nulli penitus peccare liceat,
 vt in minimis etiam rebus à peccato cauendum sit:
 hæc sanè omnia concedimus, quoniam & Socratica,
 et vera sunt. Sed ex his confici, vt omnia peccata sint
 aqualia, nullo modo volumus: quoniam nulla ratio est
 omnino, quæ nos id credere compellat: quin potius plu-
 rima sunt, quæ nos in contrariam sententiam addu-
 cant. At nobis histrionis & Poëta similitudinem
 adducis, qui exhibantur, & exploduntur, cum in vna
 syllaba peccauerint. Quid tum? concedam enim etiam
 ciuem accusari, atq; reprehēdi debere, qui in re quam-
 uis leui peccauerit. Sed erit ne ideo confectum, vt tan-
 tundem peccet, idemq; (vt ait Horatius)

Qui teneros caules alieni fregerit horti,

Et qui nocturnus diuum sacra legerit?

Sed huic tandem paradoxo coronidem imponamus,
 quod ita concluditur à Cicerone: Quicquid peccatur,
 pertub

perturbatione peccatur rationis, atq; ordinis : perturbata autem ratione semel, atq; ordine, nihil potest addi, quo magis peccari posse videatur. Qua in conclusione duo sunt effata, quorum neutrum à Cicerone confirmatur: sed illud primum concedimus, Quicquid peccatur, rationis perturbatione peccari: nihil est enim aliud peccatum, quàm quædam à ratione digressio: sed omnes animi perturbationes rationem quodammodo impediunt, et peccandi causam præbent. Verùm illud secundum omnino falsum est, Quòd perturbata semel ratione, nihil addi possit, quo magis peccari posse videatur: sunt enim & grauiore, & leuiore animi perturbationes, quod omnes Philosophi tradunt, atque etiam pluribus in locis Cicero testatur, & ipsa nos experientia, rerum omnium magistra, docet: videmus enim homines et leuiter, & grauiter irasci, interdum parua, interdum magna cupiditate trahi: neq; dubiū esse potest, quin lenes perturbationes leuiter etiam rationem impediāt, graues verò grauiter. Sed cū animi perturbationes peccatorum causæ sint, necessariò sequitur, ut grauior perturbatio, grauius etiam peccatum pariat, leuior autem leuius. At verò si plures ad vnum aliquod facinus causæ concurrant, quod fieri facile potest: hoc est, si quis pluribus animi perturbationibus commotus in aliqua re fuerit, necessariò fit etiam, ut in ea grauius peccet: ut si quis fortè filius

improb

improbis, molestū patrem habeat, qui nulla in re sibi indulgere velit, eum primò fallere incipiet, deinde si pater eum verberibus afficiat, etiam odisse incipiet, quòd si nullas à patre pecunias habere possit, quas arbitrari suo profundat, patris mortem concupiscet, neq; tamen fortasse offendet: quòd si pater eum domo expellat, aut exheredet, quoniam rectè se gerere nolit, tunc incipiet de parricidio cogitare: deniq; si qua alia causa grauis accesserit, quæ ad furias scelesti illius filij animum impellat, quacunq; ratione poterit patrem interficere conabitur. Quid ergo? perturbata quidē erat ratio iuuenis illius, cū patrem fallere atq; odisse cepit: sed non tamen usq; eò, ut illum interficere veller: alia deinde perturbationes multæ, atq; graues accesserunt, quæ tandem scelestum filium ad parricidium impulerunt. Nequaquam igitur verum esse potest, quòd perturbata semel ratione, nihil addi possit, quo magis peccari posse videatur: nisi quis tam demens sit, ut par scelus esse putet, patrē fallere, atq; eundem interficere. Sed iam tempus est, ut ab hac disputationis parte discedamus, quoniam omnia Ciceronis argumenta dissoluta sunt: in quibus ideo fui longior, quoniam videbatur hoc in capite sibi multum Cicero placere, cū à Philosophis ea sumpsisse argumēta se prædicet, et Socratem ita disputare solitum affirmet. Sed cū perspicuum sit, nihil ab eo verè, nihil acutè conclusum,

clusum, quæ reliqua mihi sunt, longè faciliora videbuntur. Restat enim ut ostendam, neq; Socraticam, neq; veram hæc esse sententiam. Neq; enim unquam Socrates, neq; Plato paria dixit esse peccata: & ipsa ratio, atq; veritas longè aliter nobis dicat. Quod autem inter peccata multum inter esse, atq; alia maiora, alia verò minora Socrates esse velit, infinitis penè in locis apud Platonem perspicui potest. Sed ne nimium longa sumatur oratio, paucis contentus ero. Ac primò in postrema Phædonis parte planissimè hoc Socrates demonstrat: ubi ostendit, peccata quædam esse sanabilia, quæ scilicet minora sunt: quædam autem insanabilia, quæ maxima sunt. Et eos, qui propter magnitudinem scelerum insanabiles sunt, qui vel sacrilegia multa & magna, vel cædes iniquas, vel alia horum similia perpetraverint, in Tartarū mergi, unde nunquam egrediantur: eos verò qui sanabilia peccata commiserint, aliquando liberari. Eadem ferè in postrema Gorgia parte repetit, ubi tradit, Tyrannos, & reges, et ciuitatum gubernatores, acerbissimis, grauissimisque poenis omni tempore cruciari. Quippe cum (inquit) hi ob ipsam peccandi licentiam grauissima prophanissimaq; peccata committant. Videtis ne ut Socrates peccatorum gradus constituat? & alia sanabilia, alia insanabilia, alia leuia, alia grauissima dicat esse: quòd, si paria esse putasset, nunquàm hæc ita profectò dixisset:

nam

nam in eodem Gorgia dicit, Iniustitiam peccatorum omnium esse grauissimam. Quare necessario concludi ex Socratis sententia potest, alia omnia esse leuiora, atq; ideo non aequalia. Quamuis autem hæc ad ostendendam Socratis & Platonis sententiam sufficere videantur, tamen ut res etiam manifestior euadat, alia quedam ex Platonis legibus addere constitui. Nono igitur de legibus libro, ita loquitur hospes Atheniensis, qui Plato est: ut quisquis iniurias, siue paruas, siue magnas commisit, corrigatur, à lege. Auditis ne paruas, & magnas iniurias? Eodem in loco tres peccandi primas causas ponit, Iracundiam, Voluptatem, Ignorantiam. Deinde ignorantiam bipertito distribuit, & aliam esse simplicem ait, aliam verò Duplicem: Simplicem quidem leuium peccatorum esse causam: Duplicem verò vocat, quando non ignoratione solum quispiam detinetur, sed etiam sapientiæ opinione inflatus, quæ omnino ignorat, ea se scire prorsus existimat. hanc ait, si robur, viresq; consecuta, fuerit, ingentium, turpissimorumq; scelerum causam esse. Decimo verò de legibus libro, quinq; peccatorum genera constituit, quorum ea maxima omnium dicit esse, quæ in Deos & res sacras publicas committuntur: Secundo loco ponit, quæ in patriam, & sacra priuata, atq; sepulchra: Tertio, quæ in parentes: Quarto, quæ in magistratus: Quinto, quæ in cines aliquos, atq; homi-

nes

nes priuatos perpetrantur. Hæc est Socratica doctrina, de peccatorum magnitudine, & paruitate: quam cum Cicero vel non aduertisset, vel non meminisset, ausus est literis mandare, Socratis fuisse sententiam illam, quã ab insanis Stoicis didicerat. Sed profectò verissimum illud est, quod his versibus scribit Horatius:

Quis paria esse ferè placuit peccata, laborant

Cum ventū ad verū est, sensus, moresq; repugnāt,

Atq; ipsa utilitas iusti propè mater, & equi.

In hac igitur veritate requirenda, quæ disputationis huius tertia atq; vltima pars est, nullum alium mihi autorem, quàm ipsum Ciceronem libentius assumam, ut ipse contra se ipsum testimonium dicat. In omni enim iniustitia permultum interest, inquit ipse Cicero de Officijs primo, vtrum perturbatione aliqua animi, quæ plerunq; brevis est, & ad tempus; an consultò, & cogitata fiat iniuria. Leniora enim sunt ea, quæ repentino aliquo motu accidunt, quàm ea, quæ meditata, & preparata inferuntur. Videtis ne, quanta vis sit veritatis? ut sese contra calliditatem hominum facillimè defendat? Quid ais Cicero? leniora sunt peccata, quæ repentino aliquo motu accidunt, quàm ea quæ meditata, & preparata inferuntur? Sic est. Ergo ex peccatis alia leniora, alia grauiora: quomodo igitur paria sunt? Repugnant enim hæc inter se omnino, ut paria peccata sint, & alia
k leniora

leniora sint, alia graniora. Vel igitur hoc in loco falsum defendis, Cicero: vel in officijs falsa doces. Sed ea, quæ à te traduntur in officijs, vera sunt: quoniam & cum Socrate, & cum ratione maxime conveniunt. Igitur hoc falsum est. Idem Cicero, eodem libro Panetium reprehendit, qui triplicem tantum consilij capiendi deliberationem statuit: quarum prima est, cum honestum ne factu sit, an turpe dubitamus, id quod in deliberationem cadit: altera, cum utile ne sit, an inutile: tertia, cum pugnare videtur cum honesto id quod videtur utile. Nec enim solum, inquit, utrum honestum, an turpe sit, deliberari solet: sed etiam duobus propositis honestis, utrum honestius. Itemq; duobus propositis utilibus, utrum utilius. Ita quam ille triplicem putavit esse rationem, in quinque partes distribui debere reperitur. Hæc certè Ciceronis ipsius verba sunt, ut non dubitandum sit, quin longè aliter ipse senserit, quàm quod hoc in Paradoxo probare conatus est: atque hoc ioci tantum gratia fecisse videri posset: nisi addidisset, hæc Paradoxa Socratica esse, atque verissima, quod utrunque maximè falsum est. Sicut enim aliquid est honesto honestius, ita etiam turpius: ut si honestum sit amicum tueri, sed honestius patriam servare: ita etiam turpe est amicum deserere, sed longè turpius patriam prodere. Rursus in postrema primi de officijs parte, Sapientiam illam,

illam, quam Greci *Σοφία* vocant, principem omnium virtutum esse dicit: & id officium, quod à communitate ducitur, hoc est à iustitia, ceteris omnibus anteponendum ostendit. Ex quo facile potest intelligi, iustitiam longè maiorem esse virtutem quàm reliquæ sint: atq; ita fiet, ut iniustitia, quemadmodum Socrati placere diximus, sit omnium peccatorum maxima, neque ullo modo ceteris vitijs equiparanda. Quin etiam in ipsa iustitia, in qua continetur Deorum atq; hominum communitas, & societas ipsorum inter ipsos, sunt gradus officiorum, inquit Cicero, ex quibus quod cuique præstet intelligi possit: ut prima Dijs immortalibus, secūda patriæ, tertia paremibus, deinceps gradatim reliqua reliquis debeantur. Quibus ex rebus breviter disputatis intelligi potest, duobus propositis honestis, aliud alio honestius esse posse: atque eodem modo duobus propositis turpibus, aliud alio posse turpius esse. Quod idem est, ac si quis dicat, aliam virtutem alia maiorem esse: et peccatum aliud, alio maius.

Hæc cum dixisset Antonius, illud addidit, Hæc sunt, quæ pro collecta mea vobis affero: quæ si fortasse vobis horridiuscula visa sunt, quàm expectabatis, ignoscite: non enim alios fructus Stoicorum dumeta, ad quæ me compulit Cicero, producunt. A te verò Cardane, atq; ab Octaviano, & Constantino, longè politiora, atq; ornatioa expectamus. A me verò,

k 2 inquit

inquit Cardanus, qui iampridem medicam artem exerceo, neque has humaniores literas amplius attingo, vel certè rarissimè. Sed tamen quid possim experiri, quoniam inter nos omnia licet. Tunc Marcus: Tempus mihi videtur, inquit, ut etiam ventri satisfaciamus, qui iamdudum obstrepit, & indignari quodammodo videtur, quòd animum tantum oblectemus, sui verò non meminerimus. Scitum est enim illud Catonis Censorij, qui cum legem agrariam dissuasurus esset, orationem suam sic exorsus est, ut diceret, Arduum esse, ad ventrem verba facere qui auribus careat: & Seneca, Venter, inquit, precepta non audit, poscit, appellat. Ut placet, inquit Cardanus: Verum scitote, sumpto prandio non satis esse salubre statim disputare atque mentem agitare, nisi de rebus tantum iocosis, & facilibus agatur. itaque totam hanc disputationem in pomeridianam horam, quousque sol ad occasum spectet, reijciamus: & interim una vivamus, non eo modo, quo Lucilius eo carmine præcipit,

Vivite Lurcones, comedones, vivite ventres,
Sed eo modo, quem Cato maior apud Ciceronem his verbis dilaudat: Bene enim maiores accubationem epularem amicorum, quia vita coniunctionem haberet, Conniuium nominarunt: melius quàm Græci, qui hoc idem tum Compotationem, tum Conœnationem vocant.

vocant. His dictis exurreximus; ut ad paratum iamdudum prandium veniremus: sed inter eundum, Cuius, inquit Antonius, partes erunt hodie disputandi? scire enim aueo, quis mihi successor futurus sit.

Quis alius, inquit Marcus, quam hic Cardanus noster, cuius tanta facilitas est, ut nō dubitem, quin hanc dicendi prouinciam libentissimè suscepturus sit, cum præsertim hoc ultro ipse pollicitus sit. Cras deinde duos hos mihi charissimos cōmilitones audiemus: manè Octavianum, vespere verò Constantinum.

M. ANTONII MA.

IORAGII ANTIPA-

RADOXON LIBER

QVARTVS.

*

LACVERAT omnibus Marci sententia, disputationisq; distributio, cum lauti, atq; alacres vnà discubimus, & varijs iocis, atque fabellis nosmet in eo conuiuio mirificè delectauimus: cum tamē nihil à quoquam dictum fuerit, quod non ad eruditionem aliquo modo pertinere videretur. Itaque non ita multò post, quàm remotæ fuerunt epulæ, cœperunt adolescentes ex Antonij disputatione quedam repetere, quæ acutè

k 3 concl

conclusa videbantur, & ad cœlum ea tollere: nonnulla etiam quæ defendi à Cicerone facile posse dicèrent: nam Antonius ipse, & Cardanus, cum horam ferè unam à prædio nobiscum fuissent, inter se nescio quid colloqui discesserant, vel ad cōmentandum, vel certè ad meridiandum. Marcus autem quasi ludibundis ponere quæstiones inssit adolescentes de verbis, & dicendi generibus, atq; locutionibus, quæ apud Ciceronem legerentur, & quæ non: seq; ad omnia paratum esse respondere ostendit. Certatim igitur & Franciscus, & Octavianus, & Constantinus alternis interrogabant. Ego autem incredibilem animo voluptatem capiebam, cum Marcum meū viderem promptissimè non tantum ea reſcere, quæ Ciceronis non essent: sed etiam memoriter loca plurima citare, in quibus aliter Cicero locutū fuisse: quæ verò Ciceronis erant, ita accipiebat, ut statim ostenderet, quot modis illis, & quibus in locis eleganter Cicero uteretur. Itaq; tres amplius horas in ea re iucundè transigimus, donec Antonius & Cardanus redierunt: Et paratus sum, inquit Cardanus, cum me symbolam meam proferre volueritis: sed, ut verum fatear, hic tam immensus calor mihi molestus est: velim igitur, si fieri posset, ut in opacum aliquem locum, ubi spiraret aura, concederemus. Quam vellem, inquit Marcus, ut in Gynæceum ingredi possennus, in quo locus quidam

quidam tam amœnus & iucundus est, ut ne antro
quidem illi Nympharum cedat, quod multis carmini-
bus ab Homero describitur. Sed vereor, ne secum ma-
ter eius loci claves in urbem attuleris; et statim quan-
dam ad sese vetulam vocari iussit, quæ clauium custo-
diam habere consueverat: quæ cum tremulo capite se
Gynecei claves habere annuisset, lati omnes eam se-
cuti sumus. Quò postquam peruenimus, Dii boni quæ
locum, quæ coenationem, quàm aspectu delectabilem,
quàm amœnam, quàm leni aura undiq; perflatam re-
perimus? erat enim opere quidem testudineo atq; for-
nicato constructa, sed ab omni parte ianuis atq; fene-
stris aperta, pavimento vermiculato, lacunari verò
fulgentissimo, & varijs interlucente auro picturis di-
stincto, parietes quadratis quibusdam partibus candi-
dissimi, sed crebris atq; auratis columnis, variaq; pi-
ctura quasi striatis distinguebantur: quarum fastigia
capitalis, atq; methopis ornata erant: verùm cū ipsius
lacunaris pictura, quadam quasi trabe perpetua atq;
inaurata coniungebantur. Stylobata verò non ad pa-
uimentum vsq; pertingebāt, sed erat quasi spira qua-
dam variè picta, quæ ab inferiori parietum parte to-
tam coenationem cingebat, supra quam ad pictoris li-
bramentum stylobata collocati fuerant. Fenestra au-
tem ita constructa fuerant, ut alteram altera respi-
ceret, ut ex omni parte perflari tota coenatio facillimè

k 4 posset

posset : ab ima verò fenestrarum parte marmorea sedilia consurgebant , in quibus coccinei atq; serici puluini erant appositi. extra coenationem quaque versus humiles quædam atq; frondosæ arbores consitæ erant, quæ tamen ad coenationis fastigium exurgerent , & omnem solis impetū penitus arcerent. In medio mensa erat pulcherrimo tapete constricta, circa quam undiq; viscebantur coccineæ cathedræ, scabellaq; variè depicta, quibus in omnibus hæc erat inscriptio , quæ Marcus apponi iusserat , PRVDENS MVLIER FAMILIÆ CLAVVS. Quid multa? nympharum omnino domū dices: nam in ea Marci mater lectissima fœmina Brigida , atq; eiusdem Marci soror doctissima, atque pudicissima Hippolyta, cum alijs honestissimis matronis plerumq; æstinam auram captare cōsuenerant. Hunc igitur locum postquam Cardanus vidit, vehementer admiratus Vereor (inquit subridens) Marce, ne hic locus tam venustus, & ornatus, nos potius inuitet, vt aliquid de Amore, & de iucundissima mulierum consuetudine loquamur, quàm vt institutam disputationem perficiamus. Itaq; tua culpa sit Marce, si me tam acrem disputatorem, vt sperabas, hodie nō audieris, quem enim ferum atq; trucem animum locus iste non emolliat? Verū si libet, sedeamus, & (vt ait Poeta) quod nunc instat agamus. Hic omnes consedimus, & ad Cardanum conuersi

conuersi quæ dicturus esset expectabamus. Tum ille, Nunquam profectò fore putassẽ, adolescentes optimi, ut in Ciceronem coram vobis quodammodo mihi declamandum, atq; dicendum esset. Sed quoniam ita usu venit, ut vobis aliter satisfacere nõ possem, omnẽ falsẽ diligentiam adhibebo, ut apertissimẽ intelligatis, & errasse grauissimẽ Ciceronem, & absurdissimẽ in hoc quarto Paradoxo disputasse. nam postquam à vobis (ut scitis) à prandio discessi, petiui ab Antonio, haberetne secum Ciceronis illud volumen, in quo Paradoxa reperiuntur: qui cum è Marci bibliotheca se illud manẽ prompsisse diceret, accepi, & totum illud caput quartum, de quo mihi disputandum esse intelligebam, perlegi. Sed prò Dii immortales, quàm mihi inepta visa est eius disputatio, quàm absurda, quàm à veritate aliena: ut ne verbum quidem in ea mihi esse visum sit, quod ad propositam quæstionem facere videatur. Cum enim se proposuisset ostendere velle, Stultos omnes insanire: quod nequaquam Socratis, ut ipse falsò asserit, sed Stoicorum potius decretum est: expectabam sanè auidius argumenta aliqua, quæ refellerem, & falsa esse ostenderem: quippe qui præclare intelligerem, ipsam propositionem esse falsam. Sed prò Deum hominumq; fidem, quantopere me fefellit expectatio mea? nam ne vnum quidem verbum in toto capite reperi, quod cum ipsa inscriptione

conueniret : quod non tantum mihi , sed omnibus mirum videri debet. Itaq; prius ipsius Ciceronis verba (quid enim dicam argumenta, cum in toto capite nulum sit?) excutere, atq; refellere decreui. Deinde, propositum hoc neq; Socraticum esse, neq; verum, ostendam. Nam, audite obsecro diligenter quo modo procedat Cicero, primò conclusionem hanc proponit, Omnes stultos insanire: quæ nulla penitus ab eo ratione probatur. Deinde Clodium insanum esse ostēdit, ut omnino nobis illudere velle videatur. Itaq; urgendus est à me diligenter. Quid ais Cicero? Omnes stulti sunt insani. Audio: sed qua de causa? Quia Clodius est insanus. O mirabilem argumentationem. Ergo quia Clodius est insanus, ideo sequitur, ut omnes stulti sint insani? Quis te hoc genus argumentationum edocuit? est'ne hic modus disputandi, quo Socrates uti solebat? Audi quid valeat ista tua argumentatio. Si dixerò ego, Philosophi omnes summum bonum in voluptate ponunt: & aliquis inficietur, petatq; à me ut hoc probem, atq; ego ita respondeam: Epicurus summum bonum in voluptate statuit, ergo omnes Philosophi idem sentiunt. An non putabit ille se à me derideri? qui quod in vno Philosopho, aut in aliquibus est, id omnibus attribuam? Quid ergo? non'ne vides Cicero, tuum hoc argumentum nihil ab eo differre? & nihil te pudet isto modo disputare? Quid, quod nihil in toto capite præter hoc

hoc primum dicis, quod ullo modo possit, vel benè vel malè cum proposita quæstione convenire? nam postea disputas, Romam non fuisse civitatem, quo tempore tu expulsus es: sed tunc demum fuisse civitatem, quando te renovavit: perinde quasi tu civitatem tecum abstuleris, atq; eandem tecum retuleris. sed cur non erat civitas Roma Cicero quo tempore tu pulsus in exilium fuisti? an quia te talem disputatorem amiserat, qui quoniam Clodius insanus erat, probare contenderes, omnes qui perfectam sapientiam adepti non sunt, quia stulti adhuc sunt, insanire? magna verò iactura propter quam Roma civitatis nomen amitteret. Sed libet aliquas huius capituli clausulas sigillatim examinare, ut apertè intelligatis, id esse verum, quod initio dixi, ne ullum quidem esse verbum quod ad propositum attineat. Ego verò, inquit, te non stultum, ut sæpe, non improbum, ut semper: sed dementem, & insanum rationibus addicam necessarijs. Dic mihi Cicero, quæ causa fuit immutata tue voluntatis? cur quem sæpe stultum, semper improbum appellasti, nunc insanum potius appellare vis? aliquid omnino subesse oportet, quod te ista proferre compellat. Quæ tandem sunt istæ rationes necessariae, quibus insanus ille tuus inimicus dici debeat? equidem neq; causam ullam, neq; rationem, à te proferri video, cur ei nomen immutari oporteat: Tuo igitur arbitrio, sine ratione, nomina fingit
hoc

hoc sanè modo posses eum Regem, posses Tyrannum, posses Deum appellare, cùm nullam nominis eius probationem afferas. Sed manus insanum appellare: cur obsecro te? Quia omnes stulti insaniunt. Proba igitur hoc mihi, non enim ita facile credo, nisi rationes aliquas prius audiuerò. Verùm nulla est ratio, nullam argumentum: sed tanquam oraculum è tripode proferatur, Omnes stultos insanire, quod ideo nobis credendum est, non quia probetur à Cicerone, sed quia ipse dixit. Ego verò nequaquam ita credulus sum: perscrutari volo cætera ut tandem videam siquam huius conclusionis probationem ex Ciceronis verbis elicere possim. Sapiens, inquit, animus magnitudine consilij, tolerantia rerum humanarum, cõtèmpzione fortune, virtutibus deniq; omnibus ut mœnibus septus, vincetur & expugnabitur, qui ne civitate quidem pelli potest? Intellego: rectè declamas Cicero, rectè sapientem laudas, scio te bonum esse Rhetorem, sed nunc non erat his opus: non enim id hoc tempore agimus, quàm belle tu declamare scias, aut quàm fortis sit, aut quibus laudibus dignus vir sapiens: non hoc loco quaerimus, utrum vinci atq; expugnari possit sapiens, nec ne: non est questio, utrum sapiens è civitate pelli possit: seruentur hæc quæstiones in aliud tempus, quoniam nihil ad propositum faciunt: nunc, obsecro te, proba quod proposuisti: nisi fortè hoc argumento probasse te putes, Sapiens quia

quia virtutibus omnibus, ut moenibus septus est, neq;
vinci, neque expugnari potest, neque etiam è ciuitate
pelli: ergo omnes stulti insaniunt. Hoc cine tibi vide-
tur esse consuetudinem? non hercle magis, quam si quis
ita argumentetur, Animantes omnes quia mouentur,
& cum libet locum mutant, radices non habent, ergo
omnes arbores ficus ferunt. Quid enim simile habet
sapiens cum insano? Tuum istud argumentum for-
tasse probaret aliquid, si te proposuisses ostendere velle
stultos omnes vinci, atq; expugnari, & è ciuitate pelli
posse. sic enim à contrario procederet argumentatio:
Sapiens neque vinci, neq; expugnari, neque è ciuitate
pelli potest: ergo quicumq; vincuntur, & expugnan-
tur, & è ciuitate pelluntur, stulti sunt. hoc certè con-
sequens esset si prius illud effatum verum sit, utrum
autem vinci possit, aut è ciuitate pelli vir Sapiens, vi-
deris ipse Cicero, qui te sapientem profiteris, & tamen
victus, atq; expugnatus, et è ciuitate pulsus es. Equi-
dem hanc quæstionem nihil ad institutam disputa-
tionem facere video. Quid enim prodest scire, utrum
sapiens vinci possit, ad hoc ut intelligas, omnes stultos
insanire? Fateor me nō esse tam acutum, ut argumen-
torum id genus vim penetrare possim: & qui totam
Aristotelis logicam, & legendo, & interpretando,
& etiam publicè docendo sepius contriui, & quasi
per dissectionem quādam singulas eius partes apertas
vidi,

vidi, nunquam tamen tale genus argumentationis observavi: neq; etiam apud Platonem vidi quenquam, qui hoc modo disputaret. Prò bone Iupiter, quid hoc argumenti est, Sapiens vinci non potest, ergo omnes stulti insaniunt? Sed reliqua rideamus. Quæ est enim, inquit, ciuitas? omnis ne conuentus ferorum, atq; immanium, omnis ne etiam fugitiuorum, ac latronum congregata vnum in locum multitudo? Certe negabis. Negabo: quid deinde? quis à te petit vt ciuitatem hoc loco definias? Non hoc à te querimus Cicero, vt explanes nobis, quæ sit ea, quæ verè ciuitas appelletur: sed expectamus vt id probes, quod proposuisti, Stultos omnes insanire. Quid enim mihi prodest scire, vtrum fugitiuorum ac latronum congregata vnum in locum multitudo sit ciuitas nec ne, ad hoc vt sciam, an stulti insant? Habeas per me sanè hæc omnia quæ disputari, & refelli possunt, viceris in hoc Cicero, quoniam nihil ad rem propositam facit, non sit ea ciuitas in qua leges nihil valent, in qua iudicia iaceant, in qua mos patrius occiderit, in qua ferro pulsus magistratibus, Senatus nomen non sit. Non sit (inquam) ea ciuitas, sit potius prædonum concursus, & latrocinium: quid hæc tibi, quæso, prodesse possunt ad tuæ cõclusionis approbationem? Non enim video, quamvis concursus prædonum non sit ciuitas, cur omnes stultos insanire existimem. Sis ergo copiosus in verbis, valeas plurimè
in ling

in lingua volubilitate, fundas tota nugarum plaustra, modò intelligas, te nihil tot ambagibus concludere. At pulsus, inquit, ego ciuitate non sum, quæ tum nulla erat. Quid (malum) hoc ad me? quid est cur ego querere debeam utrum ciuitate pulsus sis, nec ne? de hoc ipse videris, qui cùm in eam calamitatem incidisses, tam abiecto et fracto animo fuisti, ut omnes tuam sapientiam desiderarēt. Non igitur ego quero, utrum Roma, quo tempore tu pulsus es, ciuitas fuerit, nec ne: quoniam hoc nihil ad versum, ut aiunt: sed quero, utrum omnes stulti insaniant, quemadmodum proposuisti. Accersitus sum, inquit, in ciuitatem, cùm esset in Repub. cōsul, qui tum nullus fuerat, cùm esset Senatus qui tum occiderat. Rursus ad ineptias redis. Mitte tandem de te loqui, & de re ipsa loquere. Quid enim hoc ad me, utrum in ciuitatem accersitus sis, an non? noli ista tua tantopere iactare: scimus quo te modo gesseris recordare quid probandum susceperis, et illud tandem nobis explica. Sed verba sunt mortuo, nihil audit Cicero, nihil intelligit. Sed pergit ineptire, & se ipsum laudare, atq; extollere: nam se cum inimico suo Clodio comparat, & sapientem se esse probare contendit, illum verò dementem. Quæ omnia, quantum à proposita questione sint aliena, neminem vestrum esse opinor, quin intelligat. Quid enim prodest ad sciendum an omnes stulti insaniant, quòd Cicero iactam

iacſtam et immiſſam à Clodio nefariam eſſe iniuriam ſemper duxerit , perueniſſe tamen ad ſe nunquam putarit? aut quòd cum Clodius Ciceronis parietes diſturbabat, aut cùm tectis ſcleratas faces inferebat , ſuorum aliquid ruere , aut deſlagrare arbitraretur? quis tam rerum ignarus eſt , vt hac non videat ab hac diſputatione longè eſſe aliena? Quid illud quòd addit, Nihil neq; meum eſt , neq; cuiuſquam , quòd auferri , quòd eripi , quòd amitti poteſt. Quid tandem hac tam pulchra, tamq; vera ſententia poteſt ad hoc, vt omnes ſtulti inſaniant? Quid quòd probare contendit, à Clodio ſe nequaquam iniuriàm accepiſſe: quoniam nò ſibi Clodius diuinam animi ſui conſtantiam, nò curas, non conſilia, non mentem eripuerit? quo tandem hac modo cum quæſtione propoſita conuenire poſſunt? Proſectò aut ego nullam diſſerendi rationem intelligo , in qua tot labores & vigilias conſumpſi : aut hoc in toto capite Cicero ipſe egregiè inſanit, dum omnes ſtultos inſanire per hac quæ commemorat, probare ſe opinatur. Sed nimium amor ille ſui, qui non ſine cauſa cæcus eſſe dicitur, eum decepit. Quàm enim ſibi placet , quātum gloriatur , quibus verbis ſuam ſapientiam amplificat hoc in loco : vt mihi quidem videatur quadam rerum ſuarum dulcedine atque iocunditate captus , non ſatis aduertiffe, quid, aut quo modo diceret. Nam ſiquis rectè conſyderet, nihil aliud in toto hoc Paradoxo reperiet

riet à Cicerone concludi, quàm, Ego sapiens, Clodius
 insanus: Ego ciuis, Clodius exul. Quare si quis esset
 paulò proteruior, qui Ciceroni vellet illudere, rectissi-
 mè posset huius capituli inscriptionem immutare, ut
 quæ nunc ita apponitur: Omnes stultos insanire.
 Ita ab eo conuersa, atque mutata poneretur: Cicero-
 nem esse sapientem & ciuem, Clodium insanum &
 exulem. Nam hæc omnino verior esset inscriptio, quo-
 niam nihil aliud probare conatur: quamuis etiam hoc
 imperitè faciat. Quid enim aliud hæc verba volunt,
 Ergo ego semper ciuis eram, & tum maxime, cum
 meam salutem Senatus exteris nationibus, ut ciuis
 optimi, commendabat: tu ne nunc quidem es ciuis, nisi
 fortè idem & ciuis, & hostis esse potest. Deinde
 ita progreditur ad finem vsq; , ut nihil aliud omnino
 dicat, quàm Clodium, & omnes impios, & scelera-
 tos, non ciues, sed exules esse. Quid autem opus est
 ut eius verba recenseam, in quibus tantum Clodij sce-
 lerata commemorat, & suum illud exilium, non exi-
 lium fuisse dicit? quamuis enim pluribus & grauib;
 verbis in Clodium inuehatur, tamen illud affirmo, ne
 vnum quidè ex tot verbis esse, quod ad primam que-
 stionem attineat. Quin etiam illud maxime ridiculū
 mihi videtur, quòd cū proposuisset, Omnes stultos in-
 sanire, tandem concludit, Clodium non esse ciuem, sed
 exulem: quo quid ineptius dici, aut excogitari potest?

l   longè

*longè enim hoc turpius est, quàm id quod reprehendit
Horatius:*

— Amphora cœpit

Institui, currente rota cur vrceus exit?

*Inuitus quidem feci, ut ita Ciceronem deriderem. Sed
quid facerem, cum tam absurdè disputare videatur?*

*Nunc, quoniam satis ostendimus, nequaquam à Ci-
cerone probatum esse, quod ab eo propositum fuerat,
nempe Stultos omnes insanire, videamus, an contra
probare nos possimus, conclusionem hanc à Socratis
sententia penitus abhorrere, & omnino falsam esse.*

*Qua igitur potissimum ratione confirmare poterimus,
Socratem in ea sententia minimè fuisse, ut existima-
ret, Stultos omnes insanire? an non si ipsum aperte
clamantem, & clarissima voce testantè, nequaquam
eos qui stulti sunt, etiam omnes esse insanos, induca-
mus? Hic nulla circuitione verborum opus est, nullis
argumentis, nulla inductione. Socratem ipsum aperte
Ciceroni contradicentem, atq; illi mendacij notam im-
pingentem audite: nam in eo Dialogo, qui secundus
Alcibiades, vel de supplicatione, seu de voto inscribi-
tur, cum dixisset Socrates quosdam esse homines, qui à
Deis immortalibus maxima sibi mala deprecantur:
respondet Alcibiades, eum omnino insanire, qui sibi
mala precetur. Tunc Socrates quasi dedita opera, ut
eos refelleret, qui Stultos omnes insanire dicunt (quod
omnino*

omnino. Cicero non aduertit) ita progreditur: Dabitur enim profecto hanc mihi veniam, ut integram Platonis paginam vobis recitem, quò res hæc manifestior euadat: ait igitur Socrates: Insanire non ne contrarium est ei, quod est prudentem esse? ALCIBIADES, Omnino. SOC. An non ex hominibus alij prudentes esse, alij Stulti videntur? ALC. Ita sanè est. SOC. Age ergo videamus, qui nã isti sint. Esse enim quosdam Stultos, quosdam prudentes, alios insanos, inter nos cõuenit? ALC. Conuenit. SOC. Præterea non ne bene valentes aliqui sunt? ALC. Sunt sanè. SOC. Igitur etiam egrotantes aliqui? ALC. Haud dubium id quidem. SOC. Non ergo ydem sunt. ALC. Minimè verò. SOC. Sunt ne alij quidam, qui neutrum istorum in se habeant? ALC. Nequaquam. SOC. Necesse est enim hominem vel ægrum esse, vel non ægrum? ALC. Mihi quidẽ ita videtur. SOC. Quid autem de Prudentia, atq; Stultitia, num eadem sentis? ALC. Quo modo hoc ais? SOC. Num videtur tibi necesse esse, hominem aut prudentem, aut stultum esse? an aliquid est horum medium, quod hominem neq; prudentem esse, neq; stultum efficiat? ALC. Nõ sanè esse arbitror. SOC. Meministi ne igitur te confessum fuisse, prudentiæ insaniam esse contrariam? ALC. Memini. SOC. Et præterea nullum esse tertium in medio, quod neq; prudentem esse hominẽ, neq; stultum
l 2 effic

efficiat? A L C. Confessus sum. S O C. Sed qua ratio-
 ne fieri potest, ut vni rei duo contraria sint? A L C.
 Non fieri potest. S O C. Stultitia igitur, atq; insania
 idem esse videntur? A L C. Ita videtur. S O C. Qui-
 cunq; igitur ô Alcibiade dixerint, omnes stultos insa-
 nire, ij rectè dicent? A L C. Ita est. S O C. Itaq; si qui-
 dam ex aequalibus tuis stulti sunt, ut profectò multi
 sunt, aut ex maioribus natu, nam per Deum immor-
 talem an non existimas ex eis, qui in ciuitate sunt, per
 quam paucos esse prudentes, stultos autem plurimos?
 Omnes igitur tales insanos appellas? A L C. Omnino.
 S O C. An censes nos inter tot insanos in Repub. secu-
 ros et latos diutius versari posse? quin percutiamur,
 & eijciamur, & ea omnia patiamur, quæ ab insanis
 hominibus fieri consuevere? Sed vide vir beate, ne res
 aliter se habeat. A L C. Quomodo sese hæc habent, ô
 Socrates? non enim ita esse videtur, quemadmodum
 ego existimaram. S O C. Neq; sanè mihi videtur ita
 esse, sed hoc fortasse modo consyderandum. A L C.
 Quomodo? S O C. Ego tibi dicam. An non aliquos
 ægrotos esse existimamus? A L C. Sine dubio. S O C.
 Nunquid igitur tibi necesse esse videtur, ut quicumq;
 ægrotus est, ille podagra, aut febri, aut lippitudine la-
 bore? an potius videtur tibi, etiam si nihil horum pa-
 tiatur, alia tamè posse ægritudine laborare? sunt enim
 alia multa ægritudines, non autem hæc solæ. A L C. Ita
 mihi

mihi esse videtur. S O C. Videtur ne igitur tibi lip-
 pitude omnis, esse aegritudo? A L C. Certe. S O C. Nun-
 quid etiam omnis aegritudo lippitude? A L C. Non sa-
 nè mihi: verum incertus sum quid dicam. S O C. At
 si mihi mentem adhibueris, & ambo simul cogitave-
 rinus, fortasse inueniemus. A L C. Attendo Socrates
 pro viribus meis. S O C. Constat igitur inter nos
 omnem lippitudinem esse aegritudinem, sed nõ contrà:
 non enim omnis aegritudo est lippitude. A L C. Con-
 stat. S O C. Et rectè mihi sanè hoc dictum videtur:
 etenim febricitantes omnes agrotant, non tamen qui-
 cunq; agrotant etiam febricitant, vel podagra, aut
 lippitudine laborant: sed quicquid est eiusmodi com-
 munitè quidem aegritudo, vel morbus dicitur. Dif-
 ferre autem Medici dicunt eorum curationem: non
 enim omnes aut similes sunt, aut similiter pertractan-
 tur: sed secundum propriam vim singuli, cum tamen
 omnes morbi dicantur: quemadmodum aliquos opifi-
 ces esse dicimus. An non ita est? A L C. Verù. S O C.
 & cerdones, & fabros, & sculptores, & quàm plu-
 rimos alios, quos referre singulos nihil opus est, qui
 partes opificij sui discretas habent: atq; omnes quidem
 opifices sunt, non tamen fabri omnes, neq; cerdones,
 neq; sculptores, sed cuncti generatim opifices. A L C.
 Ita est. S O C. Eadem quoq; ratione stultitiam inter
 se distributam habent, & qui maiorem eius partem

consecuti sunt, eos insanos vocamus: qui verò aliquant-
 rò minorem, fatui, atq; stolidi dicuntur: sed qui hone-
 stioribus eos nominibus appellare volunt, partim qui-
 dem magnanimos appellant, partim minimè morosos,
 alij verò simplices vocant, & imperitos, ac ignoran-
 tes, & stupidos. Quòd si querere volueris alia etiam
 plurima nomina reperies, quæ tamen omnia vno stul-
 titiæ nomine comprehenduntur. Hæc sunt quæ So-
 crates eo quem citauimus loco de stultitia disputat,
 Ex quibus intelligi facillimè potest, ita statuisse So-
 cratem, ut Stultitia genus quoddam sit, quod multas
 sub se species cõtineat, sicuti egritudo, atq; opificium:
 Insania verò stultitia quedam species sit, quòd omni-
 no verissimum est: nam insanos eos tantum appella-
 mus, qui omni ratione postrata, cum impetu quodam
 ceco atq; temerario omnia faciunt: & etiam qui fu-
 riosi sunt, insani dicuntur, ut in Academicis his ver-
 bis ostendit Cicero: Quod idem contingit insanis, ut
 & insipientes furere sentiant, & dicant aliquid quod
 non sit, id videri sibi. Ita imperiti, & fatui, & stu-
 idi, & imprudentes, & meticulosi, & loquaces, &
 pleriq; alij, stulti dicuntur, cum tamen insani dici non
 soleant. Sunt enim plurima stultitia species ab insania
 distinctæ. Ipsa verò insania dupliciter in Phædro à So-
 crate distribuitur: quarum alteram ait esse, quæ ab
 humanis perturbationibus originem trahit: alteram
 verò,

Verò, quæ à Deis ipsis immittitur, quæ Poëtas & Sibyllas, & Vates afflari putat. hanc in Apologia Enthusiasmum appellat: nostri verò hanc modò furorem diuinum, modò insaniam vocant: vnde Poëtas insanos appellare consueuimus, & Sibyllam insanam, vt Aeneidos tertio Vergilius,

Insanam vatem aspicias, quæ rupe sub ima

Fata canit.

Sed huius insanix causam atq; originem Aristoteles in problematibus non Deo tribuit, sed naturæ melancholicæ: probat enim omnes ingeniosos melancholicos esse. Quin etiam addit, vt primo de Diuinatione scribit Cicero, eos qui valetudinis vitio furunt, & melancholici sunt, habere aliquid in animis presagiens, atq; diuinum, & quia non nisi per insaniam hanc futura prædici censent, factum est, vt apud Latinos interdum vaticinari sit idem quod insanire. Quod pro Sestio Cicero docet his verbis: Qui hæc dicerent vaticinari, atq; insanire dicebat. Et in Epistolis: Sed ego fortasse vaticinor, & vtor ætatis vitio. Sed hæc insania diuina, de qua & in Phædro, & in Menonis extrema parte, & in alijs locis, multa Plato disputat, ab omni stultitia remoueri debet. Illa verò quæ ab humanis perturbationibus nascitur, quemadmodum Socrati placere ostendimus, stultitiæ pars quedam est: vt omnino cum Stoicis grauissimè Cicero aberrarit,

l 4 qui

qui omnes stultos insanire dicat. Idem est enim, ac si diceret, Omnis pars eadem cum toto est: & Omnis species eadem quod genus. Quod quàm falsum, et absurdum sit, quis tam imperitus est, ut non intelligat? Quis enim manum toti corpori equalem esse existimet? aut hominem idem esse quod animal? Nihil enim omnino interest, utrum quis dicat, Omnis stultus est insanus: an dicat, Omne animal est homo. Sicut enim animal genus est hominis, ita stultitia genus est insanie. Possem hoc loco ex Medicis nostris multa recensere, quibus ostenderem, quot stultitia species repariantur, & quibus ex causis oriantur, & quomodo ab alijs stultitiæ formis insania distinguatur: quod tertio libro de morbis Galenus eleganter & copiosè facit: nisi vereretur, ne me putaretis ab arte mea discedere non posse. Sed certè etiam eiusmodi commemorationem supernacaneam esse video: quoniam mihi satis probatum esse videtur, nequaquam eam Ciceronis conclusionem esse veram, quòd omnes stulti insaniant. Nam si vera sit, etiam omnis stultitia est insania. Sed hoc omnino falsum est: ergo illa vera esse non potest. Vnde igitur tantus error Ciceronis originem habuit? Ab eo scilicet, quod in præcedenti Paradoxo disputarat. Cum enim se probasse crederet, peccata omnia paria esse, cœpit ita colligere, Profectò rectè sentiunt Stoici: Omnes enim qui peccant, quatenus peccant, stulti

*stulti sunt. Sed omnia peccata paria sunt: ergo etiam,
 ut omnes stulti pares sint, necesse est. Idem ergo stulti
 sunt & insani. Sed cum iam illud ab Antonio nostro
 copiosè refutatum sit, & probatum, nullo modo fieri
 posse, ut peccata sint paria: certè sequitur, ut neq; stul-
 ti omnes sint insani. Quàm enim imperitè hoc Stoici
 faciant attendite. Volunt enim sapientem solum esse
 sanū, eo quòd nulla penitus animi perturbatione qua-
 tiatur. Eum verò, qui non sit sapiens, esse stultum &
 insanum, quia perturbetur animo, neq; rationem se-
 quatur. Talem autem sapientem, qui nullam omnino
 perturbationem sentiat, aut neminem esse, aut certè
 quàm paucissimos inueniri: ita concludebant, Omnes
 ferè homines stultos dementes, atq; insanos esse. Nos
 verò, qui Stoici non sumus, & Socratem potius, atq;
 ipsam veritatem sequimur, quamvis aliquis nondum
 perfectam sapientiam sit adeptus, non tamè eum stul-
 tum, nedum insanum appellamus. Multi enim sunt
 insipientes, qui non tamen omnino stulti dici possunt:
 ut ingeniosus puer, & virtutis cupidus, certè non sa-
 piens dici potest, neq; tamen ideo stultus erit: quantò
 igitur magis ab insania distabit? que (ut Socrates ait)
 maxima stultitiæ pars est. Siquis autem in aliquos er-
 rores prolabitur, stultus ex ea parte sanè dicatur, qua-
 tenus peccat: non tamen statim insanus erit. At verò
 si maxima flagitia vel in Deos, vel in patriam, vel in*

l s parentes

parentes perpetrarit, tunc insanus rectè poterit appellari: quoniam hoc verbum insania magnitudinem quandam, atq; immensitatem stultitia declarat. Ex quo factum est, ut maiores nostri sæpenumero verbū hoc insanum, pro magno usurparint: ut Cicero pro Milone, Substructionum insanis molibus oppresserat. Et alibi: Propter insanas illas substructiones, hominū mille facile latere posset. Quòd autem insania maiorem quandam vim habeat, & maiorem mentis alienationem significet, quàm Stultitia generaliter sumpta, declarat his verbis in Eunuchō Terentius: Scitum hercle hominē, hic homines prorsus ex stultis insanos facit. Vnde miror, quid in mentem Ciceroni venerit, ut imitandorum Stoicorum studio, cū rem aliter esse intelligeret, tamen etiam in Tusculanis contra veritatem, & quidem longè acrius, quàm hoc loco, disputaret. Ibi enim non ulla sanè firmissima ratione, sed verborum tantū captionibus ostēdere conatur, omnem animi commotionem esse insaniam: quā & maiorum suorum, & Socratis sententiam fuisse falsò asserit. Quia nomen (inquit) insania significat mentis agrotationem, & morbum, id est insanitatem, & aegritudinem animi quā appellant insaniam. Omnes autem perturbationes animi morbos Philosophi appellant, negantq; stultum quemquam his morbis vacare. Qui autem in morbo sunt, sani non sunt: & omnium insipienti

insipientium animi in morbo sunt : omnes insipientes
 igitur insaniunt. Sanitatem enim animorum positam
 in tranquillitate quadam, constantiaq; censebant, his
 rebus mentem vacuam appellarent insaniam, pro-
 pterea quod in perturbato animo, sicut in corpore, sa-
 nitas esse non potest. His, atq; huiusmodi nonnullis alijs
 rationibus, probare se putat Cicero in Tusculanis, nul-
 lam esse animi commotionem, quæ non insania dica-
 tur: ut si forte Plato, aut Xenocrates, aut aliquis alius
 sapiens, ob illatam sibi iniuriam ingentem paulum ad
 iram se commouerit, statim ex Ciceronis sententia in-
 sanus sit futurus. Sed quid ait ad huius suæ sententiæ
 probationem Cicero? Totum, inquit, id quod quarimus
 quid et quale sit, verbi vis ipsa declarat : eos enim Sa-
 nos intelligi necesse est, quorum mens motu, quasi mor-
 bo, perturbata nullo sit: qui contra affecti sunt, hos In-
 sanos appellari necesse est. Ita ne Cicero res ad ver-
 ba deflectere contendis? sapientium autem rationes
 et autoritates negligis? Quæ res est, quæ perueriti non
 possit, si verborum vim, non autem rerum ipsarum na-
 turam spectare voluerimus? Sed sequamur sanè, si ita
 placet, ipsa verba, quamvis hoc iniquissimum sit, ut
 ipse pro Cecinna copiosissimè, atq; elegantissimè dispu-
 tasti : videamus quam vim habeat istud tuum argu-
 metum, Cuius mens nulla motu perturbatur, ille sanus est:
 ergo cuius mens aliquo motu perturbatur, insanus est.

Hoc.

Hoc quidē confectarium esse videretur, si tantū ille sanus esset, cuius mens nullo motu perturbaretur. Sed cū hoc longē & à sermonis consuetudine, & à veritate abesse videatur, (quoniā si ita sit, nullus omnino mortalium inuenietur, quin insanus sit) non est illa conclusio concedenda. Quis est enim ex omnibus, cuius mens non aliquo motu moneatur? Erat iracundus frater tuus (ut accepimus) Q. Cicero: num igitur etiā insanus, quoniam iracundia est animi cōmotio? Omnino tibi Cicero hoc fateri necesse est, qui omnem animi commotionē insaniam esse putas. Cur igitur nusquam eum insanum vocas? cū interim Clodij, Catiline, ceterorumq; conscleratorum ubiq; insaniam confectaris? Quod si quis alicuius vel propinqui, vel amici, vel fratris, vel filij morte doleat, erit ne insanus, quoniam dolor est animi commotio? Quis hoc ferat, si insanum (exempli gratia) Catonem dixeris, quod optimi, & clarissimi viri filij sui morte tristitiam aliquam senserit? An non vides, te non tantū contra omnium sententiam, sed etiam contra naturam ipsam pugnare? omnibus enim animantibus (ut primo Politicorum præclare docet Aristoteles) natura iucunditatis, atq; tristitiæ vim ingeneravit: neq; alia de causa vocem eis natura dedit, nisi ut per eam animæ suæ motus indicent. Quamobrem si omnis animi commotio insania est, pessimè de nobis Deus, ac natura ipsa merita est, quæ

quæ nos omnes insanos procreavit: nam omnino volu-
 ptas & tristitia, naturales animi motus sunt. Quod
 etiã in Philebo Socrates multis verbis disputat. Itaq;
 sublato eo fundamento tuo, quod nullo modo verum
 esse possit, omnem animi commotionem insaniam esse:
 vides, reliquas etiam omnes rationes tuas, Cicero, cor-
 ruisse. Quid ergo, inquires: sanus ne est animus, cum
 dolet, cum metuit, cum cupit, cum gaudet? omnino si
 sanitatem mentis in eo constituis, cum nullo penitus
 motu ab illa sua tranquillitate mouetur animus, non
 poterit in aliquo dolore, aut metu sanus esse: sed cum
 in homine mortali nulla vnquam huiusmodi sanitas
 reperiatur, quippe cum hominibus ab ipsa natura, So-
 crate, Platone, Aristotele testibus, hæ commotiones
 animi sint ingenerate, stultum est, aut insanum potius,
 homines insanos ideo iudicare, quoniam Gigantum
 more cum Deo non præliantur, hoc est natura non re-
 pugnant: aut quoniam id non habeant, quod habere
 nullo modo possunt. Sanus igitur ille est, non qui peni-
 tus omni animi perturbatione vacat, quoniam hoc fie-
 ri non potest: sed qui ita motionibus animi moderatur,
 ut obedire consilio, rationiq; possint. Quod si quando
 aut aegritudine, aut alia aliqua perturbatione tâquam
 tempestate quatiatur, & necesse sit animo commo-
 ueri, non statim insanus efficitur: nisi fortè prostrata
 ratione, atq; consilio, se totū appetitui tradiderit, neq;
 amplius

amplius quicquam de honestate cogites : tunc enim rectè poterit insanus appellari. Ac mihi quidem videtur, Cicero, cum mentis sanitatem in eo constituit, si nullo penitus motu perturbetur, idem efficere, ac si quis diceret, corporis firmitatem, & valetudinem in eo sitam esse, si nihil omnino corpus patiatur. Quis igitur merito non rideat, si quis probare se putaret, omnes homines egrotos esse, atque infirmos corpore, quoniam omnes aliquid in corpore patiuntur, ut famem, sitim, frigus, calorem? Possem enim hoc modo argumentari quemadmodum Cicero: Cuius corpus nihil omnino patitur, ille sanus est: ergo quicumque aliquid patitur, est egrotus, & infirmus. Sed Hercules famem patitur. Vides ne, ut tibi necesse sit confiteri, Herculem infirmo, atque egroto esse corpore? Eodem modo, si quis in lapidem impegerit, si quis digitum leuiter percusserit, si cui colaphus impactus fuerit: hi omnes, quoniam aliquid corpore patiuntur, hac ratione necessario dicentur egroti. Miseros homines, et calamitosos, qui Ciceronis sententia sunt omnes insani, infirmi, atque egroti. Sed vide Cicero, netu potius decipiaris, plurimi autem homines & sani mente sint, & firmo corpore. Non enim statim egrotum corpus dicimus, si digitus, aut articulus aliquis indoluerit: sed tunc demum egrotum dicimus, cum perturbatis humoribus, non amplius se eodem modo sustinere potest, neque sua obire munia. Eodem modo,

modo, animus non statim insanus dicitur, cum leui aliqua commotione perturbatur, sed cum oppressa penitus ratione, atq; ordine, sine ullo discrimine in omne scelus prolabitur, verè tunc insanus appellari potest.

Itaq; (ut ad primam conclusionem redeam) minime verum esse potest Stoicorum id decretum, quod hoc loco probare voluit Cicero. Licet enim concedamus, omnem stultitiam animi morbum esse: nō tamen ideo sequi dicimus, ut omnis stultitia sit insania. Multae sunt enim stultitiae species, quae potius ignorantia, quam insaniae dicuntur. Sed ne meum hoc figmentum putetis, audite quid in Timæo de hac re Plato sentiat. Morbum quidem (inquit) animi stultitiam esse concedendum est, sed eius duo sunt genera, Insania & Ignorantia. Quibus ex verbis quis non intelligit, non omnem stultitiam insaniam esse? Nam imperitus quidem homo stultus est, non tamen insanus. Eum qui facile credit, qui facile decipitur, qui imprudenter res suas administrat, stultum quidem dicimus: insanum verò non dicimus. Qui verò propter immensam aliquam cupiditatem, vel dolorem, vel aliam animi perturbationem, quasi furibundus fertur, & impetu quodam scelus anhelando quiescere non potest: tunc ille iure optimo non tantum stultus, sed etiam insanus appellatur. Verum iam tempus est ut vela contraham. Non enim cuiquam vestrum dubium esse existimo,

quin

quin à me rectè Cicero reprehensus sit : vel siquid est, quod Maioragius contrà velit dicere, quoniam sapius iam Ciceroni patrociniatus est, audiamus. An credis (inquam ego) Cardane, me insanum esse : qui cùm omnes vos in unum Ciceronem Coniurasse videam, tot eruditis viris, & tam acribus in disputando me solum opponere velim ? Cedam hoc tempore, quoniam ita necesse est : nam tempori cedere semper sapientis est habitum. Sed mihi credite, non diutius istam (quod pace omnium dixerim) proteruitatem vestram inultam feretis. Tunc ridens Constantinus, Commotus est, inquit, Maioragius : & certè, si vera est Ciceronis sententia, insanus est : nam omnis animi commotio Ciceroni insania est. Itaque vel ei contra Ciceronem suum sentiendum est, vel si ei credit, insanum se esse fateatur oportet. Fatear (inquam ego) libenter, quoniam insania mea socios vos omnes habebò : nullus est enim, qui non aliqua in re infaniet. Postquam igitur hæc inter nos acta fuissent, in hortis proximis ad primam noctis horam inambulantes, et multis alijs colloctionibus animum nostrum oblectauimus. Sed antequam cubitum discederemus, data est Octavianio provincia, ut postridie manè Paradoxum quintum euertere pro viribus aggrediretur.

M. . ANT.

M. ANTONII MA-
IORAGII ANTIPA-
RADOXON LIBER
QVINTVS.

*

V *M* igitur exorto iam sole tertio die, quo in suburbanum illud animi relaxandi gratia concesseram, Marcus qui à latere meo, quo ad ei licebat, nunquam discedebat, iam ad me venisset, paulò pòst Octavianus & reliqui socij omnes affuerunt. Tum Antonius ad Cardanũ conuersus, Quid est Cardane, inquit, imus ne sessum? non enim tantum te admonitum venimus, sed etiam flagitatum. Imò verò (inquit Cardanus) flagitare nihil opus est me, qui libentissimè sim Octavianum auditurus. Sed hunc fortasse Maioragium non tantum flagitare, sed etiam obsecrare oportet, ut se nobis alacrem hodie præbeat, et æquo animo quæcunque dicentur accipiat: nam heri vesperti visus est oratione mea non nihil commoueri. Non ita est (inquam ego) Cardane: non enim tam facile moneri soleo, præsertim ijs in rebus, quæ sanè mihi quàm lenissimæ videntur, & ioci tantum gratia dicuntur. Iocì ne tantum gratia (inquit ille) me & Antonium heri disputasse credis? Imò ne erres, scitò me ex animò
m locut

locutum esse: quippe cum mihi certissimum sit, in errore fuisse Ciceronem, quod idem etiam Antonio videri existimo. Mittamus hac, (inquit Marcus) & nobis locum ad reliquam disputationem dispiciamus. An ille placet locus, qui in medijs hortis est? is enim & maxime opacus est, & frigidus. Sanè, inquit Octavianus: etenim est in eo loco sedes huic nostro non inopportuna sermoni. Cum placuisset idem ceteris, in medios hortos venit, & ibi magna cum audiendi expectatione confiditur. Tum Octavianus, Non hercle, inquit, ego possum idem in hac disputationis mea parte verè dicere, quod paulò ante de sua Cardanus dicebat: certum scilicet esse mihi, atq; exploratum, à Cicerone erratum fuisse. Mihi enim hoc in quinto Paradoxo multa verè, atq; præclare dicere Cicero videtur. Quòd nisi cum autoritas, atq; amicitia vestra, tum Marci facilitas mihi recusandi libertatem eripuisset, omnino re diligentius perpensa, atq; cogitata, provinciam hanc dicendi repudiaffem. Quid enim agam in hac causa? negem ne sapientes esse liberos? At quis hoc præter vos ferre posset? Negem stultos esse seruos? neq; hac fortasse quisquam paulò doctior tolerare posset. Sed postquàm ita accidit, ut in partienda disputatione mihi id eveniret, quod ad refellendum omnium esset difficillimum, petam à vobis, ut nisi expectationi vestra plenè satisfecero, mihi ignoscatis. Primum igitur

igitur ostendere tentabo, non omnino cum Socratis doctrina, neq; cum veritate Paradoxon hoc convenire: deinde Ciceronis argumenta refellere conabor. Constat autem nullam aliam admirabilitatem quintum hoc caput habere, neq; alia de causa Paradoxon appellatum, nisi quia Servitutis & Libertatis nomina à vulgari atq; propria significatione ad animum transfert. Nam si verborum proprietatē sequi voluerimus, quam omnes & Latini & Greci scriptores sequuntur, præter unicam Stoicorum sectam, Servus ille propriè dicitur, qui in alterius omnino potestate est, cuius vis, & fortuna cōditio infima est, qui sui iuris non est, qui libertatem perdidit: atq; hac in significatione falsum est hoc Paradoxon. Non enim omnes improbi, qui stulti à Stoicis nuncupantur, corpore servi sunt: et præterea multi qui sapientes habiti sunt, servitutem servierunt, ut Diogenes Cynicus, Aesopus fabulator, epictetus Stoicus, multiq; præterea alij, de quibus in Epistola quadam ita Seneca: Nescis qua ætate Hecuba servire cœpit? qua Cræsus? qua Darij mater? qua Plato? qua Diogenes? Liber autem is propriè dicitur, cuius corpus nemini mancipatum est, sed sui iuris atq; potestatis est, & qui nemini est addictus in servitutem. Atque hoc sanè modo pleriq; improbi liberi sunt, ut Dionysius Tyrannus, Phalaris, Archelaus, cæteri q; innumerabiles: qui cum essent improbissimi,

m 2 tamen

tamen regio dominatu ciuitates oppreſſerant, & ſibi in ſeruitutem addixerant. Hoc eſt quod in M. Antonium ait Cicero, Nationes alias ſeruitutē pati poſſe, populi Romani propriam eſſe libertatem. Quare non ſatis mirari queo, quid in mentem Stoicis venerit, & relicta communi omnium loquendi conſuetudine, ſibi nouum quendam locutionis modum conſingerent. An non ſatis erat, Sapientes homines ſolos diuinos, ſolos bonos, ſolos beatos, ſolos immortalitate dignos, ſolos Deo ſimiles appellare: niſi eoſdem etiam ſolos diuites, ſolos ciues, ſolos liberos, ſolos regum reges eſſe dicerēt? Quid enim ineptius eſt, quā cum in vna ciuitate centum fortaſſe hominum millia, atq; amplius ſint, quorum nemo prorſus ſapiens ſit, (quis enim eam, quam Stoici volunt, ſapientiam adipiſci poteſt?) nullum eorum eſſe diuitem, nullum ciuem, nullum deniq; liberum: ſed omnes mendicos, exules, atq; ſeruos? Quis eſt, qui riſum continere poſſit, cum hac audiat? Si Numa Pompilius, (exempli gratia) aut Lycurgus, in leuem aliquem errorem inciderit, quoniā peccata ſunt equalia, non amplius eſt Rex, non ciuis, non liber: ſed ſtatim regno ſpoliatur, exulat, ſeruus efficitur. An non hac à communi ſenſu prorſus abhorrent? an non penitus hac in ſanorum oratio videtur? equidem hac nunquam apud Ariſtotelem, nunquam apud Platonem Philoſophorum principes, nunquam apud ipſum Ciceronem, praterq

præterquam hoc in loco, aut ubi Stoicorum portenta recitat, observaui. Nam apud hos autores ubicunque servorum, atq; liberorum mentio fit, de ijs intelligitur, qui corpore serviunt, & qui sua sunt potestatis, quos aliqui volunt ita natura generari: aliqui verò, quod mihi certè verius esse videtur, iure gentium servos esse factos. Nam Aristoteles, Politicorum primo, multis verbis probare contendit, esse quosdam à natura liberos generatos, quosdam servos, quibus & utilis sit, & iusta servitus. Duobus enim (inquit) modis Servire dicitur, et Servus. Est enim quidam servus, quem leges faciunt. Lex enim convèctum est quoddam, quo bello capta victorum esse dicuntur. Sed aliqui servitutem hanc iniustam esse existimant: nam isto pacto fiet, ut nobilissimus quisq;, & clarissimus sit servus. Et ex servis, si accadat ut captus vendatur, est etiam servus, quem natura procreavit. Itaq; vult Aristoteles eam solam servitutem esse firmam, & stabilem, quæ naturalis sit: eam verò, quæ iure quodam civili, atq; legibus fit, infirmam esse, quoniam est contra naturam. Quin etiam quorundam sententiam recitat, qui virtute et vitio libertatem & servitutem distinguunt: ut videatur hæc sententia nonnullorum etiam antè Stoicos fuisse, qui dicerent, Virtute præditos esse liberos, vitiosos autem servos. Volebant enim, ut ex homine homo, et ex bellua bellua nascitur: sic ex bonis

m 3 nasci

nasci bonos. Atqui hoc (inquit) natura vult, & conatur efficere, sed tamē saepe non potest. Ergo hoc quidem apparet, dissensionem hāc quadā ratione nixam esse, aliosq; esse natura servos, alios liberos. Et paulò post ostendit, neq; dominum, neq; servum, neq; liberum quenkum ex scientia nominari, sed quia natura tales sint. Ex his igitur perspicuum est, longè diuersam Aristotelis à Stoicorum opinione fuisse sententiam: quippe qui non virtute, & vitio, neq; ex scientia, sed natura potius servos à liberis distingui velit. Ac mihi quidem licet à natura nequaquam servos generari placeat, tamen ea sententia verissima videtur, quòd non ex sapiētia servi aut liberi debeant homines appellari. Cur enim ille servus dici debet, qui in nobilissima atq; amplissima familia natus, non tamen adhuc sapientiam adeptus sit? Aut cur liber ille sit, qui Domino suo paulò sapientior habetur? An non hac ratio non tantum domos & familias, sed etiam ciuitates & regna perturbaret? Nam cum quis servus dominum suum in aliquo esse vitio videret in quo ipse nō esset, statim se liberum esse clamaret, dominum verò servum: atq; ita iam infinita bella servilia concitarentur. Neq; apud Platonem unquam tale dicendi genus reperi, ut sapientes solos cives, solos reges, solos liberos appellaret. Quare nequaquam verè dicere Cicero potest, hoc Paradoxon esse Socraticum, cum potius Socrates,

crates, ut paulò pòst aperte declarabo, mortales vni-
 versos tam sapientes, quàm insipientes, Deorum esse
 possessionem velit, atq; Deorum servituti addictos, ut
 hac ratione nemo prorsus liber dici possit: quin potius,
 si quis se in libertatem vendicare uoluerit, et Deo non
 parere, statim improbißimus efficitur. Illud quidem
 verum est, quòd improborum hominum mores Socra-
 tes aliquando serviles appellat: sicuti contrà, bonorum
 hominum liberales. Sed hoc quadam similitudine fie-
 ri perspicuum est: quoniam servi, fortasse quia nò tam
 diligenter educantur ut ingenui, plerunq; ratione ca-
 rent, atq; improbi sunt. Atq; hoc est quod Homerus
 dixit, Iovem optimum Maximum eis hominibus, quos
 servos effecit, dimidium mentis abstulisse. quemad-
 modum Plato de legibus sexto scribit. Ingenui verò
 homines longè commodius bonis artibus, & virtuti-
 bus, quàm servi, possunt incumbere. Atq; hoc est quod
 pleriq; dicunt, Nobilitatis propriam esse virtutem. Ita
 Socrates in Alcibiade primo, Vitiositatem rem servi-
 lem esse ait, virtutem autem virum ingenuum maxi-
 mè decere. Quo ex loco fortasse Cicero suspicatus est,
 Paradoxon hoc esse Socraticum, quòd omnes stulti ser-
 vi sint, sapientes verò soli liberi. Quod (ut dixi) nus-
 quam, quod sciam, aut meminerim, apud Platonem
 reperitur. Nam quoties de servis, atq; de servitute Pla-
 to verba facit, semper eos, qui in Dominorū potestate
 sunt;

sunt, intelligit: nisi fortè per similitudinem aliquam loquatur, ut sexto de Legibus, Nos eadem servitute legibus adstrictos esse debere dicit, qua Deis immortalibus sumus. Et decimo de legibus ait, Homines in Deorum atq; Daemonum esse potestate. Sed profectò natura liberos omnes homines procreavit, quemadmodum Vlpianus noster affirmat: Iure enim naturali (inquit) omnes homines ab initio liberi nascebantur. Servitutem autem volunt Iurisconsulti iuri naturali contrariam esse. Vnde etiam Libertatem Iustinianus Imperator ita definit, ut dicat esse naturalem facultatē eius quod cuiq; facere libet, nisi siquid vi, aut iure prohibetur. Servitutem autem esse constitutionem iuris gentium, qua quis dominio alieno contra naturam subijcitur. Quod idem affirmat Pomponius iureconsultus, digestis de verborum significatione, Et Florentinus digestis de statu hominis. Servos autem ex eo appellatos quòd imperatores captivos vendere, ac per hoc servare, nec occidere solerēt, qui etiam Mancipia dicti sunt, eo quòd ab hostibus manu caperentur. Ex quo perspicuum est, servitutem eo tempore inuentam esse, cum inter se homines bellare, atq; alius alium sibi subijcere cœperunt: cum antea omnes naturali libertate fruerentur. Hac igitur ratione, omnes tam stulti, quam sapientes, liberi sunt, qui per servitutem nulli mancipati sunt. Contrà verò siue sapiēs, siue stultus

stultus fuerit, cum ita in alterius est potestate, ut ei
 parere necesse sit, servus est. Sed hac facile concedet
 Cicero, quoniam non de corporis, sed de animi servitu-
 te atq; libertate loquitur. Esto igitur, ne de verbis
 inter nos contentio sit: possem enim in hoc immorari,
 & pluribus exemplis ostendere, Servitutem & Li-
 bertatem propriè de corpore dici, ut Cicero, Qui à ve-
 stro corpore ingum acerbissimum repulit servitutis, et
 alibi: Populus Rom. pro turpi stupro datus in servitu-
 tem. pro Domo sua: Civitas servitute oppressa. de Offi-
 cijs: Mors servituti anteponenda. in Antonium: Ser-
 vitus est postremum malorum omnium, non modò bello,
 sed morte etiam repellendum. Verùm à Socrate Ma-
 gistro didici, nō oportere de nominibus esse sollicitum.
 Nā in eo Dialogo qui Politicus inscribitur, ita inquit:
 Si verborum curiositatem vitaveris, evades in sene-
 ctute sapientior. Quare verborum proprietatem, qua
 tota pro nobis contra Ciceronem est, relinquamus, &
 rem ipsam potius videamus. Dico igitur primò, natu-
 raliter omnes homines tã corpore, quàm animo liberos
 esse, neq; ullum omnino servum à natura procreatum.
 Atq; hac ratione, falsa erit omnino Ciceronis senten-
 tia, quòd soli sapientes sint liberi: Satis enim constat
 inter omnes qui rectè sentiunt, liberas omnium esse vo-
 luntates, ut vel virtutes amplecti, vel vitia sequi si
 voluerint, suo arbitrio possint: ut etiam qui improbus
 m s est,

est, eam habeat libertatem, ut relictâ mala viuendâ consuetudine, possit ad honestatem animum applicare, quod in categorijs Aristoteles his verbis præclare docet: Ex bono etiam improbus, & vicissim ex malo probus effici potest. Præuius enim si ad meliorem usum, rationemq; ex mala deducatur, iam habeat ad virtutem progressionis aliquantum: cum autem semel vel parum in virtute processerit, profectio aut perfectam sapientiam mutatione morum consequetur, aut certe magnam in virtute faciet progressionem: semper enim aptiores animos habet ad virtutem, quamuis parum initio in ea processerit: ut verisimile sit, eum maiorem progressum esse facturum. Quod si sit sempiternam, tandem certe aliquando nisi tempus impediât, perfectam sapientiam consequetur. Quare contra Cicero- nem ita concludi potest: si improbi potestatem eam in se habent, ut abiecta animi prauitate, virtutem, atq; honestatem sequantur, nequaquam serui sunt dicendi: si enim eorum animus seruus esset, nullo modo libertatem eam haberet, ut viuendi consuetudinem immutaret. Sed quamplurimos legimus, cum longo tempore vitij omnibus sese dedidissent, postea viros optimos esse factos. Sic C. Valerius Flaccus, cum luxu perditam adolescentiam egiisset, postea quantum prius luxurie fuerat exemplum, tantum modestiæ, & sanctitatis specimen euasit. Sic Q. Fabius Allobrogicus,

CHINA

tuius adoleſcētia nihil infamius, ſenectute verò, nihil
 ornatiuſ, aut honeſtius. Quid de Themistocle dicam?
 quē propter ingentia vitia pater abdicauit, cuius ma-
 ter ob immenſam filij turpitudinem ſuſpendio vitam
 finiuit: ſed quis eo poſtea virtute, & ſapientia clarior
 extitit? Nihil de Polemonis adoleſcentia dicam, qui
 non tantum flagitiſis ac turpiſſimis voluptatibus, ſed
 etiam ipſa infamia gaudere videbatur: verum poſtea
 grauiſſima Xenocratis oratione commotus, ex infami
 Ganeone maximus & ſapientiſſimus Philoſophus
 euasit. Sed tempus mehercle deficeret, ſi omnes, quo-
 rum mihi exempla ſuccurrūt, commemorare vellem,
 qui ex improbiſſimis & peſſimis, ſapientiſſimi atque
 optimi facti ſunt. Quae res omnino declarat, eos libe-
 ram habuiſſe voluntatem, vt eam à vitijs ad honeſta-
 tem inclinarent. Quin etiam contra, uir probus & ho-
 neſtus, quemadmodum in Protagora Socrates ait, im-
 pius & ſceleratus fieri poteſt: quod infinitis exemplis
 facile poteſt intelligi. Quot enim in literarum monu-
 mentiſ reperiuntur, qui cum honeſtiſſimè longo tem-
 pore vixiſſent, poſtea flagitijs omnibus dediti, turpiſ-
 ſimè vitam egerunt. Quorum exempla, ne videar hi-
 ſtoriam contexere, non diſputare, pratermittam. Pa-
 tet igitur, liberum eſſe noſtra voluntatiſ (vt Theologi
 noſtri vocant) arbitrium: quod etiam Cicero multis in
 locis oſtendit: ſed in eo precipuè libello, quem de ſata
 contra

contra Stoicos conscripsit: in quo reprehendit eos, quod
 mentem hominis voluntate libera spoliata necessi-
 tate fati denunciant: probatq; esse debere motum ani-
 mi voluntarium. Nam quod Theologi nostri Liberum
 arbitrium, Cicero Voluntatem liberam, & Motum
 animi voluntarium appellare solet. quod in omnibus
 hominibus esse tam servis, quam liberis: tam foeminis,
 quam maribus: tam improbis, quam probis, Christiana-
 nae nobis institutiones persuadent. Neq; enim opus est,
 ut hoc loco recenseam ex scripturis sacris sanctissimo-
 rum hominum auctoritates, quibus voluntatem homi-
 num omnium esse liberam comproberur. Nam neque
 ego id commodè præstare possem: quippe qui per aeta-
 tem nondum satis illi studio nauare operam potui: nec
 si possem, opportunum hoc tempore putarem esse. Satis
 enim mihi videtur ad institutam disputationem, id
 vos admonuisse, quod sapientissimi homines sentiunt,
 & nobis credere necesse est: siquidem Christiani esse
 volumus, neq; hæresis (ut vocant) nomine condemna-
 ri. Liberos esse animos nostros, & suo arbitratu, vel
 honestatem, vel vitia complecti posse. Quæ cum ita
 sint, iacet omnino Ciceronis sententia, Nisi sapientem
 liberum esse neminẽ. Nam hac ratione mortales uni-
 uersi liberi sunt, quatenus motus animi voluntarios,
 & liberas voluntates habent. Reponant enim hæc
 omnino inter se, cum de animo solo loquamur, Seros
 esse,

esse, et Liberam habere voluntatem. Quare nullo modo fieri potest, quod ad hanc rationem attinet, ut improbi serui sint. Verum quia negare non possumus, quin à sanctissimis viris, & nostra religionis antistitibus dictum sit, Sceleratos homines peccatorum suorum esse seruos: Nam etiam ipse nostra salutis autor & parens Christus, diuinam eam sententiam, qua in Ioannis Euangelio legitur, sua voce protulit, Quicumq; (inquit) peccatum committit, is peccati seruus est, quod eleganter sanè Claudianus his versibus explicuit:

Si metuis, si praua cupis, si ducis ira,
 Seruitij pati iugum, tolerabis iniquas
 Inferius leges. tunc omnia iura tenebis,
 Si poteris Rex esse tui.

Videamus quid de hac animi seruitute sentiendum sit: nam illud, quod prius diximus, immotum omnino, atq; inconcussum manere oportet; Animum omnium natura liberum esse. Neq; enim aliquid per se deliberationis inire, nihil statuere, nihil consultare posset. Verum quamuis hoc ita sit: tamen omnes, siue stulti, siue sapientes sint, sua sponte se in seruitutem tradunt: non alia sanè de causa, nisi ut siquo modo fieri potest, feliciter, ac beatè viuant. Natura enim omnibus beatitudinis cupiditatem ingenerauit: quam ut aliquando assequantur, nullam conditionem recusant durissima seruitutis. Sed in hoc à stultis intelligentes differunt: quòd

quòd intelligentes rectam felicitatis viam ingressi, virtuti atq; honestati servire incipiunt : vel (ut melius dicam) per virtutem atque honestatem Dei immortalis serui efficiuntur : atq; isti sunt, qui sapientes appellantur. Stulti verò, quia summū in corpore, atq; in voluptatibus, bonum esse putant, improbiſſimis dominis dedecori, atq; turpitudini se in seruitutem tradere non dubitant. Atque hac sanè ratione mortales omnes iure optimo serui dici possunt. Sed boni viri, atq; sapientes, Dei immortalis serui sunt : improbi autem, atq; stulti, peccatorum suorum imperio, ac potestati, tanquam vilia atque abiecta mancipia, subditi sunt. Quòd autem sapientes Dei serui dicantur, plurimis exemplis declarari potest : sed adeo manifestum est, ut ferè probatione non egeat. Illud tamen silentio præterire non possum, quod ad Dionis propinquos, atq; amicos, in epistola quadam Plato scripsit : Seruitus (inquit) & libertas si modum excedat, utraq; mala est : si modum obseruet, utraq; bona. Moderata quidem seruitus est, quæ Deo exhibetur : immoderata verò, quæ hominibus. Hac de causa Socrates aiebat, Magis Deo, quàm ceteris omnibus parendum esse. Nam in Apologia sua his verbis vitur : Ego quidem vos Athenienses veneror, ac diligo : sed mihi certum est, magis Deo, quàm vobis obedire. Quin etiam idem Socrates in Phædone, Rectissimè (inquit) hoc mihi dicam

Num videtur, Quòd Dei nostri curam agant : & quòd homines una quadam Deorum possessio sunt. Et paulò post, hoc siquid aliud (inquit) affirmando ego contenderem, morientes nos ad Deos, tanquam ad optimos Dominos accedere. Huc accedit, quòd non tantum Dei, sed etiam iustitia & legum viri boni servi dicuntur : atque ideo pro Cluentio inquit Cicero, Legum ideo omnes servi sumus, ut liberi esse possimus. Atq; etiam in commune consuetudine, cum aliquem maxime religiosum, & optimum atq; sanctissimum hominem significare volumus, eum Dei servum appellamus. Quamobrem & sapientes, & improbi servi sunt : sed in eorum dominis maxima differentia est. Nam sapientum Dominus, ipse Deus omnium bonorū autor & largitor est, qui servos omnes suos aeterna beatitudine donare solet : improborum autem Dominus, ipsum est peccatum, miseriarum omnium, atq; calamitatum pelagus, quod servos suos in sempiternas ærumnas, & perpetuos cruciatus precipitat. Quamvis igitur omnes tam animo quàm corpore, natura liberi sint : tamen quia hominis natura priusquam finem suum sortiatur, quæ felicitas est, quodammodo manca atq; imperfecta est : ideo necessitas cogit, ut se omnes in servitutē ei dedant, à quo se beatam vitam adepturos sperant. Plerique autem depravato animi iudicio, quia beatos se fore existimant, si libidines suas omnes

explere

explere potuerint, peccatorum omnium nequissimi serui efficiuntur. At verò nonnulli Delphico illi oraculo parentes, quo iubetur unusquisque se ipsum noscere, diuinam originem suam intuentur: atque ita praeclare intelligentes, non aliunde se posse felicitatem assequi, quam ab immortali Deo, rerum omnium parvè optimo, suas omnes cogitationes, suum studium, suas curas, mentem denique omnem ei quasi mancipio tradunt: atque hoc modo Dei immortalis optimi serui efficiuntur. Sed hæc omnino servitus, qua viri boni Deo mancipati sunt, sola vera libertas appellari potest. Cur enim ea, qua manifestissima sunt, et rationi maxime consentanea negemus? Vera (inquam) et sola libertas est, Deo fidelissime servire, atque eius præcepta diligentissime custodire. Non enim vereor, ne in propria causa prævaricator esse videar: cum præsertim alijs rationibus ostendere possim, falsum hoc esse Paradoxon. Quamvis enim concedam, nullam aliam esse malorum fugam, quemadmodum in Phedone Socrates docet, nullam rationem qua possimus à calamitatibus liberari, nullam viam qua nostros animos in libertatem vindicare possimus, nisi pro viribus nostris enitamur Deo quam simillimos fieri: non tamen ideo Ciceroni concedam, solos sapientes esse liberos: aut solos stultos servos. Tamen si facile illud etiam concesserim, omnem animi fractam atque obiectam obedientiam, qua quis dedec

dedecori atq; turpitudini mancipatur, pessimam esse
servitutem. Quid ergo? An non soli sapientes sunt li-
beri? soli stulti servi? Minimè verò, si hoc absolute in-
telligas. Naturaliter enim omnes (ut diximus) liberi
sunt. Sua verò sponte se etiam omnes in servitutem
dedant. Itaq; quodammodo sine discrimine omnes li-
beri sunt, quodammodo servi. Verum quoniam dixi-
mus, verissimam esse libertatem. Deo quàm fidelissi-
mò servire: videamus, an hoc illius tantum sapientis
sit, quem Stoici confingunt, qui nullus omnino esse po-
test. Volunt enim illum tandem sapientem appellari,
qui nulla penitus animi perturbatione concuti possit,
(nam omnem animi commotionem, ut doctè sanè Car-
danius heri contrà disputavit, insaniam appellant) qui
nunquam ulla re doleat, nunquam letetur, nihil omni-
no speret, nihil extimescat. Hic est sapiens Stoicorum,
qui nihil à stipite, atq; trunco, mihi sanè differre vi-
detur. Sed nullus est omnino mortalium, qui vel possit,
vel debeat his animi motionibus penitus carere. Pro-
dest enim aliqua in re dolere, prodest sperare, prodest
extimescere. Vnde nostris legibus, idest Christianis,
optimè institutum est, ut quoniam nemo perfectè sa-
piens esse potest, sed ut omnes in re aliqua peccet, atq;
in errorem incidat necesse est, quotannis publico quasi
dolore quodam, et tristitia declaremus, peccatorum no-
strorum nos poenitere: credimusq; dolorem illum, atq;
n illam

illam tristitiā nos à peccato liberare. Quin etiā vere
 sapientiæ principium, non in nihil pertimescendo, sed
 potius in Dei timore collocamus. Tātum autem abest,
 ut nihil sperandum dicamus, ut etiam firmam spem,
 vnam ē summis virtutibus esse statuamus. Lati-
 tiam verò non tantum non fugiendam censemus, sed
 etiam ipse nostra salutis autor Christus, nobis præci-
 pit, ut letemur, & exultemus quoties intelligimus
 laborum nostrorum quasi mercedem in cælo nobis
 esse repositam. Non tantum igitur nullus est sapiens,
 qualem Cicero cum Stoicis fingit, sed nec esse debet.
 Nam istud Nihil moueri, non sine magna mercede
 contingit immanitatis in animo, stuporis in corpore.
 Quare si nullus sit eiusmodi sapiēs, nullus erit omnino
 liber. Sed omnes tanquam in ergastulo seruiturū cō-
 stricti vitam agent. Quod autem nemo talis sapiens
 reperiatur etiam ipse vidit Cicero: ut maxime mihi
 mirum videatur, quod cum se non esse sapientem in-
 telligeret, tamen eam sententiam secutus sit, ut qui-
 cunq; non esset sapiens reum & stultum & seruum
 nequissimum existimaret: nam libro de Diuinatione
 secundo eius hæc sunt verba: Nam si quod rarò fit, id
 portentum putandum est, sapientem esse portentū esse
 sæpius enim mulam peperisse arbitror, quam sapiētem
 fuisse. Quin etiam de Officijs tertio, perfectum id offi-
 cium, quod omnes virtutis numeros habet, in sapiētem
 solū

solum ait posse cadere : pauloq; post ostendit , neminem esse eorum , qui sapientes videntur , qui verè sapiens dici possit , his quidem verbis : Nec verò cum duo Decij , aut duo Scipiones fortes viri commemorantur , aut cum Fabricius , aut Aristides iustus nominatur , aut ab illis fortitudinis , aut ab his iustitiæ , tanquam à sapiente petitur exemplum . Nemo enim horum sic sapiens , ut sapientem intelligi hic volumus : nec ij , qui sapientes habiti sunt , & nominati M. Cato , et C. Laelius sapientes fuerunt , nec illi quidem septem : sed ex mediorem officiorum frequentia similitudinem quandam gerebant , speciemq; sapientum . Hoc idem etiam Socrates attestatur in Apologia sua : Deus (inquit) solus est sapiens : humana verò sapientia parvi cuiusdam , vel parius nullius pretij est . In Hippia verò minore Socrates idem inquit : Hominum sapientissimum , si cum Deo conferatur , tanquam simiam quandam esse . Præterea in extrema Phædri parte , Magnum quiddam , inquit , mihi certè videtur , ò Phædre , sapientem appellari , nomenq; hoc Deo soli conuenire : ipsum autem hominem , vel sapientiæ amatorem , vel aliquid eiusmodi potius conuenit appellare . Satis igitur constat , nullum penitus hominem rectè sapientem appellari posse . Quod etiam vulgari prouerbio iactari solet , Neminem esse mortaliū , qui omnibus horis sapiat . Quod etiam septimo libro Plinius usurpat . Nam quis

n 2 homo

homo reperiri potest, qui ita liber sit, ut secundo sermonum libro, Stoicos secutus, Horatius depingit his versibus:

Quis nam igitur liber? sapiens, sibi qui imperiosus,
Quæ neq; pauperies, neq; mors, neq; vincula terrêt,
Responsare cupidinibus, contemnere honores,
Fortis, & in se ipso totus teres, atq; rotundus,
Externi nequid valeat per leue morari.

In quem manca ruit semper fortuna. aut qualem in epistola quadã his verbis Seneca describit: Sapiens ad omnem incursum inuictus, & interritus est: non si paupertas, non si luctus, non si ignominia, non si dolor impetum faciat, pedem refert, interritus contra illa ibit, & inter illa sapiens plenus est gaudio, hilaris, & placidus, & inconcussus cum Dijs ex pari vivit. Nemo igitur talis reperitur: sed nobiscum præcharè agitur, si à peccatis illis grauioribus abstinere poterimus, nedum speremus ab omni nos crimine liberari posse: rectè enim dixit Horatius:

Nam vitijs sine nemo nascitur: optimus ille,
Qui minimis vrgetur. Et secundo libro Propertius:
Unicuiq; dedit vitium natura creato. Et Catullus:
Suus cuique attributus est error. Quod etiam in Alcibiade primo Socrates ostendit, cum apertissimis rationibus probat, nullum esse hominem qui curatione non indigeat. Quamobrè ex his omnibus id conficitur;
Nullum

Nullum esse mortaliū, qui verè sapiens dici possit.
 Quod si vera est hæc Ciceronis & Stoicorum sen-
 tentia, Nisi sapientem liberum esse neminem: nullus
 erit ex omnibus, qui liber vocari possit: sed servorum,
 & stultorum erunt omnia plena. Atq; ita fiet, ut ani-
 mal hoc providum, sagax, multiplex, acutum, memor,
 plenum rationis & consilij, præclara quadam condi-
 tione generatū, quod à Deo solū ex tot animantium
 generibus, atq; naturis, particeps rationis & cogita-
 tionis, cum cætera sint omnia expertia, formatum est:
 nihil aliud sit, ex hæc Ciceronis & Stoicorum senten-
 tia, quàm vile quoddam, & stultum, & abiectum
 mancipium. Quod si hoc prorsus absurdum est, nequa-
 quam vera potest hæc esse sententia. Sed certè quicunq;
 se honestati, atq; virtuti tradunt, quamvis sapientes
 non sint, nihilo tamen minus liberi dicuntur: et quam-
 vis in aliquem errorem aliquando labantur, non tamē
 statim libertatem amittunt, aut dementes fiunt. Quod
 si diligenter hoc admirabile Stoicorum effatum con-
 siderare voluerimus, certè aut indignari, aut ridere
 necesse nobis erit. Quid enim hoc quæso est? Nemo nisi
 sapiens liber est. Quid tum postea? Omnes stulti servi
 sunt. Audio: sed quis est sapiens? Qui omnibus virtu-
 tibus instructus est, qui omni prorsus vitio caret, qui
 nunquam animo commouetur. Rectè sanè, nam talem
 esse Deum censemus; aut quicunq; Deo quam simili-

mus est. Sed est ne aliquis ex mortalibus eiusmodi? Nemo sanè. Cum ergo nemo sapiens sit, ne liber quidem quisquam erit? Esto. Quid ergo? qui sapiens non est, quo eum nomine appellabis? Sultum, inquit. Et qui liber non est? Seruum. Sed nullus homo sapiens: ergo omnes stulti, atq; serui. At verò in superiori Paradoxo concluderat, Omnes stultos insanire. Quo fit, ut tandem concludendum sit, Mortales omnes & stultos, & seruos, & insanos esse. Quo quid ineptius concludi potest? Nos igitur, qui nequaquam Stoici volumus esse, quamuis neminem esse sapientem statuamus: non tamen ideo concedimus, omnes esse stultos. Nam inter veram sapientiam, & stultitiam, multos esse gradus intelligimus: ut ille stultus dicatur, qui nihil cum ratione, nihil cum virtute agit: sed libidini tantum, atq; appetitui pareat. Qui verò videt quidem quid ratio postulet, quid virtus sit, neq; tamen pro virili nititur honestè se gerere, sed interdum rationem, interdum appetitum sequitur, is nequaquam penitus stultus est, sed tamen nondum bonus dicitur. At qui quantum facultas sua fert, honestati dat operam, & quicquid agit, quicquid cogitat, id ad unum rectè viuendi finem refert, quamuis in aliquos errores vel per imprudentiam, vel propter humanam imbecillitatem prolabatur: nihilo tamen minus vir bonus, & quodammodo sapiens appellatur. At verò Stoici cum primum

in err

In errorem aliquem homo vel leuissimum incidit, eum
 subito stultum, seruum, insanum proclamant: quoniam
 nullum inter peccata discrimen statuunt: ut tam im-
 probus sit, & stultus, & insanus, qui per iniuriam
 seruum suum leuiter percusserit, quam qui parentem
 suum nefarie strangularit. Hac cum intelligerem Stoi-
 corum dogmata inepta esse atq; ridicula, non dubitavi
 contra Ciceronem sententiam meam, que cum Socra-
 te, & cum veritate conuenit, coram vobis proferre.
 Reliquum est, ut ipsius Ciceronis argumenta diluamus:
 que tamen pleraq; potius cum nostra sententia conue-
 niant, ut intelligetis, quam Stoicorum dogma confir-
 ment: nisi forte quis vestrum aliquid ad hac amplius
 requirit. Nihil sane, inquit Marcus: nam ita dilu-
 tide, atq; aperte disseruisti: ut non dubitandum sit,
 quin pessime cum Stoicis Cicero senserit. Itaq; facilli-
 mam tibi video ad eius argumenta destruenda viam
 esse premunitam. Perge igitur, ut coepisti, & insti-
 tutam disputationem tuam perfice: nam si Constanti-
 nus etiam (ut spero) recte se gesserit, cui Paradoxon
 ultimum euertendum obtigit, omnino magna res a
 nobis erit acta, quam nullus unquam tentare ausus
 est. Enitar (inquit Constantinus) pro viribus, ne vo-
 bis inferior in hac parte videar. Quamuis enim neque
 doctrina, neq; eloquentia cum vlllo vestrum compa-
 randus sim: efficiam tamen profecto, ut omnes intel-

ligant, non rectè à Cicerone probatum esse, Solum sapientem esse diuitem. Sed prius Octavianum pensum suum absoluentem audiamus. Tum ille : Primum est hoc. (inquit) Ciceronis argumentum : Non est imperator ille laudandus, neque hoc nomine dignus, neque cuiquam imperare libero potest, qui non potest cupiditatibus suis imperare. Primò si tibi hoc concedam Cicero, nequaquã tamen id quod vis efficies. Licet enim ille non rectè Imperator appellari possit, non tamen ideo rectè sequitur, ut seruus sit, aut stultus. Et quamuis hoc etiam concedatur, nequaquam tamen erit conclusum, solum sapientem esse liberum. Verùm si communem loquendi sermonem sequi volumus, ille verè dicitur Imperator, qui belli gerendi bonus est administrator, & cuius officium est, summæ Reip. consulere, & pro salute patriæ, vel pro imperij amplitudine bellare. In quo si scientia rei militaris, si bellica virtus, si autoritas, si felicitas insit, rectissimè summus Imperator appellatur, qualem Pompeium pro lege Manilia fuisse probat Cicero. Nec in eo queritur, ut eo modo, quo Stoici volunt, sapiens sit, ad Imperatoris nomen obtinendum. Licet enim aliquando irascatur, & alicui se voluptati dedat, tamen si rectè exercitui præest, & adeo callidus & peritus sit, ut ab hostibus non facile circumueniri possit, Imperatoris summi nomen obtinet. Nisi fortè Annibalem, quem toties summum Imperat

Imperatorem & à Cicerone, & ab alijs pleriq; scriptoribus appellatum legimus, nos quia crudelis, atque impius erat, non Imperatorem fuisse, sed inertissimum seruum existimare volumus. Aut Cæsarem, qui virtute bellica mortales vntuersos antecelluit, quia cupiditates suas refranare fortasse nesciebat, aut nolebat, indignum Imperatoris nomine censeamus. Quis igitur erit Imperator? certè neq; Themistocles, neq; Cimon, neq; Miltiades, neq; Scipiones; neque Pompeius: quoniam nullus horum sapiens fuit, sed aliquis fortè Græculus summa loquacitate præditus ex Stoicorum schola delectus, qui longo otio penè marcidus sit, & qui nūquam gladium vagina vacuum viderit, si Dÿs placet, summus erit Imperator. Itaq; quoties de bello deliberandum est, non in cōsiliū C. Marius admitteatur, non L. Sylla, quoniam isti sapientes non fuerunt: sed excitabitur aliquis ex diuturna garrulitate sua Barbatius, qui (ut ait Persius) exporrecto trutinetur verba labello: atq; hic rectè summæ Reipub. præficietur, quoniam scilicet optimus est Imperator: didicit enim famem & sitim tolerare, quia nihil erat, quod ederet: didicit voluptates & diuitias contemnere, quoniam summa paupertate premebatur: didicit iracundiam cohibere, quoniam omnibus ei blandiendum, atque adlaudum fuit, ut ventri satisfaceret. Hæc summi sunt Imperatoris officia. Sed extra

n s iocum,

*iocum, certè mihi videtur non rectè fecisse Cicero, qui
 spoliavit eos Imperatorum nomine, quicunq; non omni
 animi commotione carent: non enim hoc loco disputa-
 bo. Peripateticis, atq; Academicis ita visum esse, ut
 animi perturbationes utiliter à natura datas existi-
 marent, & iracundiam fortitudinis cotem esse dice-
 rent. Illud dicam ineptè penitus concludi, quòd solus
 sapiens sit Imperator: nisi fortè nova aliqua nomina
 fingenda nobis sunt, quibus illos appellemus, qui belli-
 cis rebus præficiuntur. Hos enim passim apud scripto-
 res & antiquos, & recentiores, Imperatores appella-
 ri video: cum neminem tamen unquam ex tot sum-
 mis Imperatoribus, qui post hominum memoriam flo-
 ruerunt, sapientem eo modo, quo Stoici volunt, fuisse
 compertum sit. Itaq; cõcludendum est, laudari posse
 eum Imperatorem, & eo nomine dignum censerì, qui
 rei militaris scientiam habeat, qui bellica virtute ce-
 teris antecellat, qui magna sit autoritate præditus, cui
 prosperè res illa, quas gerit, plerunq; succedunt, etiam
 si non omnibus cupiditatibus suis imperet. non enim
 ideo Pompeius, cum in Asia bellaret, summi Impera-
 toris nomen amisit, quia quedam nimis cupide atque
 insolenter ageret, & invidia quadam inductus de Lu-
 culli fama, qui antè illum in ea provincia nomen Im-
 peratoris summa cum laude ac celebritate tenuerat,
 assidue detraheret. Quid Alexander ille Macedo?
 quantus*

quantus Imperator ab omnibus semper iudicatus fuit? ut post hominū memoriam nullus unquam tam brevi tempore tantam gloriam in bello sit adeptus, & tamen pluribus viris Imperatorias eas laudes inquinavit. Quid ergo? dicet aliquis, an non præstantior esset Imperator, si summam esset adeptus sapientiam? Quis de hac re dubitare potest? imò potius omnes eum, si quis eiusmodi reperiretur, non tanquam aliquem natum, sed tanquam è coelo delapsum Deum intuerentur. Sed quis ille fuit unquam, aut esse potuit, qui cum summa bellica laude, perfectam etiam sapientiam copularit? Itaque si plurimi fuerunt Imperatores eximij, nec eorum quisquam verè sapiens unquam fuit; omnino distincta est à summa sapientia laus Imperatoria. Quare poterit esse: aliquis Imperator summus, aut saltem magnus, etiam si cupiditatibus suis, eo modo, quo sapientes solent, imperare nesciat. Falsum est igitur quod ait Cicero, dum aliquis cupiditatibus suis obedit, neq; Imperatorem, neq; liberum appellari posse. Sed dictum est ab eruditissimis viris, Nisi sapientem liberum esse neminem. Sit ita sanè, quoniam Stoici dementes prorsus homines tibi videntur eruditissimi. Sed quibus id rationibus probant? Quoniam (inquit) libertas, potestas est vivendi ut velis. Hæc sanè definitio verissima, nam libentissimè quæ vera mihi videntur Ciceroni concedo: quoniam non contra dicendi studio, sed

veris

*veritatis indagande gratia, tota hac à nobis suscepta
 disputatio est. Itaq; non in eam disputationem descen-
 dam, quæ maximè probabilis esse videretur, quòd
 omnes principes atq; reges, quamvis improbi sint, ta-
 men ex hac definitione omnium essent liberrimi, quo-
 niam eam potestatem, & quidem summam, habere
 videntur, ut vivant quomodo velint. Nam ab optimo
 præceptore Socrate in Gorgia didici, Scelestos homi-
 nes, quâvis ea faciant, quæ sibi bona atq; utilia viden-
 tur, non tamen ea facere, quæ volunt : quoniam omnes
 naturaliter, tantum quæ verè bona sunt volunt, licet
 plerunque fallantur. Totam igitur hanc disputationis
 partem prætermittam, Ciceroniq; cōcedam, scelestos,
 atq; improbos homines, nequaquam vivere ut volunt :
 & tantum eum vivere ut vult, qui recta sequitur,
 qui gaudet officio, & quacunq; sequuntur, nam co-
 piosè sanè, atq; eleganter sapientem describit hoc loco
 Cicero : quæ concedenda illi sunt omnia, præter eam
 conclusionem, Nisi qui talis sit esse liberum neminem.
 Sed fortasse vestrum aliquis admiratur, quomodo hoc
 fieri possit, ut quamvis libertatis definitionem veram
 esse concedamus, & solum sapientem ut velit vine-
 re, negemus tamen conclusionem, quæ necessariò con-
 sequi videtur, si ita conformetur argumentatio, Li-
 bertas est potestas vivendi ut velis, solus sapiens vi-
 vit ut vult, ergo solus sapiens est liber. Atq; hac sanè
 mihi*

mihi ratiocinatio duobus modis peccare videtur: primo quoniam in maiori propositione rei natura ponitur, quæ per definitionem explicatur: in minori verò non natura rei, sed effectus hominum ponitur, atq; ita non idem de eodem dicitur. Non enim ab hominum effectui rei natura penditur: quoniam vel raro, vel nunquam accidit, ut in homine aliquo perfecta sit alicuius rei natura, quamvis alius alio magis eam participet: atq; ideo fit, ut quoties multi rei naturam alicuius participant, quamvis alius alio magis, tamẽ omnes ab ea nomen habent, atq; appellationem. Ut artis oratoricæ vis & natura ea est, ut persuadere possit quæ velit: nemo tamen fortasse reperietur tam excellens orator, qui quæcunq; voluerit ea persuadeat, licet artem oratoriam plurimi participant. Quod si forte aliquis, ut Demosthenes, quæcunq; velit persuadeat: interpretæ tamen faciet, quisquis eum solum oratorem esse concludere voluerit: cum etiã alij pleriq;, licet non omnia quæ velint, tamen plurima persuadeant. Concedemus igitur maiorem quidem, & meliorem oratorem esse Demosthenem: sed solum esse oratorem, non concedemus. Ita cum sapientia sit humanarum ac divinarum rerum cognitio, quis nõ videt, nullum esse mortaliũ, qui res omnes divinas atq; humanas cognoscat? Et tamen cum eam cognitionem plerique participant, sapientes merito vocantur, quoq; maiorem habent divinarum

uinarum atq; humanarū rerum cognitionē, eò sapien-
 tiores dici solent. Eodem igitur modo, cū libertatis
 natura ea sit, ut quocunq; modo voluerit, viuere pos-
 sit: fortasse nemo reperitur, qui sibi plenē in omni vita
 satisfaciat, licet omnibus naturaliter sit ingenta li-
 bertas. Quod si sapiens aliquis reperiatur, qui rebus in
 omnibus uiuat ut vult: non tamen solus ipse liber dici
 potest, quoniam etiam alij quamplurimi, quamuis non
 in omnibus rebus, tamen in pluribus, viuunt ut vo-
 lunt. Sit ergo per me sapiens ceteris longē liberior,
 modò intelligatur, nequaquam solum esse liberū, quo-
 niam homines omnes libertatis naturam participant:
 Et quò quis melior Et sapientior per virtutem effici-
 tur, tantò etiam liberior euadit: atq; ita qui omnium
 est sapientissimus, est etiam omnium liberrimus. Sed
 quia nemo perfectē sapiēs esse potest, ideo neq; undiq;
 absolutam libertatem nemo consequitur. Atq; hic
 est primus modus quo peccat hac Ciceronis ratiocina-
 tio: quòd scilicet à rei natura procedit ad hominum
 effectus, qui nunquam perfectē rei naturam exprime-
 re possunt. Alter est captionis modus longē apertior,
 quem à Cicerone non animaduersum esse vehementer
 admiror: cū enim omnis recta definitio, quemadmo-
 dum Dialectici volunt, ex genere constet, atque suis
 differentiis, Et libertatis definitio sit hac, quam affert
 Cicero, potestas viuendi ut velis: Potestas erit liber-
 tatis

ratus genus: ipsum verò, Viuere ut velis, differentia.
Et quoniam genus de suis formis omnibus generatim
dicitur, verum erit dicere, Omnis libertas est pote-
stas. Sed quia nequaquam hac ratio reciprocatur, neq;
enim species de generibus dicuntur, non erit verum
dicere, Omnis potestas, est libertas: contrahitur enim
libertatis nomen ad vnā quandam potestatis spe-
ciem. Constat igitur, omnem libertatem in potestate
sitam esse, quoniam omnes species in suis generibus
sunt: sed potestas & actus, ut Aristoteles, & ceteri
omnes Peripatetici docent, inter se plurimū differunt:
ut quæ sunt in potestate, nequaquam tamen statim in
actu sunt: et præterea quæcumq; naturam suam habent
in potestate, nequaquam ex actu denominantur, sicuti
neq; actus à potestate denominatur: ut homo, quan-
quam semper ridere possit, non tamen semper ridet,
neq; ridens ideo dicitur, quia ridere possit, sed ab ea
proprietas non ridens, sed aptus ad risum dicitur. Cū
igitur libertas in potestate naturam suam habeat, quia
potestas est viuendi ut velis, certè non ab actu viuen-
di denominari debet. Itaq; quamuis nullus in omnibus
rebus omnino viuat ut vult, possunt tamen omnes esse
liberi, quoniam viuendi ut volunt potestatem habet,
quæ libertatis definitio atq; natura est. Non enim di-
cit Cicero libertatem esse viuere ut velis: sed potesta-
tem viuendi ut velis. Quare tam omnes homines (ut
alibi

alibi diximus) liberam habeant voluntatem, etiam ad honestatem animum applicare possunt, & vivere ut volunt: quò fit, ut omnes liberi sint. Decipitur autem in minori propositione Cicero, quoniam à potestate ad actum transit, cum ita format argumentationem, Libertas est potestas vivendi ut velis: Solus sapiens vivit ut vult. Oportebat enim hoc modo assumere, Solus sapiens potest vivere ut vult: quæ aperte falsa assumptio est, cum omnes liberam animi voluntatem habeant. Quòd si rectè velit argumentari, quæcunq; pro assumptionis approbatione sumuntur ab eo, in quibus rectè sapientem describit, falsa erunt: Non enim verum est, quòd tantum ille possit vivere ut vult, quicunq; recta sequitur, & qui gaudet officio, & quæ sequuntur, Quod autem ait Cicero, Igitur omnes improbi servi: facile concedimus, quatenus improbi sunt, eos esse peccatorum servos: sed non tamè necessarium est, ut animi libertatem penitus amittant: quoniam quotiescunq; voluerint à peccatis se liberare, id in sua possum est facultate: quoniam ab immortali Deo libertatem eam omnes consecuti sunt. Et quoniam omnes improbi servi sunt, quoniam hoc negare non possumus: non tamen rectè concluditur, Omnes stultos esse servos, quoniam non omnes stulti sunt improbi: licet contrà rectè dicatur, Omnes improbos esse stultos. Est enim stultitia genus quoddam, quemadmodum ex

Socr

Socratis sententia rectè Cardanus heri declaravit, cuius una magna species est Improbitas. Sed improbitatem eam intelligimus, quæ à depravato animo proficiscitur: ut enim si Phalaris, aut Dionysius Tyrannus aliquid fortè iustè ac moderatè fecerit, non tamè ideo iustus, ac moderatus dicetur, quoniam nequaquam à iusto, ac temperanti animo, neq; ab habitu rationi consentaneo: sed casu, & fortuita quadam animi inclinatione, actiones illæ proueniunt. Ita si quis vir iustus, ac temperans, in aliquam fortè iniustitiam, atq; libidinem inciderit, non tamen debet illico seruus, atq; improbus appellari: alioquin quis seruitutis nomen effugere poterit? cum nemo tam religiosus, nemo tam sanctus inueniatur, quin in aliquod aliquando peccatum incidat. Clamat enim ille sapiens Hebraeus, Septies uno die peccabit iustus. Quòd si vera esset hæc Ciceronis sententia, septies uno die seruus fieret, atque ita nemo penitus mortaliù esset, quin graui seruitute premeretur. Sinit ergo hæc distincta, ut qui prauitate animi virtutem omnem, atq; honestatem negligit, & in omne scelus prolabitur, is omnino seruus appelletur: qui verò studio virtutis inuigilat & omnia honestatis adipiscenda, fugiendaq; turpitudinis gratia facit, etiam si sæpenumero propter humanā imbecillitatem peccet, is liber est existimandus. Nam si seruus est, ut ipse definit Cicero, obedientia fracti animæ, & ab-

o iecti

iectione, & arbitrio carentis suo, certè nemo, nisi vehementer improbus, & qui iam in vitijs ita callum obdlexerit, ut vel nullo modo, vel summa cū difficultate possit emendari, servus dicetur: homo enim eiusmodi penè totum arbitrium suum amisit, & à vitijs ita obstrictus tenetur, ut nullam honestatis partem intueri possit. Cuius verò animus nondum ita fractus, atque abiectus est, ut arbitrio suo careat: sed ad honestè quidem vivendum est inclinatus, verum interdū in vitia aliqua prolabitur, quæ causa est, ut hic servus dici debeat? Sint ergo servi illi, quicumq; signis, tabulis, calato argento, Corinthijs operibus, adificijs magnificis delectantur, si ijdem etiam sint improbi: quod si cæteris in rebus honestatem colant, nō video cur eos, qui Ethionis tabula stupidi detinētur, aut aliquo signo Polycleti, debeant à te Cicero. ineptiarū omnium servi iudicari. Quæ enim improbitas est, aut quæ malicia, tabulis & signis delectari? Profectò facere non possum, quin mecum aliquādo suaviter rideam, cum hæc Ciceronis argumenta perlego: cum enim proposuisset, improbos omnes esse servos: quod quidē nos, etiam si non probet, facile cōcedimus: magnā deinde huius capitis partem in eis vituperandis consumis, qui tabulis, signis, & piscibus delectantur: periunde quasi hæc ea sint, quæ hominem improbum & servum efficiāt. Sed tandem ad avaros reuertitur, qui cupiditate pecuniæ nullam

condit

cōditionem recusant durissimæ seruitutis: qui sine con-
 trouersia non tantum serui sunt, sed etiam nequissimi
 serui: quin etiam ambitiosos & nocentes, quibus ma-
 gnus exoritur ex cōscientia peccatorum timor, seruos
 esse nequissimos cōcedimus. Sed quæ causa est, ut eam
 eloquentissimi viri L. Crassī orationem vituperes Cice-
 ro, qui populum Ro. rogabat, ut se ex seruitute eripe-
 ret, his quidem verbis: Eripite nos ex seruitute, nolite
 sinere nos cuiquam seruire, nisi vobis vniuersis, qui-
 bus et possumus, & debemus. Quæ causa, inquam, est,
 cur hanc orationem vituperes? Quia, inquit, dominum
 mutare, non liber esse vult. Quid ergo? vis omnes ita
 liberos esse, ut nemini seruiant? an non vides quantam
 rerum omnium confusionem inducas? ita enim neq; fi-
 lius patri, neq; uxor marito, neq; populus magistrati-
 bus obediet, ne in seruitutem incidat. Sed nimirum, Ci-
 cero, ludis in ambiguis, & verbatantum consectari
 videris, rem autem ipsam negligere. Nam quis non
 intelligit, aliam animi, aliam corporis esse seruitutem?
 & aliam qua vitiorum serui dicuntur homines, aliam
 qua legum, populi, senatus, magistratuum serui quo-
 dam modo vocantur? potest enim vir probus animo
 liber esse, corpore autem seruus: & præterea debent
 omnes (ut ais) quod est turpe non reddere, & in li-
 bertatem à vitijs sese vindicare: non tamen ideo quis-
 quam debet in libera ciuitate, qualis erat Roma populi

quoddam imperium detrectare, neq; Senatus, neque eorum, qui sunt in aliquo magistratu, præsertim si nihil imperent, quod ab honestate sit alienum: non enim idem est, virijs, & populo Rom. servire. Quamobrem eos reprehende Cicero, qui vitiorum servi sunt, qui virtutem omnem atq; honestatem negligunt, qui libidini atq; turpitudini parent: nam isti rectè reprehenduntur: L. autem Crassum cur accensas? qui se non turpitudini, non dedecori, sed populo Romano, hoc est ei populo, cui tu semper servivisti, servire velle dicit. Atq; hoc quidem ita commodè facere potest, ut animi sui libertatem semper inuiolatam conseruet, modò se nulli vitiomancipaverit. Hic dicendi finem fecit Octavianus, cuius orationem omnes, & præsertim Marcus, mirificè laudavit: quòd tam ingeniosè verba fecisset, ut & quæ verisimilia essent Ciceroni concessisset, & tamen eum multis in locis errasse non leviter ostendisset: quodq; ea rerum varietate suam orationem illustrasset, ut quamvis acutè disputasset, magnam tamen in dicendo, perpetuamq; oblectationem auditoribus attulisset. Tum Antonius, Illud magis, inquit, admiratus sum in Octaviano Marce, quòd cū ita exorsus fuisset, ut quid diceret habere non videretur, tamen ita postea copiosè locutus est, ut me certè mee facultatis in dicendo præriteret. Gaudeo, (inquit Octavianus) ut Hector ille Nemianns laudari me à

me à laudatis viris, quamvis à vobis istas laudes sanè non sperabam: satis enim me affecuturum initio putabam, si non omnino malè dicere viderer. Nunc eo maior est letitia mea ex laudatione vestra, quò minus sperata fuit. Sed quid ait Maioragius noster. Ego ne (inquam) te ingeniosum, & acutum adolescentem, quod semper indicavi: non ita tamen, ut speres à te refutatum esse Ciceronem. Tuæ igitur, inquit Cardanus, erunt partes, Ciceronis sententiam tueri. Verùm iam mihi tempus esse videtur, ut exurgamus: et quoniam satis animos oblectauimus, suam etiam corpori temporis partem tribuamus. Vnum autem tantum caput superesse video, quod (ut spero) Constantinus hodie subuerteret.

M. ANTONII MA-
IORAGII ANTIPA-
RADOXON LIBER
SEXTVS.

*

AC ab omnibus approbata sententia, nos ad paratum prandium, in gynecaeo, quo in loco pridie eius diei Cardanus disputauerat, alacres propter summam loci amenitatem conuulimus: cumq; ibi multas

o 3 horas

horas varijs de rebus inter nos collocuti fuiffemus, in-
 clinato iam in pomeridianum tempus die, Velim (in-
 quit Cardanus) ut hac noſtra diſputatio perficeretur,
 quoniam in urbem redire hodie veſperi mihi neceſſe
 eſt. Itaq; tempus mihi videtur Conſtantine, ut in are-
 nam deſcendas, & ſapientem illum Stoicorum, quem
 ſolum diuitem eſſe Cicero vult, ſuis diuitijs ſpolies. Nam
 te diuitem eſſe ſcimus omnes, quamuis eo modo ſapiens
 non ſis, quo Stoici ſapientem fingunt. Præſtabo (in-
 quit ille) quod pollicitus ſum: ſed ſcito Cardane, me
 ferè animo cecidiſſe, poſtquam copioſam, & elegan-
 tem Octavianiani orationem audiui. Nam præterquam
 quòd me video nullo modo parem in dicendo illi eſſe
 poſſe, multa etiam dixit, quæ ego in hac mea parte di-
 cere præmeditatus fueram: quæ ſi repetere voluero,
 ineptus videar: ſi relinquo, vereor ne oratio mea, in
 qua de Diuitijs locuturus ſum, inops, atq; adeo mendi-
 ca eſſe videatur. Verum tamen quo ad facultas mea
 feret, enitar, ne cum cætera partes huius diſputationis
 benè peractæ ſint, extremus hic actus tanquam ab
 inertī poëta neglectus eſſe videatur. Quid igitur ait
 extremo in Paradoxo Cicero? Solū ſapientem eſſe
 diuitem. hoc ſanè ab eodem fonte manauit, unde cæ-
 tera omnia, quæ hoc in opere diſputantur: itaque non
 difficilins, ut ſpero, ſubuertetur, quàm cætera ſubuer-
 ſa ſint. Primum igitur oſtendam, Paradoxon hoc
 eſſe

esse falsum, & alienum à Socratica doctrina. Deinde
 Ciceronis argumenta nullius esse ponderis ad id quod
 proposuit ostendendum. Atq; ut ab ipso Diuitiarum
 nomine proficiscatur oratio mea, nemini dubium esse
 potest, quin eo nomine res illæ tantum (si propriè loqui
 volumus) intelligantur, quæ ad usum corporis neces-
 sariæ sint. Et hoc est, quod nono de Repub. libro Plato
 dixit: Diuitias corporis gratia constitutas esse, corpus
 autem ipsum animi gratia. Et ipse Cicero primo de
 Officijs, Expetuntur autem, inquit, diuitiæ tum ad usus
 vitæ necessarios, tum ad perfruendas voluptates. Et in
 libro de Amicitia, Cæteræ res quæ expetuntur, inquit
 opportune sunt singula rebus ferè singulis, diuitiæ ut
 vitare, opes ut colare, honores ut laudare. Quin etiam
 hoc in Paradoxo, quasi veritate coactus, quod scilicet
 non ad animum, sed ad corpus diuitiæ referantur, di-
 uitem ita definit, ut eum dicat esse, cui tanta possessio
 sit; ut ad liberaliter viuendum facillè contentus sit.
 Quod si quis maxima virtute præditus sit, ut cæteris
 omnibus sapientia præstet, tamen nisi adsint aliquæ
 diuitiæ, nullo modo liberaliter viuere poterit. Atque
 ideo quoniam sine diuitijs commodè nemo viuere po-
 test, eas pleriq; viri doctissimi magnis laudibus exta-
 lerunt: adeo ut Theognis dicere sit ausus, Etiam si-
 quis Rhadamanti sapientiam, & Sisyphi scientiam
 exuperaret, nullum tamen earum virtutum illi usum
 fore,

fore, nisi adessent diuitiæ. Et Euripides, Diuitias idem pretiosissimas esse dixit, quoniam maximam hominibus potentiam præstant. Quod idem affirmat etiam Theognis. Nam Hesiodus, atq; Timocles, Sanguinem & vitam hominibus esse diuitias asserunt. Magnus autem orator ille Demosthenes, summa quadam cum orationis gravitate clamat, atq; aperta voce testatur, Necessarias esse pecunias, & sine illis nihil omnino geri posse quod præclarum sit. Quin etiam interrogatus aliquando Simoniades, utrum magis eligendum esset, Diuitias ne possidere, an Sapientiam? Nescio, inquit: Sapientes enim ad diuitum ianuas frequenter accedere video. Sed nusquam sanè clarius expressum legi, quanta sint utilitatis diuitiæ, quàm apud Stobæum, qui plurimas ex Græcis autoribus sententias, & præclara dicta collegit: ibi enim Pluto Diuitiarum Deus inducitur, qui pluribus verbis potetiam suam extollit, & iacet se solum hominum necessitatibus subuenire, atq; illas emendare, cupiditates explere, damnis resistere, curare corpus, animo gratificari, in pace splendescere, militiae sumptus suppeditare; ægrota corpora planè confirmare, singulis anni temporibus adiumenta reperire: nam hyeme calorem, æstivo tempore frigus præstare: familias amplificare, magnarumq; cognationum successines: nuptias præterea magnificè præparare, liberorum generationem promovere. Quid autem,

autem; inquit: an non Deorum immortalium templa
 solus ego exornare solgo? an non ciuitates omnes opera
 mea pulchriores efficiuntur? opera mea sunt moenia,
 portus, classes: ego profundos amnes pontibus instruo,
 terrasq; diuisas atq; disitas facile coniungo, mea praesentia negotiatores indigent, ex arario mea sumptus
 agricultura sibi depromit, nihil enim ex se terra producit, nisi prius aliquid à me receperit, unde enim
 aliunde accipiat, cum ego solus omnia possideam? neq;
 est ex alijs omnibus quicquam cui non ego plurimum
 commoditatis impertiam: hominū enim formam atq;
 pulchritudinem ornamentis meis non mediocriter augeo, disciplinis omnibus praeceptores exhibeo. unde
 autem sibi mulieres ad lanificium vellera comparare possunt, unde arma viri? Ebur, aurū, ceteraq; omnia,
 quibus vel Deorum simulachra conflantur, vel quae in templis reponuntur, mea sunt: propter me ciuitates
 magna sunt, propter me regna potentiora. Ego dies festos cum iucunditate celebro, mihi mensa semper
 est hospitalis, à me prompta beneficia profisciscuntur, à me remunerationes amplissima: quicumq; me possidet,
 nō solum ipse fortunatus vitam agere, sed alijs etiam fortunas suas communicare potest. Ego artes omnes
 meliores efficio, quoniam eis magnam mei spem atq; expectationem concito: fouentur enim mercedis magnitudine, quam illis suppeditare soleo. Atqui tu certe

o s summe

summe Iupiter diuitiarum usum mortalibus necessarium effecisti: corpus enim eis dedisti, quod non ut reliquis animantibus pilis ac pellibus munitum est, sed omnino vestibus indiget: deinde non alimentum eis herbas, neq; cetera id genus, quæ ex terra sua sponte gignuntur produxisti, sed aliquid ad victum quotidiano coemendum, atq; præparandum esse voluisti. Idem ipse domos construere, & civitates habitari necessitate quadam constituisti: morbis quoq; tentatur hominum corpora, quibus sanandis pecunia opus est. Cur igitur non me felicem vocas, cum per me rerum omnium usibus fruaris? Hæc sunt quibus verissimè Pluto gloriatur, qui solus verè dives, quamvis non sit sapiens, etiam ex Stoicorum sententia vocatur. Nam secundo de natura Deorum Cicero Stoicorum sententiã secutus, ait: Diti, qui Græcè Pluto dicitur, ideo terrenam omnem vim, atq; naturam esse dedicatam: quoniam diuitiæ omnes è terris oriantur, & in terras recidunt. Quod etiam in Cratylo Plato affirmat, cuius hæc verba sunt: Plutonē vocant quasi diuitiarum datorem, quoniam diuitiæ ex terra visceribus eruntur. Quæ cum ita sint, quid in mentem venit Stoicis istis nominum captatoribus, ut à propria significatione verba transferentes, in sapiente suo, qui nusquam reperitur, ut Octavianus egegè docuit, omnia esse velint? Non enim tantum diuitem, sed Regem, sed Imperatorem, sed solum liberum, solum

solum honoratum, solum verum omnium opificem optimum sapientem esse dicunt: ut recte luserit Horatius in eum, qui dixerat, Sapientem regum esse regem:

— Vellunt (inquit) tibi barbam

Lasciui pueri: quos tu nisi fuste coërces,

Urgeris turba circum te stante, miserq;

Rumperis, et clamas, magnorum maxime regum.

Sed certè illud perspicuum est, quòd si propriè loqui volumus, ut sibi ipse cōtradicat Cicero necesse est. Nam in primo Paradoxo diuitias in bonis non esse numerandas persuadere conatur: quippe quæ neque meliorem, neq; laudabiliorem virum efficiant. In hoc autem extremo, solum sapientem esse diuitem vult. Ita fit, ut quoniam omnia, quæ verè bona sunt, sapiens possidet, in veris bonis diuitia numeranda sint. Sed dicent aliqui, in primo capite de ijs, quæ propriè diuitia dicitur, verba fecit: hoc autè loco de animi diuitijs. Quid igitur tibi faciam Cicero? si nouo quodam more atq; inusitato cum Stoicis loqui velis: nam ego Socratem, Platonem, Aristotelem, quos vehementer autores sequor, non ita loquentes video: sed quoties de Diuitijs verba faciunt, eas intelligunt, quæ ad vsum corporis comparari solent, quas qui possident, diuites ab eisdem appellantur, etiam si minimè sapientes sint. Quæ sint autem veræ diuitia, primo de Repub. docet Aristoteles: nam ibi diuitiarum duo esse genera tradit, quorum alterum
natur

*naturale sit, alterum artificiosum: quacunq; enim in
 terris gignuntur, ad usum hominum omnia creari exi-
 stimat. Itaq; agriculturam, pastorem artem, vena-
 tionem, piscatū, aucupium, ceteraq; id genus, ex qui-
 bus vita commoditates, opportunitatesq; capiuntur,
 diuitias naturales appellat. Et certè, inquit, his vere
 diuitia contineri videntur. Alterum autem genus di-
 uitiarum est in pecunijs, hoc est in nummis, qui non ad
 usum corporis adhibentur, sed in rerum commutatio-
 nibus, hoc est emptionibus, & venditionibus plurimū
 valent: qua quidem (inquit) arte factum est, ut diui-
 tiarum, & possessionum, neq; modus ullus, neq; finis
 esse videatur. Diuitia igitur naturales certa sunt,
 atq; definita, quoniam ad usum tantum corporis ac-
 commodantur, non aliter atq; instrumenta quadam ad
 usum suum. Artificiose verò diuitia sunt eiusmodi,
 ut qui eis deditus sit, nunquam expleri aut satiari pos-
 sit. Vnde mater omnium malorum (ut eam Bion ap-
 pellare consueuerat) nata est Auaritia. Iure igitur
 optimo damnatur eorum cupiditas, qui propter pecu-
 niam nullum quastum turpem putant: qui quotidie
 fraudant, decipiunt, auferunt, eripiunt, quoniam non
 ad usum vitae necessarium quaerunt diuitias, neq; illas
 quae vera diuitia nominantur. Quòd si vera est Ari-
 stotelis sententia, ij certè verè diuites appellari possunt:
 non qui magnū pecuniarum numerum congestum
 habent,*

habent, ut vulgus existimat : neq; qui cælo & terra
frui possunt & sapientes sunt, ut Stoici nugantur, de
quibus in epistola quadam ad Trebatium ita scribit
Cicero: Balbus mihi confirmavit, te diuitem futurum:
id verum Romano more locutus sit, bene nummatum
te futurum: an quomodo Stoici dicunt, omnes esse diui-
tes, qui cælo & terra frui possunt, postea video. Sed
ij, qui res eas possident, quæ sibi ad usum vitæ necessa-
riæ esse videantur: hi (inquam) verè diuites appellan-
tur, quos in hoc Paradoxo describit rectè Cicero, cum
se probare putet solum sapientem esse diuitem : de qua
re postea diligentius verba faciemus, cum Ciceronis
argumenta discutiemus. Nunc autem tantum decla-
ratum sit, duobus modis hominem posse diuitem ap-
pellari : vel, ut vulgò existimant, qui pluribus pecu-
nijs, & possessionibus abundat : vel, ut Aristoteles,
& reliqui sapientes credunt, qui veras diuitias possi-
det : hoc est, ea quæ ad usum vitæ accommodantur, ex
quibus victus & vestitus constat: atq; hic solus verè
dimes nominatur, quæ quidè etiam apud antiquos La-
tinos appellatio fuit, ut ij tantum diuites vocarentur,
qui vel agros, vel pecudes possiderent : quod Ovidius
in Fastis attestari videtur his quidem verbis:

Aut pecus, aut latam dives habebat humum.

Hinc etiam luxurples, hinc ipsa pecunia dicta est.

Iam igitur invenimus eum, qui verè dives sit : nempe,

qui

qui tantas habeat facultates, ut ei ad victum & vestitum nihil desit. Videamus nunc, an solus sapiens sit eiusmodi. Quo in loco possum à Cicerone iure optimo petere, an sapientia sit ad corporis usum necessaria? Quòd cum mihi responderit, ad animum tantum, non ad corpus sapientiam pertinere: statim contra eum concludam, nihil igitur sapientia cum diuitijs, neque quicquam sapienti cum diuite est: quoniam ad corpus diuitia, ad animum sapientia refertur. Quòd si dicat, eundem & sapientem & diuitem esse posse: quoniam nihil prohibet, eum qui sapientiam adeptus est, etiam ea possidere, quæ ad usum vita necessaria sint. Id facile concedam: sed non tamen ideo sequetur, ut solus sapiens diues sit: quoniam hæc inter se distingui, atque separari possunt. Sunt enim quamplurimi verè diuites, quibus nihil ad victum atq; vestitum deest, at qui nullas amplius pecunias querunt, qui tamen sapientes non sunt, sed stulti potius, atq; insipientes. Contrà verò facile fieri potest, ut aliquis magna sapientia præditus sit, & tamen nihil habeat unde vitam sustentare possit: quin potius fame, atq; siti laboret, & nihil illi sit, quo summ à frigore corpus defendat. Quòd si vera esse hæc Ciceronis sententia, necessitas cogeret, ut etiam vicissim hæc ratio retrò commoeret hoc modo: Solus sapiens est diues: ergo quicumq; diues est, ille etià est sapiens, ut si quis dicat, solus homo ridet, necessario sequit

sequitur, ut quodcumq; rideat, illud sit homo. Cum enim
 solum sapientem esse diuitem dicimus, alios omnes à
 diuitijs expellimus: itaq; fit, ut quicumq; diuitias pos-
 sidet, eum inter sapientes numeremus: perinde quasi
 diuitiae sunt effectrices sapientiae, quas in octauo de Rep.
 Plato plurimum à virtute discrepare tradit, cuius haec
 verba notauimus: Ita virtus à diuitijs discrepat, quasi
 utraq; in lance statera sint posita, semperq; in contra-
 riam partem declinent. At verò quinto de legibus,
 idem Plato non solum sapientem (quod ait Cicerò) di-
 uitem esse solum non vult: sed neq; etiam valde diui-
 tem bonum virum esse posse ostendit. At qui (inquit)
 honestè sumptum facit, et iustè solum acquirit, neq;
 facile diuitijs excelsit vnquam, neq; premetur inopia.
 Rectè itaq; sermo noster asserit, valde diuites bonos
 viros non esse. Quòd si boni non sint, felices quoq; non
 erunt. Ad Dionis autem propinquos atq; amicos scri-
 bens, quadam in epistola, Diuites, inquit, beatos appel-
 lare, sermo amens est. Non igitur sapientiam asserunt
 diuitiae: sed potius (ut ait Aristophanes) tanquam im-
 probus quidam medicus, cum ad nos videntes et sa-
 nos accesserint, statim accicare solent. Atque hac de
 causa dixit Euripides, Res quidem gravis est et mala;
 stolidum esse, atq; improbè viuere: sed qua tamen di-
 uitibus sit innata. Sed qua huius rei causa est? an quia
 caeca diuitiae, cum eius consuetudine habent, ipsi quoq;
 mentem

mentem propter fortunas occecatam habet? Nec male
 sanè dixit Socrates, Diuitiæ non tam honestati, quam
 improbitati seruiunt: quoniam hominum ignavia, atq;
 socordia licentiam parant: & iuvenes ad voluptates
 instigare solent. Sed hæc sanè vitia (deceat enim inge-
 nuè loqui) non in ipsis diuitiis sunt, sed in hominū ani-
 mo deprauato. Nam, ut Eleuthorum secundo rectè ait
 Aristoteles, diuitiæ simpliciter, ac per se, bonæ sunt:
 sed insipienti homini, qui illis uti nesciat, non amplius
 bonæ, verum male potius efficiuntur. Itaq; si dixisset
 Cicero, Solum sapientem rectè diuitiis uti, fortasse to-
 lerari potuisset, quoniam in eo: quod rectè facit, nō im-
 merito quilibet sapiēs appellari potest. Sed cum solum
 sapientem velit esse diuitem: non video, quomodo hoc
 defendi possit. Quòd si viderem eum de bonis tantum
 animi verba facere, & diuites eos solos appellare, qui
 maxima virtute, atq; honestate præstarent etiam si
 nullas omnino diuitias possiderent: improprie quidem
 eum locutum fuisse iudicarem: sed tamē intelligerem,
 ab eo diuitias non eas appellari, quæ ad vsum corporis
 necessaria sunt, sed quæ animum bonis moribus exor-
 nant. Video enim hoc & à Latinis, & à Græcis scri-
 ptoribus aliquando fieri, ut diuitiarum nomen ad ea
 quæ sunt animi bona transferant: ut in primo de Ora-
 tore Cicero ipse, In oratione Crassi, inquit, diuitias ac
 ornāmēta eius ingenij per quædam inuoluta, atq; in-
 tegum

regumēta perspexi. Et Ovidius de Tristibus secūdo:

Diuitis ingenij est, ingētia Caesaris acta Scribere.
Et Plato septimo de Repub. libro: In ea siquidē sola,
inquit, verē diuites dominabuntur: non auri dico, sed
cuius oportet virum beatum diuitem esse, vitæ probæ,
atq; prudentis. Atq; ex hoc fortasse loco (ut opinor)
Cicero putauit, solum sapientem à Socrate diuitem ap-
pellari: nec vidit hanc allusionem quādam esse ad id,
quod passim fieri solet. In omnibus enim ferē ciuitati-
bus ditiores dominari solent. Hac de causa dixit Pla-
to: Volo ut hæc vulgaris consuetudo immutetur in ci-
uitate mea. Nam quemadmodum in alijs diuites do-
minantur, hoc est qui magnas, & amplas possessiones
habent: ita in ciuitate mea diuites quidem domina-
buntur: sed non auri, neq; argenti diuites, verū ea-
rum rerum, quæ beatum hominem efficiant, quæ rectē
animi diuitia possunt appellari. Verū Cicero passim
hæc in toto capite confundit, ut nunc de corporis, nunc
de animi diuitijs loquatur. Itaq; nullo modo potest id
quod vult efficere. Nam cū diuitem eum esse defi-
niat, cui tanta possessio sit, ut ad liberaliter viuendum
facile contentus sit: qui nihil querat, nihil appetat, ni-
hil optet amplius. Hæc certē ad corporis diuitias ora-
tio pertinet. Quare plures eiusmodi diuites reperiri po-
terunt, qui nequaquam sapientes sint. Neq; enim hæc
ratio concludit, Contentus est ad liberaliter viuendum,

p nihil

nihil appetit, nihil optat amplius: ergo sapiens est. Neque hæc est vera sapientis definitio. Alioquin hac ratione plurimi adolescentes, atque adeo pueri sapientes essent. Quot enim stulti? quot adolescentes? quot pueri reperiuntur, qui de congerendis diuitiis nihil cogitant? qui contenti sunt iis quæ habent? nihil appetunt amplius, nihil optant? Sed concedamus sanè eum esse diuitem (non quidem, ut vulgò existimant, atque ut ipsum verbum propriè capitur, sed translatione ad animum facta) qui magna virtute atque sapientia præditus est. Quid tibi hæc nostra cōcessio proderit Cicero? an ideo confectum esse putabis, solum sapientem esse diuitem? sit enim diues iste tuus sapiens, qui nusquam reperitur, quoniam etiam à Platone nōnunquam, qui probus vir sit, & prudenter viuat, diuitem appellari video. Sed eum solum esse diuitem, non cōcedo. Nam si de iis, quæ veræ diuitiæ vocantur, quæ ad usum vitæ necessarium pertinent, verba facimus: perspicuum est, ab eis excludi sapiētem: neque enim eas solus possidet, sed etiam alij multi, qui nequaquam sapientes sunt. Sin autem de animi diuitiis loquamur, quantò quisque sapientior erit, tantò etiam ditior appellari poterit. Verum si tantum eum sapientem appellare voluerimus, qui virtutibus omnibus instructus sit, in quem nulla penitus animi commotio cadat, qualem in Tusculanis ex Stoicorum sententia depingit Cicero: cū nullus homo talis sit,

ant

aut esse possit, ne ullus quidem erit, aut esse poterit diues. Si verò sapientem cum existimemus, qui pro viribus suis sapientiam amplexus, ceteros homines, aut vniuersos, aut plerumque; saltem exuperat: non tamen ille solus diues erit animo, quamuis sit omnium ditissimus: sed etiam omnes alij, quicumque; virtutem atque honestatem participant, animi diuitias habere rectè dici poterunt. Sed quid multis opus est? cum satis probari possit, si de animi diuitijs loquamur, eos potius sapientes appellari: qui pauperes sint, quàm qui diuites. Nam si velim ego Paradoxon hoc Ciceronis alio Paradoxo, longè veriori, atque Christiano tanquam clauum (quod aiunt) clauo trudere: facile probare possem, solum sapientem esse pauperem. Nam in sacris literis ubique; ferè diuites ab æterna vita, atque beatitudine repelluntur, omni virtute spoliantur, inanes dimittuntur: Pauperes verò contrà beati nuncupantur, eis solis æterna fœlicitas, & coeleste regnum promittitur, esurientes veris bonis implentur. Dicuntur autem illi animo pauperes, qui sapientiæ studio, atque siti, nunquam expleantur, aut satiantur: qui se imperitos, atque insipientes semper existimant: qui nullam discendi occasionem prætermittunt: qualem Socratem fuisse legimus, qui se tantum vnum scire predicabat, quòd nihil sciret: qui in Apologia sua Sapientiam humanam ait nullius esse momenti, solum autem Deum esse sapientem. Talis fuit Py-

p 2 thag

thagoras, Plato, Democritus, Anaxagoras, aliq; penè innumerabiles, qui sapientiæ desyderio atq; amore capti, suas atates in perpetua peregrinatione consumpserunt. Nam de nostris religiosissimis, atq; sanctissimis viris, quorū maxima fuit copia, nihil dicam: ne sacra (quod aiunt) profanis immiscere videar. Itaq; non alia de causa celebratum apud Græcos illud fuisse proverbium existimo, quòd sola paupertas sapientiam sortita sit, nisi quia nullus omnino sapiens fieri potest, nisi qui sit animo pauper: quamvis apud Græcos omnis paupertas miris laudibus exornetur: nam eam mortū *Magistram* esse Menander dixit; & præterea pauperes in tutela Deorum semper fuisse existimatos. Diphilus autē, homine paupere nihil fortunatius esse, scriptum reliquit. Quin etiam *Altianus* in historia sua tradit, pauperrimos fuisse Græcorum optimos, *Aristidem* Nicomachi filium, *Phocionem* Phoci, *Epaminondam* Polymodis, *Pelopidam* Thebanum, *Lamachum* Atheniensem, *Socratem* Sophronisci filium, & *Ephialtem* Sophonidæ. Sed in hac parte nequaquam longior esse volo, quoniam nō de corporis, sed de animi paupertate loquimur, quæ vera est sapientia: neq; enim quisquam ullam sapientiæ partem acquirere poterit, nisi prius ea se egere cognoscat: quòq; magis aliquis sapiens fit, tantò pauperior animo fieri solet: & tunc appellari sapientissimus meritò potest, cū se pauperrimum esse

esse cognouerit. Non enim alia de causa Socrates (ut ipsemet fatetur) omnium sapientissimus ab oraculo indicatus fuit, nisi quia nihil omnino se scire profitebatur, hoc est animo pauperrimum esse. Quod nisi viderer, ne mihi Maioragius succenseret, mysterium quoddam è Platonis disciplina, quod ab eo nuper didici, vobis patefacere non dubitarem: ut intelligeretis, unde natus sit amor sapientiæ, neminemq; mortalium posse rectè diuitem appellari. Hic ego, Nihil est, inquam, quod vereare Constantine, quæcunq; didicisti liberè pronunciare. Licet enim ego soleam ea vocare mysteria, quæ apud Philosophos cum religione nostra conuenientia quodam arcano modo reperio: non tamen eiusmodi ea esse existimo, ut enuntiare nefas sit. Dicam igitur (inquit ille) quod in conuiuio suo Plato scribit de cœlestis amoris ortu, qui nihil aliud est, quàm æternæ pulchritudinis atque sapientiæ desiderium. Ait enim, diuinum hunc Amorem in hortis Iouis, in natali die Veneris, è Paupertate natum esse, cum qua Porus Consilij filius, nectaris ebrius, rem habuerat. Quibus in verbis licet multa mysteria sint, illud tamen solùm patefaciam, quod ad hanc disputationem pertinere videatur: atq; illud primo dicam, Porum nihil aliud significare, quàm rerum omnium pulcherrimarum copiam. Quod autem Porum velit Plato Cōsilij filium esse: idem est, ac si diceret, Dei filium:

nam Consiliū pro Deo ipso, etiam apud Theologos nostros, aliquando reperitur, qui Christum Dei filium magni consilij Angelum appellare quādoq; solent. Est igitur Porus Consilij filius: hoc est, à Deo rerū omnium pulcherrimarum copia prouenit. Sed hic Porus cum Penia, hoc est cū Paupertate cōmiscetur, vt Amorem generet. Penia igitur, quæ Paupertas est, nihil aliud apud Platonem significat, vt summis Platoniorum placere video, quā mentem eam, quæ diuinæ illius copię particeps fieri concupiscit: quæ cū Porū videt, hoc est diuinās diuitias, mirifico statim eius amore capitur. Nascitur ergo sapientiæ studiū ex eo, quod ~~mentis~~ nostra paupertatem suam agnoscit, & in Deo bona omnia esse intelligit, quorum particeps fieri vehementer exoptat: quoq; magis eorum bonorū amore inflammatur, tātō magis virtuti, atq; honestati dat operam, vt eis possit aliquando perfrui. Sed ea bona nemo, nisi qui sapiens esse incipiat, agnoscere potest, neq; desyderare omnino. Quò fit, vt iure optimo solus sapiens pauper appellari possit: quoniam sicut ij, qui se corpore pauperes esse cognoscunt, & ea sibi deesse, quæ ad vsum vitæ necessaria sunt, semper habere desyderāt: ita qui vident animū suum diuina illa sapientia ad benè beatēq; viuendum indigere, ad eam acquirendam omnī studio cōtendunt. Nam (vt argumēto Ciceronis utar) cui quæsito opus sit, nemo vnquam hunc verè dixerit diuit

diuitem : est enim diuitiarum animi fructus in copia, copiam autem declarat satietas, quam quoniā in hac vita sapiens nunquam assequitur, quippe qui nunquam discendo, atq; proficiendo, studium sapientiæ remittit, nunquā omnino, dum uiuet, est futurus diues. Improbi autem, atq; insipientes, qui vera bona non agnoscunt, ea nunquam desyderant, atq; ideo nequaquam animo pauperes appellantur: quin potius se probos, atq; sapientes viros nominari volunt. Hi sunt diuites illi, de quibus in Euangelio legimus, Facilius esse rudētem, atq; funem nauticum per foramen acus transire, quā eiusmodi diuitem, beatorū sedes ingredi, atq; æternam consequi beatitudinem. Sed iam satis (ut opinor) declaratum est, nulla ratione verū esse, quod ait hoc in Paradoxo Cicero, Solum sapientem esse diuitem. Reliquum est, ut ipsius Ciceronis argumēta diluamus: nisi fortē quis vēstrum, aliquid adhuc hac in parte desyderat. Tunc Octauianus, qui plurimū Ciceroni fauebat, Rectē sanē, inquit, Constantine & Historicū, & Philosophum, & Theologum egisse mihi videris, atq; omnem mouisse lapidem, ut Ciceronis sententiam euerteres: quæ tamen (ut mihi quidem videtur) si non omnino vera, tamen omnino probabilis est: siquidem solæ animi diuitiæ, veræ diuitiæ debēt appellari. De hoc, inquit Constantinus, viderit Maioragius, quem credō nobis omnibus propediem responsurum, cum ut

Ciceronem suum ab hac nostra accusatione liberatum etiam, ut nobis auditoribus, atq; discipulis, veritatem aperiat: atq; doceat, quibus in rebus decepti sumus. Faciam (inquam ego) Constantine, longè libentius posthac vos docebo, quoniam video labores meos non interire: neq; enim unquam existimasset, quemquam vestrum me præceptore tantum profecisse, ut tam copiosè, & tam argutè, præsertim contra Ciceronem disputare possetis. Sed absolue, quæso pensum tuum, ut in urbem hodie redire possimus. Tunc ille, Pauca sunt, inquit, quæ mihi restant: nam in superiori disputatione mea ferè omnia dixi, quæ contra hanc Ciceronis argumenta dici possunt. Sed illud mirum mihi maximè videtur, quòd cum sapientem solum esse diuitem Cicero probare velit, avaritiam tantum inflectatur, perinde quasi qui non sit auarus, ille statim sapiens sit. Perlegite totum hoc ab initio caput ad finem usq;: & si vitium aliud præter avaritiam damnari videritis, tunc me fallacem, & captiosum existimate. Nam principio diuitem auarum interrogat, an solum se diuitè existimet: deinde ex definitione diuitis probare contendit, eum, qui sit auarus, diuitem non esse: quòd etiam nos facile concedemus, qui veras diuitias ex Aristotelis sententia diximus eas esse, quæ tantum ad usum corporis necessaria sunt: nam postea mihi Cicero præuaricari videtur, cum ait, Si tibi nihil deesse putas,

putas, nihil curas amplius, satiatus es, aut contentus etiam pecunia, concedo diues es. Quid ais Cicero? an non plurimi & adolescentes, & etiam seniores reperiuntur, qui nihil sibi deesse putant, quoniam ditissimi sunt, nihil diuitias curant, quin potius eas profundunt, dilapidant, abijciunt: ergo isti tuo iudicio sapientes erunt? quia concedis eos esse diuites, & solum sapientem esse diuitem vis? Quid igitur attinet pecuniarum auiditatem solam improbare, cum videas plurimos homines, imò potius omnes prodigos, quàm diuites sint, nequaquam tamen esse sapientes? Quare disertus sis, & eloquens in eis improbandis, qui nullum quæstum turpem putant, qui quotidie fraudant, decipiunt, spoliant, testamenta supponunt, cæteraq; infinita flagitia propter inexplebilem habēdi sitim perpetrant: modò intelligas, te his rationibus quod proposuisti probare non posse. Nō erat diues Crassus, ut ipse existimabat, quoniam ex suis possessionibus non tantum reficiebatur, ut ex eo tueri sex legiones, & magna equitum, ac peditum auxilia posset. At erat fortasse diues Lucullus, cuius domus (ut scribit Plutarchus) literatis omnibus patebat: qui post Mithridaticam pugnam nihil amplius curabat, satiatus erat, atq; cōtentus pecunia: non tamen cum tunc sapientem fuisse dices, cum è potestate mentis exhibat, et insaniebat. Eiusdem generis sunt reliqua omnia argumenta, quare omnia illa facile

p s conc

concedo, & prater eo, quæ contra me nihil facere videantur. Ad illud venio, quod ait: Hæc profectò, quæ sunt summarū virtutum, pluris æstimanda sunt, quàm illa, quæ sunt pecuniæ. Verissimè Cicero: quis enim, nisi improbus, de hac re dubitare possit? quare totū etiam illud concedo, quòd nulla possessio, nulla vis auri, & argenti, pluris quàm virtus æstimanda sit: verū quid hæc tibi profunt ad id probandū, quod suscepisti? quamvis enim pluris æstimanda sit virtus, quàm pecunia, non ideo tamen efficitur, ut solus sapiens dives sit, aut ut penitus negligenda pecunia sit, quam ipsemet aliquo pretio æstimandā esse confiteris, cum pluris virtutem æstimari velis. Rursus ad ineptias redis: improbas eos, qui tecta aurea in villis, & sola marmorea faciunt, & signa, tabulas, suppellectilem, & vestem infinite concupiscunt: quos etiam ego tecum, si volueris, condemnabo. Verū illud mihi respondeas velim, utrum censeas eum, qui cum habeat quæ necessaria sunt ad commodè viuendum, neq; plura desideret, esse sapientem? Hoc sanè tuo iudicio verissimum est. Sed ego certè non video, qua ratione verum esse possit: nisi fortè eundem stultū, & sapientem esse posse censeas. Facile enim fieri potest, ut qui stultus est, habeat omnino quæ ad usum vitæ necessaria sint, neque plura concupiscat: qui certè dives dici poterit: tu vide, an hunc etiam sapientem velis appellare. Ego certè nō

tam

tam insanus sum, ut qui stultus est, eum sapientem existimem. Sed virtutem laudas, quæ nec eripi, nec surripi potest unquam, neq; naufragio, neq; incendio amittitur, nec tempestatum, nec temporum permutatione mutatur. Rectissimè sanè, poteras etiam ea commemorare, quæ à Platone, & Aristotele, cæterisq; sapientissimis viris de virtute celebrata sunt: nam omnia tibi concederem, & facile paterer, multa te dicere, quæ nihil ad causam hanc faciant: verùm id quod addis, Quæ præditi qui sunt, soli sunt diuites: vide ne fortasse negetur à nobis, quoniam rationes illæ, quæ adduntur, nō tantam vim habent, ut hoc probent: quamvis enim soli virtute præditi res fructuosas, et sempiternas animo possideant: tamen si tanta paupertate premantur, ut nec victum, nec vestitum habeant, eos quomodo diuites appellabis? & si nihil isti tui sapientes habuerint, quomodo suis rebus poterūt esse cōtenti? potest ne satis esse putare quod est, qui fame cruciatur? qui vestem mendicare cogitur? potest ne nihil appetere, nulla re egere, nihil requirere, qui nesciat unde surdo ventri, cū inanitate laborat, satisfacere possit? an fortasse Stoicas illas sententias eo tempore proferet, atq; inquiet: Tace mi venter, noli cōqueri, quoniam ego diues sum, solus enim sapiens est diues, atq; ego sapiētia sum refertus: quin etiam reges ipsos diuitijs supero, nullus est qui mecū rerum copia contendere possit, nihil mihi appet

appetendum est, meis rebus me cōtentum esse oportet:
 nihil est autem meum, nisi quod animo possideo. Hæc
 ille fortasse dicet: sed interim ieiunus venter, qui non
audit verba libenter, latrare non desinet. Quòd si cor-
 pus etiam penetrabile frigus adurat, necesse erit ut
 quāvis sapiens sit, aliquid appetat, aliquid quærat am-
 plius: quare nullo modo dives appellari poterit. Crede
 mihi Cicero, quamvis rectè concludas, Improbos, &
 auaros, non modò non copiosos, ac diuites, sed etiam in-
 opes, & pauperes, existimandos esse: nunquam tamen
 efficies, quin sapiens aliqua re, sicuti alij homines, in-
 digeat: quamvis animo res fructuosas, & sempiternas
 possideat. Itaq; necessariò concludendum est, Diuitias
à sapientia distinctas, atq; separatas esse: quoniam in
usu corporis diuitiæ consistunt, sapientia verò sedem
habet in animo. Neque enim negare quisquā potest,
 tempus huiusmodi posse contingere, in quo sapiens ali-
 quis vir nihil habeat omnino, quo vitam sustentare
 possit: sed extrema inopia, atq; paupertate prematur:
 quo sanè tempore dives non erit, quamvis sit sapiens,
 Quemadmodum igitur sapientes aliqui reperiri pos-
 sunt, qui minimè diuites sint: ita etiam contrà, diuites
 inueniri poterunt, qui minimè sint sapientes. Atq; ita
 tandem concludetur, nequaquam hanc sententiam esse
 veram, quòd solus sapiens dives sit. Hæc postquam
 dixisset Cōstantinus, magna omnium approbatio sub-
 secuta

secuta est: & Octavianus, Siccine mecum egisti Constantine? nam initio tuæ orationis, cum à me multa, quæ tu præmeditatus fueras, dicta fuisse simulasses, quamuis non verebar, ne tibi verba essent de futura, quippe qui tuum nouissem ingenium: tamen (ut ingenuè fatear) sperabam me superiorem abiturum. Nunc, ut video, non tantum orationem meam adæquasti, sed etiā longo intervallo superasti: quod equidem non moleste fero. Cogit enim me singularis meus in te amor, ut non minus tuæ doctrinæ, quam meæ faueā. Velim quidem ita esse, inquit Constantinus: sed satis ipse vires meas noui. Nam de amore certè in me tuo nihil dubito: in quo tamen non concedo tibi, ut tu me plus diligas, quam ego te: verum de oratione mihi satis illud est, si non omnino vobis rudis, aut impolita visa est. Imò verò, inquit Cardanus, ita rectè ambo vos gessistis, ut difficile sit, vter vtri præstiterit, iudicare. His dictis, ad me omnes conuersi, rogare cœperunt, ut cum primum daretur otium, defendendi Ciceronis prouinciam susciperem. Quod ego liberaliter sanè pollicitus sum: nisi quis eam prius arripuisset. Habes Alcitate, quæ tribus illis diebus, quibus in Fannianorum suburbano cum Marco meo fui, disputata fuerunt: quo tempore tu iam annum vnum ius ciuile summa cum celebritate Ferrariæ publicè professus, Mediolanum reuertisti: in quibus quamuis multa ingeniosè, atque acutè

*acutè dicta fuisse iudicavi, tamen in eam opinionem
disceſſi, ut credere, multa etiam eſſe, quæ refelli haud
difficiliter poſſent. Licet omnino negare non poſſim,
quin Cicero Stoicorum ſententiam ſecutus, nonnulla
dixerit, quæ & à Socratis ſententia, & à veritate
ſint aliena.*

FINIS.

I V L I I S O C C I A G H I

Tetraſtichon.

*Antiqua ingenio quamvis tibi ceſſerit ætas,
Par noſtræ Tulli non tamen eſſe potes.
Nam te ſi iuvenes penitus ſtrauere iocantes,
Quid grauium efficiant ſeria tela virum?*

